

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG

1998/3

VII. évfolyam

Tartalomjegyzék
1998., 3. lapszám

Szerző	Cím
Büki Péter	Még mindig csak rúgkapálunk? - avagy nyolc hónapja hatályos a gyermekvédelemi törvény -
Csató Zsuzsa	Pszichiátriai betegek Angliában
Csató Zsuzsa	Egy mesés szép kastély
Molnár László	A függőségtől az autonómiáig
Oláh Judit	Alain Louyot: A háború gyermekei Ha végre itt a nyár...
Magyar Gyöngyvér	Egyensúlyban a szellem és forma Beszélgetés Pécsi Sándor szobrásszal, művészi játékkészítővel
Puskás Gyöngyi	A megtermékenyítéstől a társadalomig
Mikus Gyula	Természetközelen A természetjárás szerepe és jelentősége a gyermeknevelésben
Orell Ferenc János	A fiatalkorúak büntetőjogi változásának gyakorlatából
Pető Csilla	És ki segít a segítőnek? Gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozó szakemberek mentálhigiénéje – a „kiégés” veszélye és megelőzésének lehetőségei
Prokai Judit Rakó Erzsébet	Úgy, mint otthon Bemutatkozik a SOFT Alapítvány
Sullerné Polgár Márta	Egy gyermekvédelmi rendszerfejlesztése Szociális és gyermekvédelmi munka a debreceni Egészségügyi Gyermekotthonban

Írta: Büki Péter

Még mindig csak rúgkapálunk?

- avagy nyolc hónapja hatályos a gyermekvédelmi törvény -

Az 1997. évi XXXI. törvény jelentős a magyar gyermekvédelemben. Jelentősége nem csak abban rejlik, hogy 1901-ben született utoljára átfogó jogi norma e témában, hanem abban is, hogy ez a törvény eurokonform, megpróbál eleget tenni a nemzetközi egyezményeknek, és ezáltal is gyermekvédelmi rendszerváltást kezdeményez. Az eddigi állami egyszektorú gyermekvédelem helyébe a többszektorúság elve lép, azaz aktív szerepet vállalhatnak az önkormányzatok, a civilszervezetek, az egyházak. Erre ad felhatalmazást a törvény 97. §-a az ellátási szerződéssel. A gyermekvédelmi rendszerváltás másik újdonsága a hierarchikus ellátórendszer lebontása, a horizontális intézményrendszer kialakítása. A harmadik lényeges momentum pedig, hogy a törvény a szükségletek piacát célozza meg, így váltja fel az intézménycentrikus gyermekvédelmet a kliens/gyermekcentrikus védelmi forma. Többek között ezért is kell lebontani a nagy intézményeket.¹

Mindezek után azt várnánk, hogy a törvény elfogadását követően – amire, mint tudott, 12 évet kellett várni –, a hatályossá válással felpezsdül a magyarországi gyermekvédelem, kiváló megyei és területi önkormányzati koncepciók születnek. E helyett általában megállapítható, hogy a törvény új fogalmait sokan próbálják megtölteni a régi, megkövesedett tartalommal, decentralizálás helyett centralizálnak, valamint sok új törvényi tényállás előtt értetlenkedve állnak, és megpróbálják azokat figyelmen kívül hagyni.

A törvény 121. §-a értelmében a megyei gyámhivatalok a megyei gyermekvédelmi koncepciót az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézetbe szakmai véleményezés céljából megküldik. Az előírásnak eddig csak néhány megye tett hivatalosan eleget. Ezen megyék többsége a gyermekvédelmi rendszerét centralizálni szeretné, s centrumként a területi gyermekvédelmi szakszolgálatot jelölik ki. Ez ellentétes a törvény szellemével. A 60. és következő paragrafusok a területi szakszolgáltatásról szólva a szakszolgálatoknak koordináló, összekötő, szakmai tanácsadó, azaz mellérendelt, partneri szerepet adnak. Nem rendeli fölé – egyetlen hatályos jogszabály sem -a gyermekvédelem megyei rendszerének. Tudjuk, hogy ez a gondolat idegen a magyar „gyermekvédelmi szokásjogtól”. Másfelől az otthont nyújtó ellátások családszerű működése csak a szakmai és gazdálkodási önállóságuk biztosítása mellett bontakozhat ki.

Nem egyszer fordult elő az, hogy a fenti gondolatmenetre az érintett megye közgyűlésének jegyzője, vagy más magas beosztású hivatalnok arra hivatkozott, hogy a centralizációt egyetlen szakaszában sem tiltja meg a törvény, tehát lehetséges megoldás a központosítás.

A fenti érvelés első része igaz: nincs konkrétan kimondva a tilalom. De amikor egy törvényt alkalmazni kezdünk, nem szorítkozhatunk kizárólag a törvény betűjére. Szükségünk van a jogértelmezés egyéb fajtáira is. Esetünkben ezek közül kettő igen lényeges: a módszertani aspektusból vett jogértelmezés és a jogalkalmazói jogértelmezés. Ez utóbbi nem más, mint a jogalkotói akarat feltárása az adott ügy kapcsán. Az előbbi pedig a jogszabály-értelmezés azon módja, amikor a jogszabály tartalmára más jogtételekkel, más jogintézményekkel való összevetés útján következtetünk. Ezzel az eljárással könnyedén

¹ Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái. PONT Kiadó, Budapest, 1997. 185-213.o.

megállapíthatjuk a jogalkotói szándékot. A Gyermekvédelmi törvény szerkezetében ugyanis az ellátandó feladatok az önkormányzatok különféle fajtáihoz rendelve. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény célja pedig a hatalom dekoncentrációja, decentralizációja – ahogy ez már a preambulumban is olvasható: „...előmozdítja a közhatalom demokratikus decentralizációját” –, ebből pedig következik, hogy az erre visszautaló törvény nem szállhat síkra a centralizáció mellett.

A megyei koncepciók átsiklanak az alap- és a szakellátás egymásra épülése felett. A koncepciókból nem derül ki az alap- és a szakellátás együttműködési terve sem. A két intézményrendszer elnevezésében rejlő hierarchikus viszony nem jelent valódi alá-, fölérendeltséget szakmai téren, ellenkezőleg: partneri viszonyt kell lenni közöttük. A kiépülő gyermekvédelemnek az egymásra épülését a lépcsőhöz hasonlíthatjuk. Mindaddig nem léphetünk tovább, amíg az adott szinten maradéktalanul ki nem aknáztuk a törvény adta lehetőségeket. Ehhez a törvény (134.§, valamint 235/1997. (XII. 17.) Korm. r.) garanciális elemként rendeli az egységes nyilvántartási rendszert². Ez (az angol Looking After Children adaptált változata) július 1 -jétől kerül bevezetésre Zala megyében, majd az ottani tapasztalatok alapján 1999-től országosan kötelezővé válik.

Eddig a megyei gyámhivatalok egyike sem tett eleget a 118. § (2)-ben foglaltaknak. Ez a mulasztás talán a helyi önkormányzatok hibája is, de kapcsolatba hozható a hevenyészve megalkotott megyei koncepciókkal is.

Az első grádicsok

A törvény második része az ellátásokról szól. Pénzbeli és természetbeni ellátásokat különböztet meg. A pénzbeli ellátások közül a rendszeres gyermekvédelmi támogatást és a rendkívüli gyermekvédelmi támogatást a települési önkormányzat képviselő-testülete jogosult folyósítani. Már a törvény hatálybalépése előtt többen³ azon aggódalmuknak adtak hangot, hogy a rendszeres nevelési támogatás jó gondolat, de mértéke csekély – gyermekeként minimum az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 20%-a, ami jelenleg 2.740,- Ft. (Az öregségi nyugdíj minimuma a KSH szerint 13.700,-Ft.)

Az állami gondoskodásból kilépők számára megújított pénzbeli ellátási forma az otthonteremtési támogatás. A szakemberek (lásd 2. jegyzet) elvben ezt is jó elgondolásnak tartják, de ennek a mértékét is keveslik. Véleményük szerint ebből a segélyből nem lehet ingatlanhoz jutni. Ugyanakkor spekulációra is módot ad: a 18. életévét betöltő, gyermekotthonban nevelkedő fiatal hozzátartozói „hirtelen” előkerülnek, és könnyen kisemmizhetik őt, annak ellenére, hogy a törvény értelmében a gyámhivatal jogosult 5 évre elidegenítési tilalmat a szerzett ingatlanra bejegyeztetni, mert e tilalom kérelemre feloldható.

A gyermektartásdíj megelőlegezése már régóta ismert a családjogi törvényből. Egyetlen fenntartást lehet ezzel kapcsolatban megfogalmazni. Nevezetesen: csak akkor előlegezhető meg a tartásdíj, ha a bíróság a tartásdíjat már jogerős határozatában megállapította (a többi feltételeket most szándékosan nem említem). Ez is visszaélésre adhat okot. Ismeretes olyan eset – bizonyára nem az egyetlen az országban, – hogy az előbb említett feltételre hivatkozva nem fizet tartásdíjat az apa, jöllehet a válókeresetet már beadták. A rendszeres nevelési támogatás már említett csekély összege miatt talán a jogalkotónak érdemes elgondolkodni azon, hogy vagy a rendszeres gyermekvédelmi támogatás kötelező

² Ez a sokak által már ismert, az Intézet mackós lógójával ellátott kérdőív.

³ Domszky András: Rendszerváltás: végre a gyermekvédelemben is? HALÓ. II. évf. 1997. március, dr. Radoszav Miklós: Most kezdődik... Hajszolt Hírlap. II. évf. 6. sz. 1997. június

minimumát növeli, vagy pedig méltányossági alapon lehetővé teszi a várható tartásdíj megelőlegezését a gyámhivataloknak, például a válókereset beadásának időpontjától. A természetben nyújtott ellátások a települési önkormányzatok által adható pénzbeli ellátások alternatívájaként is adhatók. Ezek az ellátások nem jelentenek újdonságot.

A következő lépcsőfokok közé tartoznak a gyermekjóléti alapellátások. A gyermekjóléti alapellátások közül elsőként a gyermekjóléti szolgálatokról kell említést tenni. A gyermekjóléti szolgálatok a kialakuló gyermekvédelmi intézményrendszer alapkövei. Csakis egy jól működő területi gyermekvédelemre épülhet a szakellátás. Csak akkor lesz kevesebb a szakellátásba kerülő gyermekek száma, ha a jóléti szolgálatok preventív munkája jó, ha együtt tudnak működni az oktatási-nevelési intézményekkel. Csak akkor lesz hatékonyabb a szakellátás munkája, ha a családjából kiemelt gyermek esetén a jóléti szolgálat hatékony családgondozást végez a gyermek visszahelyezése érdekében és így tovább.

A gyermekjóléti szolgálatok szakmai fejlesztése már három éve zajlik pályázati úton, ezzel is segít a szaktárca a települési önkormányzatoknak.

A gyermekjóléti szolgálatok pontos számáról még nincsen adat. Annyit tudni, intenzíven alakulnak – helyenként nem épp zökkenőmentesen. A jogszabály lehetővé teszi, hogy a már meglévő családsegítő központokon belül alakuljon ki a gyermekjóléti szolgálat részlege. Kis falvakban megengedett az ún. egyszemélyes jóléti szolgálat. Ez nem más, mint egy családsegítő, sok esetben a védőnő, aki végzi a gyermekvédelmi törvényben előírt teendőket, de szakmailag kapcsolódik, pl. egy városi jóléti szolgálathoz. Ismert olyan törvénysértő eset, hogy a védőnő munkaköri leírásába belefoglalták a gyermekvédelmi teendőket túlmunkadíj, illetve bérpótlék megállapítása nélkül, egyben megfenyegetve azzal, hogy hanem vállalja, felmondanak neki. Jóléti szolgálat megszervezésére lehetséges megoldás az is, hogy több kisközség társulós formában hoz létre jóléti szolgálatot. Ez a megoldási forma tűnik jogilag, szakmailag a legszerencsésebbnek. Ebben az esetben a gyermekjóléti szolgálat nem konfrontálódik a CSSK-val. Az egymással társulók egy régióban jönnek létre, így egymás problémáit jobban ismerik (a város nem biztos, hogy kezelni tudja a falu, a község speciális problémáit).

A gyermekjóléti szolgálatok feladatairól a népjóléti miniszter 15/1998. (IV. 30.) NM számú rendeletének 8. és következő szakaszai szólnak. Az ott felsorolt funkciók, szerepek miatt a legszerencsétlenebb szakmailag az ún. egyszemélyes jóléti szolgálat (ép elmével nem valósítható meg, hogy egyszer gyermeknevelési tanácsot ad a gyermekjóléti szolgálatot is ellátó védőnő, következő napon pedig a rendelet 19. szakaszának megfelelően javaslatot tesz a jegyzőnek vagy a városi gyámhivatalnak, például a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezésére).

Többen – köztük Ferge Zsuzsa⁴ is – főlegesen intézménynek tartják a jóléti szolgálatokat. Ennek magyarázata talán abban rejlik, hogy a Ferge által megálmodott családsegítő központoktól eltérően a jóléti szolgálat munkatársa nemcsak felkérésre avatkozik be. Hogy melyik a jobb megoldás, ma még nem tudni. Annyi azonban bizonyos, hogy az eddigi családsegítők olyan tökéletesre vitték a felkérésre való beavatkozás elvét, hogy sok ember azt se tudja, hogy lakókörnyezetében van családsegítő központ.

⁴ Ferge Zsuzsa ezt a megjegyzését a Budapest szociálpolitikája–Szociálpolitika Budapesten című konferencián tette 1998. április 3-án.

Az új gyermekvédelmi rendszerben további prevenciós intézmények: a bölcsőde, a családi napközi⁵ (divatos rövidítéssel: CSANA), házi gyermekfelügyelet, helyettes szülő, a gyermekek és a családok átmeneti otthona.

A bölcsődék országos átlagban 100% fölötti kihasználtsággal dolgoznak. A bölcsődei hálózat az ország egyik legjobban megszervezett nevelési intézményrendszere, amelynek munkáját, szakmai standardjait éveken át a Bölcsődék Országos Módszertani Intézete dolgozta ki.

A családi napközök nyugaton az ellátás gerincét képezik. Magyarországi megtelepítésük Kiskunhalason kezdődött. A CSANA létrehozásához az önkormányzati működési engedélyen kívül egy felkészítő tanfolyamon kell részt vennie a vállalkozónak. Egyéb szakképesítés nem szükséges, de a gyermeknevelési tapasztalat előnyt jelent az engedély megszerzéséhez. A vállalkozó a CSANÁ-t saját otthonában, telephelyén hozza létre. CSANÁ-t nemcsak magánszemély működtethet, hanem önkormányzat, civil szervezetek, egyházak is.

A családi napközök nem kapnak normatív támogatást, ezért kérhetnek térítési díjat, de az önkormányzat is támogathatja, pl. ellátási szerződés formájában. Kívánatos lenne a családi napközök normatív támogatásának megoldása, hogy a legrászorultabbak is igénybe tudják venni ezt a fajta szolgáltatást.

A családi napközök szakmai szintjének fenntartása érdekében támogató-ellenőrző teameket hoznak létre. Ezek feladata 1. a jelentkezők felkészítése, 2. a feltételek ellenőrzése, 3. tanácsadás a CSANA kialakításához, 4. az önkormányzatnak javaslatot tesz a működési engedély megadásával kapcsolatban, 5. évente minimum egyszer ellenőriz, s ennek alapján értesíti a jegyzőt a működési engedély meghosszabbításával vagy visszavonásával kapcsolatban.

Családi napköziből az országban jelenleg kb. 12 működik, ebből 6 Kiskunhalason – ott még 4 kialakítását tervezik,

A házi gyermekfelügyelet a települési önkormányzat szolgáltatása a lakosság felé. Bölcsődén belül is kialakítható, de a gyermekjóléti szolgálat is foglalkozhat ezzel. Lehet a szolgáltatás igénybevételéért térítési díjat kérni. Elterjedéséről, meghonosodásáról még nem érkezett adat pedig ez fontos lehetőség lenne, amint a finnországi tapasztalatokból is láthattuk.⁶

A helyettes szülő a krízisben lévő családokon segít. Helyettes szülő lehet rokon, laikus, de idővel már csak olyan személy lehet, akit a gyermekjóléti szolgálatoknál bejegyeztek, mint helyettes szülő. A helyettes szülőnek 30 órás felkészítő tanfolyamon kell részt venni-e, ami azonos a nevelőszülői képzés első 30 órájával. A jóléti szolgálatoknál helyettes szülői tanácsadónak kell tevékenykednie. Bejegyzett helyettes szülő jelenleg még nincs, mert a nevelőszülők kiképzése is csak az elmúlt hónapokban indult meg. Budapesten a Fehér Kereszt Alapítvány foglalkozik hasonló tevékenységgel.

A gyermekek átmeneti otthonáról pontos adataink nincsenek. A családok átmeneti otthonai már a törvény megjelenése előtt léteztek. Ezeket egyházak, civil szervezetek, önkormányzatok tartják fenn, de fellelhető néhány csecsemőotthonban is ilyesfajta kezdeményezés, bár ez utóbbiak jogi helyzete, és ezáltal finanszírozása kérdéses. A családok átmeneti otthonát az országban negyvenre becsülik.

⁵ Lásd a Családi Napközi füzet sorozatot. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Budapest, 1995-96. Sorozatszerkesztő: dr. Mátay Katalin.

⁶ Szilvási Léna–dr. Radoszav Miklós: Problémakezelés vagy problémamegoldás? Hajsolt Hírlap II.évf 8. sz.,1997. október.

A családok átmeneti otthonával kapcsolatban Szilvási Léna és dr. Radoszav Miklós⁷ fogalmazta meg aggodalmait. Ezek a következők: hogyan foglalkozzanak az anyákkal és a kisgyermekkel egyszerre? Hogyan foglalkozzanak úgy a gyerekekkel, hogy az ne csökkentse a szülői felelősséget?

A törvény megjelenéséig a családok problémáit főleg hajléktalan szállókon belül elkülönítve próbálták kezelni, megoldani. A szerzőpáros a törvénnyel megoldottnak véli a problémát: átmeneti szállást kell létrehozni. Ám ehhez a következő feltételek kellene: 1. garantált állami normatíva; 2. kampány a települési önkormányzatok körében, hiszen a családok átmeneti otthona az alapellátások közé tartozik, tehát az önkormányzatoknak kell létrehozni; 3. állami lakáskonstrukciók kidolgozása, amik megkönnyítik a rendszerből való kikerülést; 4. erősíteni kell a lakhatással kapcsolatos jogbiztonságot, ehhez jogsegélyszolgálatokat kell alakítani; 5. civil szervezetek hozzanak létre ellenőrzés mellett pénzalapot a családok együtt tartása, lakásban maradása, lakáshoz jutása érdekében; 6. az átmeneti otthonok dolgozóinak szakmai képzése, továbbképzése; 7. jogszabályok, illetve szakmai elvárások kibocsátása az átmeneti otthonok működéséről.

A második grádics

A gyermekvédelmi szakellátásokra térve elsőként kell megemlíteni a nevelőszülői hálózatot. Nevelőszülői hálózatot eddig a GYIVI-k tartottak fenn. Az új szabályozás értelmében nevelőszülői hálózatot tarthat fenn a területi szakszolgálaton kívül a gyermekotthon, illetve nem állami szerv. A nevelőszülői rendszer fontosságát bizonyítja, hogy a törvényen kívül még egy Kormányrendelet (150/1997.) is aprólékosan szabályozza a nevelőszülői jogviszonyt és a nevelőszülői alkalmasság feltételeit.

A nevelőszülői és a helyettes szülői képzés első 30 órája azonos. Ez az ún. FIKSZ (Felelőség, Információ, Kompetenciák Szülőknek) képzés. A jogszabályok értelmében azok lehetnek nevelőszülők, akik részt vesznek az ehhez szükséges felkészítő tanfolyamon. A felkészítő tanfolyam alapja az amerikai PRIDE program.

A program a „pride” – büszkeség, önérték szóból alkotott mozaikszókból készült nevet viseli. Az első változat az Amerikai Egyesült Államokban készült szakemberek, laikusok és nevelőszülők közreműködésével a nevelőszülők és az örökbefogadók minél jobb színvonalú felkészítéséhez, kiválasztásához. A tanfolyam anyaga két évtized alatt számtalan változáson ment át, a résztvevők, csoportvezetők, szupervizorok sokat csiszoltak, változtattak rajta. 1988-ban használták először Hollandiában, majd az ottani sikerek és népszerűség hatására Belgiumban, később Svédországban, Finnországban, Norvégiában. A magyar szakemberek 1993-ban találkoztak először e módszerrel. Több éves előkészítés után és több külföldi program megtekintését követően határoztak úgy, hogy a korábbi magyar nevelőszülői képzési tapasztalatokat is felhasználva, a PRIDE programot fogják használni az itthoni képzésben.

A hagyományos nevelőszülők esetében a képzés két részből áll: 30 órás tréning (a PRIDE adaptálásával), valamint 30 óra praktikus ismeretek elsajátítása. A hivatásos nevelőszülők esetében a központi oktatási programnak megfelelően a képzés 300 órában történik, ahol is alapnak tekintjük a PRIDE programot. A felkészítő tanfolyam célja, hogy a résztvevők saját maguk ismerjék fel, hogy alkalmasak-e a nevelőszülői feladatok ellátására. Ezzel párhuzamosan a csoport tagjai és a csoportvezetők is kialakítják saját véleményüket, melyet közösen megbeszélnek.

⁷ A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata, PONT Kiadó, Bp., 1994.

Ha a csoportvezetők úgy ítélik meg, hogy a jelentkező valamilyen oknál fogva nem felel meg az alkalmasság kritériumainak, azt személyes beszélgetés során tisztázzák. Ha a jelölt ezt nem fogadja el, szakértői vizsgálatot kérhet. (A szakértői Bizottság létrehozása folyamatban van az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézetben.)

A képzők kiképzését célzó program lebonyolítása után a gyermekvédelem szakellátásában országos szinten megoldódik a nevelőszülő képzés tréneri ellátottsága. Ezt követően a civil szféra és további érdeklődők kiképzésére kerül sor, melyet már magyar „mester-trénerek” vezetnek. Míg a szakellátás rendszerében a trénerképzés költségeit a Minisztérium, ill. a Család- Gyermek Ifjúság Egyesület fedezi, a civil szféra esetében a trénerképzés költségeit a megbízónak kell finanszíroznia.

1998 végéig 84 tréner (42 pár) kiképzett csoportvezető lesz, akik 20 fős csoportnagyságot feltételezve el tudják látni az újonnan jelentkező nevelő- örökbefogadó szülők képzését és a rendszerben már dolgozók szükséges át- és továbbképzését.

A nevelőszülő-képzés miatt jelenleg a fővárosban szünetel a gyermekek nevelőszülőkhöz való kihelyezése. Ennek következtében a budapesti csecsemőotthonok telt házzal működnek. Több csecsemő már hónapok óta vár arra, hogy nevelőszülőhöz kerülhessen. Ezért a csecsemőotthon-igazgatók sérelmezik, hogy a törvény nem adott türelmi időt, azaz nem volt arra lehetőség, hogy valaki 1997. november 1-je után nevelőszülő legyen előbb, s csak pár hónappal később tegye le a vizsgát.

Ugyancsak az egyik csecsemőotthonban aggódnak amiatt, hogy a jó szándékú, de iskolázatlan személyek nem tudnak majd eleget tenni a nevelőszülői követelményeknek, így nem lehetnek nevelőszülők. A képzésszervezők ettől nem tartanak, mert a FIKSZ nem a lexikális tudás átadásán alapul, hanem ismereteket ad, készségeket fejleszt, és egyfajta hozzáállást közvetít.

A törvény egyik leglátványosabb feladata a klienscentrikus jellegéből adódóan a nagy gyermekvédelmi intézetek kiváltása gyermekotthonokká, illetve lakásotthonokká. Mindkét új intézmény-elnevezés magában hordja a törvény gyermek-, családcentrikus szellemét, mert olyan intézményeket akar létrehozni, amelyben a gyermekek otthonos körülmények között élhetnek, s a legkevésbé lesznek kitéve a korábbi nevelőotthoni ártalmaknak. Ehhez szükséges a gyógypedagógia tudományában már kidolgozott ún. normalizációs elv⁸ adaptálása a gyermekotthonokban, lakásotthonokban nevelkedők számára. Ez azt jelenti, hogy olyan életmintát, hétköznapi életfeltételeket kell lehetővé tenni, amelyek a társadalom megszokott feltételeinek és életmódjának a legnagyobb mértékben megfelelnek.

A törvény kimondja a gyermekotthoni igazgatók és a nevelőszülők gyámi jogkörrel való felruházását. Ez óriási aggodalmat váltott ki az eddigi kizárólagos gyámokból, a GYIVI-k alkalmazottjaiból. Molnár László⁹, a fővárosi GYIVI igazgatója ekképp vélekedett: A pedagógusok és a nevelőszülők többségének sok-sok jó szándékkal végzett gyámi munkája helyrehozhatatlan vagy csak nehezen helyrehozható joghátrányokat okozna a gyermekek ügyeinek intézésében. A gyámhivataloknak követhetetlen lenne. A gondozók gyakori váltakozása kaotikussá teszi a törvényes képviselői szerepet is. Molnár a továbbiakban azzal érvel, hogy a GYIVI-k az évek folyamán már kialakították a maguk formális és informális kapcsolatrendszerét az egyes hatóságokon és a bíróságokon a gyors ügyintézés érdekében. Molnár László érvei érthetőek, de ha belegondolunk hány száz, esetenként ezer gyámolt jutott egy gyámra, akkor a személyes ismeretség hiánya következtében a szakszerű és pontos gyámkodás megkérdőjelezhető.

⁸ Nirje –Perrin: A normalizációs elv és félreértelmezései. In: Hatos Gyula (szerk.): Értelmileg akadályozott emberek lakóközösségei külföldön. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, 1995.

⁹ Molnár László: A Gyermekvédelmi törvényről. Hajszolt Hírlap. II. évf. 1997. április-május.

A törvény bevezetésével már nemcsak a területi szakszolgálatok tarthatnak nevelőszülői hálózatot, hanem a gyermekotthonok, más intézmények, civil szervezetek is. Erre vonatkozó kezdeményezés még nem áll rendelkezésünkre.

Viszonylag új otthont nyújtó ellátásnak minősül a lakásotthon. Hasonló intézmények már a törvény hatálybalépése előtt megjelentek, Fejér, Szolnok és Nógrád megyében. Zala megyében például családias otthonnak nevezik, és nevelők helyett nevelőszülő házaspárokat alkalmaznak, gyermekfelügyelőnek pedig valamelyik nevelőszülő közeli rokonát, pl. édesanyját. Ez a fajta megoldás jelenleg működőképesnek látszik, de igen sok szakmai és jogi buktatója lehet. Csak néhányat ezek közül: a gyermekotthoni nevelő pedagógus, így fejlesztő foglalkozást tart. A nevelőszülő inkább szülői szerepeket visz, de lakásotthoni elhelyezettekkel kapcsolatban pedagógusként is el kéne járnia – ez szerepkonfliktust eredményezhet. Jogi buktató abból adódhat, hogy a nevelőszülő házaspár, mint közalkalmazott hány órát „dolgozik”, hogyan megy szabadságra, s az idő alatt ki, hogyan helyettesíti a házaspárt?

Nagyon nagy körültekintést igényel a lakásotthonok telepítése. Negatív és pozitív példákat egyaránt láttunk, hallottunk. A nem kellő előkészítés eredménye volt tavasszal a rádióban is publicitást kapó ún. kerecsendi ballada. Ugyancsak rosszul fogadta Zalaszentlászló kb. négy éve az első családias otthon odatelepítését, de mikor meghallották, hogy a megye 1996-ban telepítési gonddal küzd, a község önként ajánlkozott. Úgyszintén nem okozott gondot a sümegecsehi telepítés sem, jóllehet ott a falu kocsmáját alakították át családias otthonná.

Érdekes kezdeményezés érkezett a minisztériumba a tavaszi pályázatokkal: a Győr-Moson-Sopron megyei Árpás és környéke települési önkormányzatai társulásos formában kívánnak létrehozni a szakellátáshoz tartozó lakásotthont azzal a céllal, hogy a környékből a szakellátás rendszerébe kerülő gyermekeknek ne kelljen távoli vidékekre kerülnie, ne szakadjon meg a gyermekek kapcsolata a szűkebb szülőföldjükkel.

Szükségessé válik a lakásotthoni szakmai standardok kidolgozása. Ez egy módszertani füzet, ami a gyermekvédelmi törvényt és az ahhoz kapcsolódó egyéb törvényeket, valamint végrehajtási rendeleteket, etikai kódexekben kifejeződött szakmai és erkölcsi normákat, a rokon diszciplínák vonatkozó megállapításait, valamint országos szokásokat fogja tartalmazni, de természetesen fontos helyet kapnak majd benne a helyi, regionális szokások is.

Az intézményen belüli érdekvédelemről, az érdekképviselői fórumról, valamint a gyermekönkormányzatokról (35-37.§) az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézetnek egyelőre nincsenek információi. Ennek oka talán az, hogy a bentlakásos intézmények jelenleg az átalakulás problémájával küszködnek. Másrészt pedig az, ahogy a tanárok egy meghatározó körében idegenkedést váltott ki a diákjogok és az ehhez kapcsolódó diákönkormányzatok, diákszövetség megjelenése, úgy vélhetően a gyermekotthoni nevelők is idegenkednek a gyermekönkormányzatoktól, mert az eddigi nevelőotthoni gyermekönkormányzatok többnyire csak névlegesen működhettek. Az érdekérvényesítésnek a törvényben megjelenő típusa idegen Magyarországon. A magyar tanügy és gyermekvédelem a porosz, valamint a szovjet modell szerint épült fel. A most bevezetendő érdekérvényesítő formák pedig angolszász eredetűek.

A törvény több helyen is szól az utógondozásról. Az ellátás módja világosan le van írva. Az utógondozó feladata a 18-24 éves fiatal felnőtt önálló életre való felkészítése, az ehhez szükséges ismeretek, tapasztalatok átadása, és ami a legfontosabb: a megfelelő pillanatban a gondozott elengedése. Ehhez a munkához óriási tudatosság szükséges. Több olyan utógondozóval találkoztam, akik a munkájuk során kiégtek, s így a végsőig kapaszkodtak

gondozottjaikba. Ők nem tudtak leválni a gondozottakról. Az egyik esetben ez a beteges ragaszkodás egy lányokat nevelő utógondozónőnél odáig fajult, hogy nem megtanította a volt állami gondozottakat a helyes párkapcsolatra, hanem az udvarlókát rendre nem engedte be az utógondozói házba. S csak csodálkozni tudott, hogy a lányok eltűnnek, prostituálódnak. Sőt elbeszéléséből még az is kiderült, hogy egy értelmi sérült lánynak jót tett a prostitúció, mert amikor szifiliszesen visszadobták, végre megtanulta az utógondozó ház rendjét, tudta mikor kell neki mosogatnia. (A prostitúció is lehet nevelési, terápiás eszköz?!)

Hogy ilyen extrém esetek is előfordulhatnak, az annak a sajnálatos ténynek a következménye, hogy a gyermekvédelmi törvény koncepciójából kiemelték a szupervízió intézményét.

A gyermekvédelmi törvény nem nevesíti a csecsemőotthonokat, deklarálva ezzel, hogy a csecsemőotthonoknak is gyermekotthonokká kell átalakulniuk. Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet a Csecsemőotthonok Országos Szövetségével együtt gondolkodva keresi, hogyan lehetne gyermekotthonokká, illetve anyás otthonokká alakítani a jelenlegi csecsemőotthonokat. Ez utóbbira láttam igen jól funkcionáló megoldást a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Balkányban. Ott a görög katolikus idősek szeretetotthonában üzemel anyás-gyerekes részleg. Az eddigi tapasztalatok jók: nem okoznak konfliktust az életmódbeli és a generációs különbségek, sőt az idősek zöme pótnagymamaként segít a gyermeküket egyedül nevelő anyáknak. A szeretetotthonból kikerülő anyák zöme a későbbiek folyamán nem szorul efféle segítségre.

Ugyancsak gyermekotthonokká, még hozzá speciális gyermekotthonokká kell átalakulnia az egészségügyi gyermekotthonoknak. De a fogyatékosokat nevelő általános iskolák és diákotthonok számára is kötelező lesz a gyermekotthoni elhelyezés megvalósítása. E két utóbbi területen történt változásokról nincsenek konkrét adataink.

Kerezi Klára¹⁰ szerint a törvényben a részszabályok egységes rendszert alkotnak, egymásra épülnek, a fokozatosság elvét betartva. Egyelőre hiányoznak a szakmai standardok, amiknek kialakítása nem a jogalkotó, hanem a gyermekvédelmi szakma feladata. A „mit kell csinálni?” „hogyan kell csinálni?” „milyen ismereteket lehet/tud alkalmazni a jogalkalmazó?” – kérdésekre még ezután kell megfogalmazni a válaszokat. A települések anyagi helyzete általában rossz, így csak nagy nehézségek árán tudják ellátni a rájuk rótt kötelezettségeket.

Kerezi Klára hiányolja a törvényből az iskolai gyermekvédelem megfogalmazását. Ebben a szerzőnek igaza van, de a gyermekvédelmi törvény, a közoktatásról szóló törvény, valamint az egészségügyről szóló törvény több helyen is utal az iskolai gyermekvédelemre, aminek alapján annak feladata – ha homályosan is -, kitűnik. Ezek az utalások utóbb, a 16/1998. (IV. 8.) MKM rendeletben konkretizálódtak (4. §).Többek között a gyermekjóléti szolgálatokkal való kapcsolatáról rendelkeznek e jogszabályok.

A gyermekvédelmi törvény szól a bűnelkövető fiatalokról is. Kerezi aggálya: mi lesz akkor, ha az egyre agresszívabb fiatalok bűnelkövetők esetében elégtelen lesz a gyermekvédelmi eszköztár? „Mi a biztosíték arra, hogy a polgárok bűnözéstől való félelme végül is nem söpri el a gyermekvédelmi eszközök alkalmazásának lehetőségét?”

¹⁰ Kerezi Klára: Elégedettek lehetünk-e a Gyermekvédelmi törvénnyel? Hajsolt Hírlap. II. évf. 9. sz. 1997. november.

A biztosítékok mindegyike nem sorolható fel itt. De talán érdemes szólni az egyik leglényegesebből, az evaluációról¹¹, azaz értékelő kutatásról. Ez nem más, mint egy program sikerességének mértékét meghatározó szisztematikus vizsgálat. Ezáltal tudjuk meg, hogy a programok elérték-e a kitűzött célokat, mert egyes szakemberek szerint a közösségi és az egyéni problémák nem az emberi természetből fakadnak, hanem a társadalmi rendszerből, ezért politikai, társadalompolitikai intézmények megváltoztatásával a problémák orvosolhatók.

Az evaluáció több a szociológiai módszerek alkalmazásánál. Az evaluációt úgy kell elvégezni, hogy minden érdek megfigyelhető legyen a forrásokat biztosító döntéshozók számára.

A gyermekvédelemben is szükséges a folyamatos értékelés. Ha erre kellő figyelmet fordítunk, akkor nem kell tartanunk Kerecsi aggályaitól. Másrészt pedig az új törvény gyermekvédelmi eszköztárát nem a polgárok bűnözéstől való félelme fogja elsöpörni, működését megbénítana, hanem mi, a gyermekvédelemben dolgozók, ha nem élünk a törvény nagyszerű lehetőségeivel; ha a régi rendszerbe kapaszkodva, de attól, kényszerűségből mégiscsak távolodva, az új rendszer európaiságát el nem érve, két pad közt a földre esünk.

---

¹¹ Pik Katalin: A szociális munka gyakorlatának értékelése (evaluáció). In: Kozma Judit szerk): Kézikönyv szociális munkásoknak. Szociális Szakmai Szövetség, 1998. 289-309. o.

Írta: Csató Zsuzsa

Pszichiátriai betegek Angliában

Decemberben három napra Manchester vidékére vezérelt bennünket a „Jó Sors”, John Warwick szociális munkás képviselőjében. A látogatás célja a környék pszichiátriai betegek ellátásának, az ehhez kapcsolódó képzéseknek a bemutatója volt. A tömör programból, amely egy eljövendő együttműködést szolgált, itt és most csak magukat az ellátó helyeket mutattam be, azt is saját szemüvegemen át, nem vállalva az objektivitást. Sőt a három hely közül a pszichiátriai betegek börtönének leírásától is megkímélem Önöket – még mindig hatása alatt vagyok, és bár belátom, hogy fontos eleme a rendszernek, mégsem kívánom senkinek, hogy közelről megismerje.

„Helyet nekünk”

10 milliós megyében vagyunk, benne a pszichiátriai betegek emberséges, és minél önállóbb életét szervezi immár 15 éve a Making Space (Helyet nekünk) Alapítvány.

Zuhogó eső, vöröstéglás épületek, s a falu közepén, a többitől semmiben sem különböző külsejű kétszintes ház. Benne fent még festékszagú irodák, új információs és oktató központ, azaz tanterem, kiscsoportos elkerített asztalok, könyvtár és néhány iroda. A földszinten a napközi és a munkahelyek, egy apró bolt, egy nagy közösségi ebédlő, még nagyobb nappali és a raktárak.

Másfél évtized alatt az alapítvány intézményrendszerének már 450 főnyi alkalmazottja és 2500 tagja van. Az utóbbiak jelentős része támogató, hozzátartozó. Ma még különleges munkájukat különféle belső tanfolyamok és a szakképzett emberek posztgraduális továbbképzései segítik. A frissen felavatott oktató központ is ezért épült. A képzések során pszichiátriai alapfogalmakról és tudnivalókról, szociális munkáról, emberi jogokról és menedzsmentről, azaz szervezésről-irányításról tanulnak.

A konkrét munkát végző, többnyire szakképzett szociális gondozók és pszichiátriai nővérek mellett sok a „belső képzettséggel” rendelkező dolgozójuk. A szociális munkások és a családgondozók munkáját szupervizorok – azaz rendszeres munkamegbeszélések során külső jól képzett szakmai tanácsadók – segítik. Egyre több a belső tanfolyam, az érdekvédő, az önszorgító-önvédő és személyiségfejlesztő csoport, s ezek is segítik a szakembereket, a dolgozókat és az önkéntesek munkáját, az itt élők és dolgozók jobb közérzetét, ők maguk és családtagjaik lelki egyensúlyát.

A jelentősebb szakmai és ismeretterjesztő folyóiratok mellett könyv- és videotárunkban a legfontosabb diagnózisokról, az állapotok, betegségek velejáróiról és teendőiről olvashatnak dolgozók és önkéntesek, szakemberek, hozzátartozók és maguk a „fogyasztók” is. Ilyen kiemelkedő, speciális téma a skizofrénia, a pánikbetegség, a betegek jogai, a fogyatékkal élők járandóságai, a gyógyszerek és hatásai, az orvosi eljárások. No és a szervezet hálózatépítésében természetesen nélkülözhetetlen a megye fejlesztési térképe.

Napközijét 40-50 ember látogatja. A napközibeli tevékenységek ingyenesek, ideértve a külső szabadidős tevékenységeket, így az úszást, a színházlátogatást stb.

Belső, a központi épületbeli tevékenységeik elsősorban valódi munkavégzések, és ezek céljai között határozottan szerepel a termelés, marketing, a nyereség. Varrodájukban a

megbízásuktól függően dolgoznak, így hátizsákokat, párnákat készítenek, ott jártunkkor éppen folttechnikát alkalmaztak. Maradékanyagokból egyszerű konyhai eszközöket, apróságokat, abroszokat, törülörngyokat, fogókat varrtak. Természetesen saját lakásaik teljes felszerelése, az ágyneműtől a függönyig bezárólag szintén itt készül.

Válasz a piac, vagy inkább a divat kihívásaira, hogy újabban lószerszámok készítésébe fogtak. Külön javító részlegük van, ahol a fenti munkahelyeket, eszközeiket használják ki. Boltjukban egyedi termékeiket piaci, de még alacsony áron árulják.

Saját ötletük az „elveszett tárgyak válogatása”. Az elhagyott tárgyakat, amelyekért gazdáik évszámra nem jelentkeznek, elküldik ide, és itt szétválogatják. Most pl. óriási halom sítalpat, sícipőt találtunk. A használható, jó minőségű holmikat vagy továbbadják, vagy eladják. Ennek érdekében megállapodást kötöttek repülőgép-társaságokkal is.

A műhelyekben dolgozók különféle aktivitással, különféle függetlenséggel és különböző óraszámokban dolgoznak. Függ ez képességeiktől is, de befolyásolja a törvény is, amely szerint legfőbb napi négy órát, legfőbb heti 20 fontot kereshetnek. Csakhogy ehhez itt hozzáadódnak a különféle, összességében azonban kb. 200 fontnyi, azaz kb. 70 000 forintnyi, a min. jövedelemnél magasabb heti járandóságaik.

A napközi ünnepein, rendezvényein túl szerveznek szabadidő-programokat, s ehhez ott vannak saját buszaik, széles kapcsolatrendszerük, immár hagyományaik.

Aki képes rá, annak számára integrált munkahelyet szerveznek, most is nyolcan dolgoznak kint. Sokan azonban csak ideig-óráig bírják, magányosak, nem érzik jól magukat, s állandóra vagy időnkéntidő visszajönnek ebbe bensőséges, biztonságos világba.

A szervezetnek kb. 200 lakása van, ahol zömében egyedül, önállóan élnek a pszichiátriai betegek, s egy kis részüknek integrált, normál munkahelye is van. Akinek csudaszép, szinte romantikus lakását meglátogattuk – mindenki saját ízlése szerint rendezi be -, az éppen buszsofőr lett.

Gondozóik feladata nem zárul le a munka és lakás körüli teendőkkel. Mindennapos teendőkben, életvitelükben is segítenek. Jelenti ez a háztartás szervezését, a szabadidőt, a társaságot, de pszichiátriai betegekről lévén szó, különösen lelkük, lelkiállapotuk „karbantartását”, az erre való folyamatos odafigyelést is.

A sokféle finom szendvicsből, tortából és gyümölcsből álló, az alapítvány – rendtől-rangtól függetlenül – dolgozói által felszolgált angol ebéd közben, szülőkkel és gondozókkal, szupervizorokkal beszélgettünk. Tőlük nemcsak sikerbeszámolót, sokkal inkább hibás megoldást hozó vagy éppen megoldhatatlan, feledhetetlen történeteket hallottunk. Öngyilkosságokról, amelyeket jobban odafigyelve talán meg lehetett volna akadályozni. Önmagukhoz is őszinték, megpróbálnak tanulni minden kudarcból, keresik, hol és mit kéne javítani, átrendezni.

A legfontosabb gondjaik a milyeinkhez hasonlóak, okaik a tolerancia hiányában, a diagnóziskeresésben, a gondozáshoz, ellátáshoz való jog biztosításában, a sohasem elégséges pénzforrásokban keresendők.

A legsúlyosabb állapotúak számára, éppen, mert ennyi önállóságot biztosító és egyben követelő programjuk van, itt és ma nincsen végleges megoldásuk. A jobb ellátás érdekében az ország túlsó végébe, gyakran kórházba kell a szülőknél vinniük felnőtt gyermekeiket.

S aki kórházba kerül, az szinte mindent elveszít. Heti 13 fontja még a cigarettára sem elég, ilyenkor, ha van miből, a szülők fizetik a zsebpénzét és minden egyebet. Ehhez jön, hogy a kórházi lét gyakran két-három, sőt még több évet jelent, mert itt nemcsak a nálunk szokásos egészségügyi ellátást nyújtják, hanem fokozatosan újra tanítják a társadalmi életre

Új jelenség, hogy a betegek is részt vesznek a gondozási tervük elkészítésében, sőt előadói és egyéb módon résztvevői a különféle szakemberképzéseknek is. Külön rendszerük van a panaszok kezelésére.

Itt minden feltűnően szép és tiszta, kellemes. Irigylésre méltó, de nem utánozhatatlan és nem tökéletes. Pl. a beszélgetések során feltűnt, hogy itt is, akárcsak itthon, mind a segítők, mind a hozzátartozók gyakran válaszoltak az érintettek helyett, és ezt ők sem veszik már észre. Marad mit tanulnunk, a közös hibáinkból is.

Crew

Crew Ceshire megye állami pszichiátriai betegellátó központja.

A létszám az előző központhoz hasonló, itt is mintegy 240 embert látnak el. Ők azonban állami intézmény lévén nem válogathatnak, senkit el nem küldhetnek, akár enyhe, akár súlyos az állapota. Közülük nyolcvanhatan hosszútávon is intézményben laknak és további harmincan családjaik otthonában.

A város megszokott épületeinek egyikében van központjuk, kívülről mindössze két egybefűzött lakóháznak tűnik. Földszintjén napközik, foglalkoztatók, ebédlő, külön férfi és női szoba. Az angol szokásoknak megfelelően hideg ebédet rendelhetnek, némi pénzért helyben moshatnak az idejárók. A másik központ után itt feltűnő az emeleti irodákhoz vezető lépcső melletti nagybetűs felirat: akárki nem mehet fel. A WC nem zárható, s a tiltások, felszólítások és figyelmeztetések sora az egész házban folytatódik: moss kezet stb.

Az itt dolgozók képzésére gondosan ügyelnek, mind az elméleti, mind a gyakorlati képzettséget szigorúan számon kérik. Külön képzéseket szerveznek a bizalomról, annak kialakításáról, a betegek emberi jogairól, a szervezésről, a lelki problémákról és a betegek pénzügyi ellátásáról, lehetőségeiről, a háztartásszervezésről.

Egy-egy gondozott sorsáról egy munkacsoport dönt, amelyben ott van a páciens, a hozzátartozó, a pszichiáter, a szociális munkás, a háziorvos, az otthonápoló pszichiátriai nővér.

Az ellátás összetett, az élet egészére kiterjed és a különféle kívánalmaknak és lehetőségeknek megfelelően sokféle. Központjukban egyebek közt felnőtt férfi és női klubokat indítottak. Itt legtöbbit és legtöbben a munkájukról beszélnek, beszélgetnek – valahogy ettől érzik magukat egyenlőbbnek. Van néhány ember, akik csak be-bejönnek a központba, szinte „beesnek”, s azt teszik, amihez éppen kedvük van. Vannak, akik kártyáznak, biliárdoznak...

Mind a betegeknek, mind a hozzátartozóiknak itt is vannak önszorgú csoportjaik.

Átmeneti otthonuk egy normális lakás, egyszerre ketten-hárman laknak itt, s valóban átmeneti, mert egy, legfőljebb három hónapig maradnak itt.

Ez a környék egyetlen ellátó rendszere, így intézményük mindennap nyitva van, azaz a hét hét napján működik; a napközi és a szükség diktálja, hogy 24 órás telefonügyeletet tartsanak.

S ugyanezért különféle egyéb vésztartalékokkal rendelkeznek. Pl. házaikban mindig van egy üres ágy, hogy senki se töltse utcán az éjjelt. Így vannak olyan lakások, ahol mindenkinek külön szobája van és akad néhány, akinek külön lakása van.

Az a tapasztalatuk, hogy a külön lakásban élők gyakran magányosak, s nehezebb számukra a „beilleszkedés”. A félmondatokból, elsúgott válaszokból lassanként kitűnt: ez bizony nem valódi beilleszkedés. Közöttük élnek, de a szomszédok félttek és tiltakoznak, ma sem örülnek ennek. Érkezésüket a központ előkészítette, a szomszédokat végiglátogatta, sőt

meg is ajándékozták őket, elmesélték, kik jönnek ide. A közterhekből is mindig inkább többet, mint kevesebbet vállalnak. A lakásépítő szövetkezet, amelyik e lakásokat speciálisan kívánásaik szerint építette, maga is beszámolt a szomszédok nem éppen kellemes, tiltakozó reakciójáról. A lakások a Making Space alapítvány, e magánvállalkozás lakásaihoz képest jóval rosszabb állapotúak. Ez nem is csoda, hiszen akik ott laknak, azok jóval betegebbek, az állami támogatásból, pedig látnivalóan kevesebbre futja. Sok a még számunkra is feltűnően ócska holmi, a csoportos otthonokban néha még a szegénység szaga is megüt. Itt is mindenkinek van saját szobája, beleértve a segítőket, mégis a rendezetlenség, a bizarr viselkedés a jellemző.

A közös nappaliban sokan üres tekintettel ülnek, többségében cigarettáznak, szinte fogható csönd, s földre hull a hamu, hogy azután a hirtelen felkapott hamutartó is mellé csússzon....

Mégis, a legjobban az itt dolgozók utolsó megjegyzése gondolkodtatott el: olyan hostelt, azaz panziót szeretnének, ahol mindenkinek külön lakása van, s mégis: egymáshoz közel vannak, hogy senki ne legyen magányos. Most érdemes odafigyelniük.

Írta: Csató Zsuzsa

Egy meseszép kastély

„Sose vinném oda a sajátomat”

Az intézet vezetője meséli: „Vannak szülők, akik otthon akarják nevelni kisgyermeküket. Vannak, akik ezalatt a nappali korai fejlesztő központba járnak. Sőt akadnak, akik normális óvodába kívánják járni. Sose vinném a sajátomat ilyen helyre” – mondja az igazgató asszony.

„Ezért most egyenként meglátogatjuk a szülőket és elmagyarázzuk nekik, hogy gyermeküknek az a legjobb, ha minél előbb bentlakásos gyógypedagógiai intézménybe kerül. A hivatalos „korai”, születéstől hat-hétéves korig tartó, nappali egyéni fejlesztés csak heti legfeljebb egy-két óra, míg itt a nap huszonnégy órájában képezik a gyermekeket.

Természetesen senkit nem kényszerítünk. Ha akarja, naponta hozhatja-viheti. De egy-két hét múlva itt maradnak éjszakára.

Most végre sikerült egy >korais<, azaz hatévesekből álló iskola előkészítő csoportot indítanunk.”

Az iskolán-kastélyon körbevezetve meg is mutatták a kicsiket. Éppen délutáni álmukat aludták. Lépteinkre felébredtek és mindannyian várakozással nézték a felnőtteket. Nyilvánvaló volt, hogy a szüleiket várják. Egyikük el is sírta magát. A köztünk levő egyetlen szülő könnyes szemmel bujkált, nehogy észrevegye a saját gyereke.

A kastély 1965 óta szolgál középsúlyos értelmi fogyatékkal élők oktatási intézményeként. 1987 óta már van 16 és 18 év közöttieket munkára előkészítő csoportja is.

Munkát a helyi célszervezet ad nekik, így nem hagyják el a kastély területét. S ez igazán emelkedett: géprongyok szétválogatása.

Tervezik a speciális készségfejlesztő szakiskola indítását is.

89-en laknak itt, 65 dolgozójuk közül 20 tanár, 23 gyermekfelügyelő, öt éjszakás.

A munkára előkészítősök egy kastély melletti külön házban laknak, a többiek a kastély felső, köves emeletén, a cselédszobákban.

A kastély lakói 6 és 18 év közöttiek. Ez a megye egyetlen középsúlyos értelmi fogyatékos lakosú intézménye, a megyei szakértői bizottság ide és csakis ide irányítja a szülőket. S azok ma sem igen tudják, hogy van apelláta.

A tanulócsoporthoz kicsik. Hatan, nyolcan vannak egy csoportban – ez ideális állapotnak tekinthető. Az annál kevésbé, hogy a kötelező délelőtti és délutáni gyógypedagógiai foglalkoztatást idéntől megfelezték, azaz délutánra megszüntették. Egy-két kivétellel az osztályok legtöbbször csak délelőtt van tanítás, mert nem maradt pénz délutáni gyógypedagógusra. Így délután a gyógypedagógus utasítása szerint egy gyermekfelügyelő, azaz minden szakmai felkészítés nélkül foglalkozik a gyermekekkel.

Azok, pedig libasorban és kézenfogva vonulnak a kastélyból a kastélyparkbeli szép és csakis őket szolgáló játszóterükre. Hogy családias lenne, azt erre a jelenségre igazán nehéz lenne rámondani. De katonásan fegyelmezett ez a világ. Legalábbis ez a része. Teljesen feleslegesen.

Itt is, mint mindenütt, az egyes tanító nénik megértésétől, szeretetétől függ minden. Ahol lelkes, ott feldíszítették apróságokkal a tantermet. Van, ahol nem...

A hálószobák viszont egy börtönben sem különbek. Hat-nyolc vaságy egymás mellett. Olvasólámpa sehol. A falak koszosak és üresek, poszter, fénykép, disz sehol. Nincsenek éjjeli szekrények, vagy bármi, ami gyermekek személyes igényeit, egy icipici külön zugot szolgálna. Itt nemhogy elvonulni, magányra vágyani nem lehet, de kettesben, hármában sem maradhat senki senkivel.

Sőt, személyes holmi sincsen, egy levelet sem lehet mások elől eldugni.

Az olvasásra, esti nézegetésre, lámpára vonatkozó kérdésre értetlenül néztek: Minek? Még eltörne, arra is vigyázni kéne.

Az osztályterem így, délután kettőkor, egy kivételével, mind üresek. A kastély, amely kívül mesés szép. Most belül lekopott, agyonosztott kis helyiségekből áll. A teraszra vezető falépcsőn virágok vannak. Azaz a teraszt nem használhatják. A park álomszép. A kastély üzleti vállalkozásként osztrák turista paradicsom lenne, egyben paradicsomi életet biztosíthatna mostani lakóinak, hiszen a jövedelemből emberi, családi körülmények között, a környék kisházaiban lakhatnának, vagy a városba költözhetnének. Sőt ha lenne pénz, akár naponta hazavihetnék őket.

Az itt dolgozók az ellenkezőjére esküsznek. Szerintük a gyermekeknek joguk van e szép környezetben élni. Igaz, a park valóban gyönyörű. De a kastélynak csak a külseje újrafestett, belül minden kopott, ócska. A gyerekek, pedig a világtól elzárva élnek.

De kastély dolgozói büszkék. Az Ausztriában élő volt tulajdonostól megszerezték a nyilatkozatát: sem életében, sem halálában nem kívánja, hogy mások használhassák, mint ezek a gyerekek a villát. A dolgozók ügyesek. A gyermekek nevelésére és oktatására szánt fejkvóta, pedig az óriási beltérű és ócska felszerelésű kastély fenntartására folyik el.

Előrelépés, hogy a 16 és 18 év közötti „munkára nevelő csoportban” lévők egy kis külön falusi házban lakhatnak, úgy tizenhatan, aprószobánként két-két emeletes ágygal, de legalább nappalival, fürdőszobával.

Meglátogatjuk őket. Néma csend fogad a munkahelyükön. Délután van. Ezek szerint legalább hat-nyolc órában dolgoznak. A műhely sötét, koszos, a fiatalok elhanyagoltak, szinte rongyosak, arcukról hiányzik az érdeklődés, az értelem. „Géprongyokat” válogatnak. A kosz szürkéjébe burkolódik minden. Furán, hidegen és sötéten néznek ránk. Csak parancsra és kórusban köszönnek.

A dolgozók tele vannak panasszal. Nem elég a pénz. Nem engedélyezik, hogy előrelépjenek. Kértek az önkormányzattól segítséget, hogy rendbe hozzanak egy kastély körüli házat és abban is lakjanak, de nem kaptak támogatást. Ilyen a mi önkormányzatunk – mondják. Mikor volt ez? Tíz éve, hangzik a válasz. Nincs mit mondanom.

Hová kerülnek innen a fiatalok?

Úgy néhány éven és próbálkozásokon túl hetven százalékuk a megye egyetlen, nem tiszta profilú intézményébe, azaz az azelőtt csakis időseket szolgáló ivánci gondozóba kerül. Ahol az itteniek bevallása szerint is szörnyű a helyzet, és „kárba vész a munkájuk”.

Kérdezzük, miért nem próbálnak ezt-azt, szakmát, önálló életvitelt tanítani?

Mért nem próbálják meg a felnőtteket a faluban házakat vásárolva csoportokban elhelyezni, segíteni? Drágák a házak, az osztrákok felvásárolják, felverték az árakat. Mindenre van magyarázatuk. De tiszta ügy. Ők igazi gyógypedagógusok. Maguk is bezárkóztak a kastély falai közé. Nem menedzselik ezt az intézményt. Önkiszolgálásra és munkára nevelik, monotóniára és szófogadásra szoktatják a gyerekeket. Szeretik őket, meg vannak győződve, hogy nekik itt a legjobb, távol a többnyire szörnyű szülőktől. Akik ártalmasok, mindent elszednek tőlük stb. Hétvégén hazaküldtek fogkrémet, fogkefét. A papa

visszaüzent, hogy jövő héten többet hozzon a gyerek, mert nem volt elég a pénz, amit kapott érte. Van ilyen is.

Megmutatták a megye egyetlen gyógypedagógiai intézetét. Ma hivatalosan mindenkit ide tanácsolnak.

Írta: Molnár László

A függőségtől az autonómiáig

A Kézenfogva Alapítvány és a Soros Alapítvány közös kiadásában megjelent könyv helyzetértékelés és jövőkép a lakóotthonokról.

A kötetben, egy 1997-ben rendezett konferencia előadásait találjuk a Soros Alapítvány Kitagolási Programjában érintett intézmények és a Fészek Programban résztvevő civil szervezetek képviselőitől.

A kitagolás a fogyatékos emberek kiemelését jelenti a nagy létszámú tömegintézményekből csoportos lakóotthonokba. A lakóotthonok az érintettek sérülésétől, speciális szempontoktól függően rendszerint 6-8, legfeljebb 12 főre tervezettek.

A kitagolás tágabb értelemben valamennyi fogyatékosága miatt intézetben élő embert érintő program, szűkebben értelmezve elsősorban az értelmi sérülteket támogató program. A kitagolás elősegíti a fogyatékosággal élő emberek életkörülményeinek, lakásfeltételeinek normalizálását, azaz a többség számára élhető életet célozza meg.

A kötet első tanulmánya a Fészek Program bemutatása, melyben a szerző, Éliás Sára programjuk három elemét ismerteti: a kiscsoportos lakóotthonok létrehozását; az ott dolgozó személyzet képzését és a szülői tréninget; a lakóotthonok működésének feltételeit és a jogi szabályozottság kérdéseit.

A következőkben néhány külföldi példa nyomán ismerkedhet meg az olvasó a kitagolás elméleti hátterével, fogalmi kereteivel. Címadó tanulmányában Maria Bruckmüller az autonóm és a függőségi folyamatok strukturális lefolyását mutatja be. Az önrendelkezéshez való jog elismerésének – ami természetesen kockázattal is jár – szép példája ez a tanulmány.

„Az értelmi fogyatékos felnőttek függő életformájának autonómmá alakítása elsősorban nem pénzkérdés vagy a külső körülmények függvénye, hanem mindenek előtt emberképünké, viszonyulásunké és előítéleteinké.”

Ugyancsak figyelemre méltó Zászkalinszky Péter átfogó tanulmánya a deinstitutionalizáció folyamatáról a német nyelvű országokban. A tanulmány kiegészül építészeti tervekkel, melyekből a különféle konstrukciók tervezéséhez kapunk ötleteket.

A könyv második fejezetéből a hazai intézményes ellátórendszer jelenben zajló átalakulását ismerjük meg. Egy párhuzamos folyamatot, ahol egyszerre lehetünk tanúi az állami/önkormányzati fenntartású nagy létszámú szociális intézmények átalakulásának, a kitagolási kezdeményezéseknek és a már eleve korszerű, az önrendelkezést, a normalizációt érvényesítő civil kezdeményezéseknél.

Az előbbiről Demeter Miklós tanulmányából értesülünk. A szerző széleskörű hazai áttekintést nyújt, mintegy feltérképezi az értelmileg akadályozottakat gondozó önkormányzati intézmények aktuális helyzetét és a már megkezdett kitagolási programokat.

Az értelmileg akadályozottak gondozásának alternatív formáit Magyarországon Pordán Ákos írásából ismerhetjük meg. Rövid történeti áttekintés után számba veszi az egyes lakóotthonokat és a működtető civil szervezeteik részletes szakmai bemutatására vállalkozik.

A kötetbe került még Bánfalvy Csabának az intézetekben élő értelmileg akadályozottak életminőségéről készült összefoglalója az e tárgyban végzett kutatásairól.

Azok számára, akik egy szűkebb szakmai kör képviselte kérdésnek tartják a kitagolási programokat vagy parciális jelentőségű tudományos kérdésnek, álljon itt

Bánfalvy korrekt megállapítása: „a kitagolási kérdéskör, egészében és igazából nem tudományos probléma. Nem arról van szó, hogy a kutató most rájött valamire, amit korábban nem tudtunk és ennek az új információnak a birtokában sokkal jobban ki tudunk találni valamilyen ellátási rendszert.” Valójában a társadalom demokratizálódásának eredménye mind ez. Súlyos, több évtizedes lemaradást kell behoznunk és immáron biztos törvényi háttérrel – XXVI. törvény 17. §.

- végezhetjük munkánkat.

X fejezet zárótanulmányában L. Németh László a hatályos jogszabályokat tekinti át és fogalmaz meg javaslatokat a jogalkotás számára a kiscsoportos lakóotthonok garanciális működtetéséhez. Kitér a családból, illetve a gyermekvédelmi gondoskodásból – tankötelezettséget, nagykorúságot követően

- szakosított szociális intézetekbe kerülők sajátos jogi helyzetére, a gondnokság alá helyezés dilemmáira, a gondozottak vagyonának kezelésére.

A szakmai igényességgel válogatott kötet olvasói lehetnek a kitagolásban érdekelt intézmények mellett a gyermekvédelemben és a gyógypedagógiai oktatásban dolgozók is, hiszen gondozottak, tanulók közül számosan kerülhetnek majd a jövőben lakóotthonokba. Szakmailag különösen fontos az átalakuló lakóotthonokkal bővülő általános iskola és diákotthonok számára mind az a tudás és tapasztalat, amely a lakóotthonok működtetése során halmozódik föl.

Azt gondolom, hogy megalapozott lehet a vélekedés, hogy a lakóotthonokban nevelkedő értelmi sérültek, ha egy későbbi életszakaszban kiscsoportos lakóotthonba kerülnek majd, akkor ez egy megrázkódtatásoktól mentes, normális változás lesz az életükben.

(Megrendelhető: Kézenfogva Alapítvány 1476 Budapest, Pf.: 205.)

Írta: Oláh Judit

Alain Louyot: A háború gyermekei

A szerző mögött több mint húsz év tudósítói tapasztalata áll. Prágától Bejrútig, Teherántól Gázáig, Mozambiktól Angoláig, Csádtól Dél-Afrikáig számtalan helyen találkozott katonáskodó gyerekekkel. Az ENSZ emberi jogi bizottsága szerint a 80-as évek második felében kb. kétszázezer 12 és 14 év közötti gyermek harcolt a világ különböző harcterein.

Alain Louyot könyvének szereplői nem csak rajzfilmek-bőli, számítógépes és videojátékokból ismerik a háborút, az ölést és a fegyvereket; nincs szükségük a világszerte százmillió számra eladásra kerülő játékharcos G. I. Joe figurákra a háborúsdíhoz – számukra a harc és az ellenség iránt érzett ádáz gyűlölet születésüktől fogva a reális világ része. Ali, a húszéves iráni fiú nyolc éve él egy iraki hadifogolytáborban – az egész ifjúságát ott töltötte. Mindennapos eset: iskolás gyerekek kövekkel dobálják meg a katonákat, akik közülük lőnek, és megölnek egy tizenhat éves fiút. Az izraeli gyerekek olvasókönyvében minden egyes lap jobb alsó sarkában -ott, ahová a nebulók az ujjukat helyezik lapozás közben – vörös folt emlékeztet a mártír harcosok kiontott vérére. Ebben az iskolában hogy elkötelezett, áldozatra kész katonának való ifjakat képeznek.

Belfastban is meghozta eredményét az évtizedek óta tartó ellentét protestánsok és katolikusok között: a fiatalkori bűnözés rátája Ulsterben huszonkétszer magasabb, mint Nagy-Britannia más részein. Az Afganisztán területéről 1989-ben kivonuló szovjet csapatok különböző játékokat – autót, babát, labdát, képeskönyvet – hagytak az utak mentén. Számtalan afgán gyereket, akik megpróbálták felvenni a vonzó tárgyakat, a beléjük rejtett bombák téptek szét vagy csonkítottak meg. A szovjet katonák a legádázabb ellenségeiken akartak ily módon bosszút állni...

A példák, a túlságosan korán derékba tört sorsokról szóló történetek száma szinte végtelen. Alig akad a világnak olyan tájéka, ahol a szerző-újságíróként járva- ne találkozott volna háborúzó gyerekekkel. Az is érdekelte, hogy mi van a jelenség mögött, ezért orvost, pszichológust, tábormenest és szülőt kérdezett meg, mi jut eszébe a gyermek katonákról, milyen pszichológiai, szociológiai, politikai tényezőknél tulajdonítja létezésüket.

A játékipar az egész világon kiveszi részét az erőszakra való nevelésből: óriási mennyiségben gyártják és értékesítik a különféle harci játékszereket. A szerző több pszichológus és pszichiáter véleményét idézi ezek káros vagy semleges hatásáról.

A háború gyermekei nem csak fizikai, hanem lelki sérüléseket is szenvednek, és mivel az utóbbiak nem „láthatóak”, gyakran maradnak kezeletlenül.

Mit tehet az ENSZ annak érdekében, hogy megakadályozza a fiatalok besorozását? Kinek a feladata a nyilatkozatokban, egyezményekben lefektetett gyermeki jogok védelme? Ezekre a kérdésekre egyelőre nem kapunk megnyugtató választ. Ennek ellenére reménykednünk kell – csatlakozva a szerzőhöz –, hogy ez a könyv is közelebb visz egy békésebb világhoz.

(A kötet magyar nyelven a PONT Kiadó gondozásában jelenik meg.)

Reflexió

Ha végre itt a nyár...

...Mintha mindenkinek jókedve kerekedne; ha végre itt a nyár... Hát itt van a nyár, itt van újra, és van valami abban, hogy mindenki szeretne jókedvre derülni, hiszen az öröm iránti igényt „belénk kódolta” a természet. És ha ilyen alapállásból fogalmazunk afféle magánjellegű helyzetjelentést 1998 nyarán, akkor annyit változatlanul elmondhatunk, hogy örülhetünk, mert lám, a természet még mindig menetrendszerűen, megbízható évi rendszerességgel szállítja a nyarat. Amikor jut napfény mindenkinek; jut valamiféle fellélegzés – bár egyáltalán nem mellékes: hol, milyen levegőben kísérletezünk eme (fel)lélegzéssel jut víz a nyárral együtt járó hőség elviseléséhez –, bár az sem mellékes körülmény, hogy ez a víz szennyezett vagy tiszta, tengernyi, folyónyi, vagy csupán néhány korty egy köztéri, utcavégi csapból...

Hát végre itt a nyár, és örülhetünk neki, bár sorolhatjuk a tényeket, amelyek tudjuk, nagyon makacsok, és bizony azt akarják, hogy őket is lássuk meg a nyárban. Ezen a nyáron a híradások arról (is) szólnak, hogy a magyar családok csekély százaléka engedheti meg magának a nyaralást. A gyerekek nagy része otthon, az utcán lézengve vakációzik. De hadd ne soroljuk az elszomorító tényeket. Csupán annyit jegyezzünk meg, hogy nyár és öröm ide vagy oda -kevés vigasz, hogy mindannyiunk fölé ugyanaz a csillagos ég borul vagy derül, és mindannyiunkra ugyanaz a derűsnek tartott nyári nap ragyog. Ám ez a kevéske vigasz is kiindulópontunk lehet, hiszen az örömről senki nem mondhat le, különösképpen nem vonhatjuk meg azt a vakációzó (vagy nem vakációzó!) gyerekektől. A gyerek a játékban leli örömét. Ez az ő „főállású tevékenysége” ott, ahol gyerekként élhet – ahol nem bújtatják egyenruhába, ahol nem dolgoztatják, hogy egyebek felsorolásával most ne szomorítsuk tovább magunkat. A gyerektől a játékot megvonni nem lehet. A játszás az élete.

A játék nem magányos tevékenység. A gyerek nem (csak) magában játszik. Azt mondhatnánk, hogy a játszóterek kínálják, de legalábbis kínálhatnák azt a minden gyermek számára lényegileg azonos élményt, amit akár az alkalmi közösségekben való játék jelent. Amit a nyári napról szeretünk állítani, hogy mindannyiunkra egyformán ragyog, az a játszótérre is érvényes lehet: minden gyerek számára nyitott. A játszótér: minden gyerek agorája! A játszóterek száma, minősége stb. beszédesen jelzi, miként viszonyulunk gyermekeinkhez. A Család, gyermek, ifjúság mostani számában kezdjük azt a sorozatunkat, amelyet a játszótereknek szentelünk. Szeretnénk minden olvasónk segítségét, közreműködését kérni. Térképezzük fel a játszótereinket! Nem csupán a szakembereknek kívánunk közlési felületet biztosítani. Szeretnénk, ha olvasóink akár levéllel, akár fotóval jelentkeznének – talán a családi levéltárakban őrzik még hajdani játékok, játszóterek fotóit -, hogy számba vehessük, milyenek az ország játszóterei, a játszóterek játécai. Nem csupán az érdekes, ami adott, talán még fontosabb az, ami lehetséges: ezért ötleteket, tervek, javaslatokat is várunk. A legérdekesebb anyagokat folyamatosan közöljük lapunk következő számaiban, a szerzőket értékes könyvjutalomban részesítjük.

Gyermekkorában játékos ösztöneit kiélve készül a felnőttkorára az ember. A játék: teret keres magának. Milyenek is a játszótereink?

(A szerkesztőség)

Írta: Magyar Gyöngyvér

Egyensúlyban a szellem és forma

Beszélgetés Pécsi Sándor szobrásszal, művészi játékkészítővel

1998. március 25. szerda déli 12 óra, bombariadó van a VII. kerületi Erkel Ferenc Általános Iskolában. A harmadik osztályosok nem lelkesednek az ötletért, hogy a Lövölde téren töltsék az így szabaddá vált egy órát. A tanítónő azonban tudja, hogy a korábban rossz hírű téren elkészült az új játszótér, visszafoglalva egy kis darabkát a gyerekek számára az egyre lepusztulóbb környékből. Nagy a gyerekek öröme mikor meglátják a faragásokkal díszített hintát, hajót, várat, mászó-kapaszkodó játék-együttest. Csapatosan próbálják ki egyiket a másik után, hatan is ráülnek a libikókára, vagy egymással versenyeznek a kötélmászáson.

Igaz, hogy az Önkormányzat még nem fejezte be a tereprendezést, és ezért erősen száll a por, de ez a gyerekeket láthatóan mit sem zavarja. A játékok készítője, Pécsi Sándor szobrász még az utolsó simításokat végzi, köteleket szerel fel a hajóra és a várra, több hónapos kemény munkájának eredménye a mai nap: a gyerekzsivaj, a megelevenedett játékok.

Pécsi Sándor 1960 novemberében született, gyermekkorától rajzol, fest, írogat. Négy gyermek apja, szobrász, költő, művészi játékkészítő. Műveit itthon és külföldön sok helyen publikálták és kiállították. Első köztéri megrendelését 1989-ben kapta: az I. világháborús emlékmű Baktalórántházán.

Én egy felolvasóestjén találkoztam vele először. Azóta barátok vagyunk, s számomra már elválaszthatatlanná vált a költő, a szobrász és a játékkészítő, itt mégis főleg a szobrászt és a játékkészítőt szeretném bemutatni.

- *Kiket tartasz a tanáraid közül igazán meghatározónak?*

- Kamaszkoromban különböző képzőművészeti körökben kitűnő mesterektől tanultam rajzolni, mintázni: Korga Györgytől, Fischer Ernő tanár úrtól, Marosits Istvántól és Csáji Attilától; utóbbi a modern festészet világát ismertette meg velem.

- *A már említett baktalórántházai emlékmű után kaptál más köztéri megrendeléseket is?*

- Igen, 1990-ben készítettem el Budapesten a XIV. kerületi '56-os emlékművet, a szarvasi Óvónőképző Főiskola udvarán a Hold hatalma, az Ördög és a Kis hárfás című szobrokat, és Debrecenben a Diószegi Botanikus Kertben a Körösi Csorna emlékművet.

- *1990 óta készítesz játszótereket óvodák, iskolák számára, tulajdonképpen ez a pénzkereső foglalkozásod. Egy szobrászhoz képest ez nagyon gyakorlatias munka, rutin munkafázisokkal, ha kültéren dolgozol sokszor fizikailag kimerítő körülmények között. Nem érzed, hogy ez túl „lehúz a földre”, elveszi az alkotói szabadságodat?*

- Ezzel a kezdetektől tisztában voltam. Tényleg gyakran érzem úgy, hogy belefáradtam, de az eredmény mindig kárpótol. A praktikus dolgok egyébként sosem álltak távol tőlem. A

nyolcvanas években különböző munkahelyeken, gyárakban dolgoztam gépésztechnikusként. Az itt szerzett szakmai tapasztalatokat később a játékok megalkotásánál jól tudtam hasznosítani. A játékok tervezésénél és elkészítésénél mindig nagyon figyelek arra, hogy a normál használathoz szükséges terhelés sokszorosát bírják. Csak akácból és tölgyfából dolgozom, lekerekített formákat tervezek, erős és az időjárás viszontagságait jól bíró kötelet használok fel.

A játszóterekről kialakult elképzelésem folyamatosan érlelődött az idők folyamán - részben a munka közben, részben a saját gyerekeimmel való játék és az ezzel kapcsolatos szakirodalom tanulmányozása során. Írtam egy esszét is róla, azt hiszem, hogy ezzel tudnám legjobban átadni a gondolataimat.

A játék mindig a véletlen és törvény találkozásából születik. Hegyek, fák, hópelyhek, kristályok szabályos-szabálytalan alakzatait szüntelen játék alakítja. Végtelen formagazdagságot teremt a mindig jelenlévő őskáosz s a megvesztegethetetlen világtörvény.

Aki ügyes, ismeri jól a természet törvényeit és ismeri a saját testét is. Az ügyetlen felnőtt veszélyes. A gyerek midőn játszik, egy-egy mozdulatot ezerszer ismételvén – anélkül, hogy pontosan megismételné– életfontosságú tapasztalatokat és bevésített feltételes reflexeket szerez. Megismeri a teret, megismeri az anyagokat, a testét, a gravitációt, a mozgás, a repülés, a forgás, mászás, csúszás, gyorsulás örömét, veszélyét. A csúszdán nem lehet fölfelé csúszni, a nedves homok emlékezik a formára, a vízbeejtett kavics mindig táguló hullámgyűrűket varázsol a vízen. A játék mindig titokzatos, talányos. A játék megszólít, mindig kérdez valamit. „Végig tudsz rajtam egyensúlyozni? Mit lehet látni onnan fönről? Ki tudod találni, mi ez?”

A játéknak ezért személyes kapcsolatot kell teremtenie a gyermekekkel. Ki kell érdemelni, hogy a gyerekek „bevegyék” a játékba. A művészi játék az első pillantásra mond, kifejez valami nagyon fontosat. Az igazi játszótér megalkotása nem műszaki feladat. Sokkal több annál. Áhíthatos mesterek, beavatott művészek igényeltetnek. A művészi játszótér nem csak a gyerekek fizikai, de szellemi, lelki biztonságáért is felelősséget vállal. Mostanság nagyok a bűnök Ninivében. Életre kelnek a gépek, s az emberi beszéd, mozgás, viselkedés, gondolkodás egyre gépiesebbé válik. Kezükben infra-távkapcsolóval, fásult gyerekek bolyonganak a látszatvilág barlangjaiban. - Milyen szörny ragadja el a gyerekkort?

A valóság, a lét átélésének készségét elvesztő nemzedéket formál az elektronikus ingerterror. A boldogság és a boldogtalanság megtanulhatóak játék, de gépies viselkedés által is. Nem az a fontos, mi történik velünk, hanem az, hogyan éljük át azt, ami történik velünk. A valóságot minden ember másképp éli át. Ezt leginkább a festészet történetén látjuk. Minden nagy festőnek saját világa, világlátása van. Az igazi művészi játék számol a valóságok végtelen sokféleségével, pluralitásával. Teret enged a gyerek képzeletének. A kukoricacsutka „babává” válhat, de a Barby baba sohasem lesz „baba”. Felnőtt testarányú, lekicsinyített fotomodell, amit mutogatni lehet, de babusgatni nem. A jó játék nem másolja, hanem megidézi, jelzi, hívja, eltúlozza a valóságot. Az igazi falovacska nem egy lovat ábrázol, hanem hívja a ló eszméjét, szellemét

A gyerek rajzol, rajzol, úgy rajzol, ahogy lát. Rajzol lovacskát, napocsát, holdat, szarvast, égígérő fát, hegyet, felhőket. Érdekes, a gyerekrajok kísértetiesen emlékeztetnek az őskori sziklarajzokra, sámándobok ábráira, indián szőnyegekre, cserepekre, magyar pásztorfaragásokra. A hasonlatosság nem véletlen, a látásból

magából fakad. Miként az embrionális fejlődés első heteiben a magzat a törzsfajlódást megismétlő átalakulás sorozaton megy keresztül, a gyermekrajzoknak is van genezise, mely talán az emberi látás geneziséét idézi.

A kétéves kisgyerek már kezébe veszi a ceruzát, fölfedezi a vonalat. Kusza gomolyagokat, fészekszerű vonalas káoszt rajzol. Aztán egyszerű, deformált síkidomokból megszületnek az első alakok: ember, madár, hal. Aztán a földtől elválasztja az eget, megjelenik a vízszintes és a függőleges irány, az alakok engedelmessé válnak a gravitációnak. A Felső világ szintjét, a talajszintet vízszintes vonal jelzi, melyre épül a rajz. A Napocska sohasem maradhat le. Nem lehet nem észrevenni valamit az óvodás gyerekek rajzain: nézve a képeket a Teljességgel találkozunk. A gyerek egyetlen papírra az egész Világot lerajzolja. A gyermekrajzoknak saját kozmológiája van, a gyermekrajz világmodell. A gyermekrajzok vonalaiban rezgő kozmikus érzékenységet Paul Klee és Joan Miró fedezte föl a modern festészet számára. Vásznaikról bizalom, a lét derűje árad. Szemléletük a legjobb minta a játékművészethez.

A játszótérnek bűvös, mitikus népmesei sugárzása legyen. A kert tervezője és a játékok alkotója együtt alakítja ki a teret. A védettség, az elrejtettség és a nyitottság a biztonságérzetet ötvözi a szabadság érzésével. A gyerekek miként a kismacskák szeretnek elbújni, bekuckózni valahová, de úgy, hogy legyen út a szabadulásra is. A tervezők közös feladata olyan teret alkotni, mely egyszerre intim is és nyitott, szabad is. Óv, őriz, de nem zár el. Jó, ha a játszótérnek van egy központja. Ez lehet egy nagy, kör alakú homokozó, mely köré szépen faragott padokat lehet állítani. A homokozó közepén állhat egy faragott totemoszlop-szerű mászóka. A homokozót őrizheti két egymás felé forduló alak: a király és a királynő, apa és anya. Egymásra néznek, egymásra és a gyerekekre figyelnek.

A szabadtéri játékoknak két fő csoportja van: a dinamikus és a statikus játékok

Nagyméretű statikus játékok a csúszdavarak. Készülhetnek egy vagy több toronnyal, kötélhíddal, függeszkedő-csimpaszkodóval, hinta-tornaszerrel, műszakával vagy kötélmászókás rámpával. A vár elemei egymáshoz sokféleképpen rögzíthető modulrendszerrel alkotnak. A toronytető-ormozatok faragással díszítettek, a csúszdák oldallapjai faragott kígyót vagy sárkányt ábrázolnak.

Nagy hajó horgonyozzon a játszótérünk kikötőjében. Faragott orra és tatja lehet olyan, akár a viking hajóké. A hajóorrfigura nézzen távoli, rejtelmes szigetek felé. Vitorla árbócain mászókaival, kötézzel. Kis kajüt is legyen rajta, ahová „a szörnyű tengeri viharok idején behúzódhatnak a rettenthetetlen tengerészek”.

A hintarudak végére madárfejeket faraghatunk. Ingani, lengeni, repülni jó. Mérleghintákat, padokat készíthetünk a pásztor faragványokról jól ismert kos fejekkel. Játékállatokat, falovacskát ágyazhatunk a földbe, de szerelhetünk rugóra is.

Izgalmas ügyességfejlesztő játék a négy faragott oszlop közé kötéllel függesztett sárkánykígyó, melyen végig egyensúlyozni, mint egy gerendán nagy ügyességet kíván, hiszen az „állat” előre, hátra és oldalra is mozog.

Minden játékot meg kell személyesíteni, lelket kell lehelni belé. A játéknak a testet, a lelket és a képzeletet egyszerre kell megmozdítania.

A természeti népek hite szerint mindenben szellem lakozik: kőben, tűzben, vízben, a tárgyakban is. A sorsot a látható világ mögött létező láthatatlan szellemvilág néha ártó, de többnyire segítő szándéka mozgatja. Népmesékben, népszokásokban, babonákban, gyermekmondókákban, de még a köznapi kifejezésekben is kimutathatóan jelen van ez az ősi létszemlélet.

A jól sikerült játszótéren segítő szellemek bűvös védőerejét érzi a játszó gyermek „
1998. április 9. szerda. A játékok összefestve, a faragott padok, a szobrok, a kosfejet mintázó libikókakapaszkodó, a váron lévő nap, hold, életfa faragás szinte felismerhetetlenek. Szomorúságomban csak a remény nyújt némi vigaszt: hátha valaki(k) megvédik egyszer a játszótéri, művészi igényrel és szeretettel készített játékokat is. Addig is őrzik a művek szépségét a fotók.

Írta: Puskás Gyöngyi

A megtermékenyítéstől a társadalomig

A születés előtti és születés körüli pszichológia és orvostudomány nemzetközi társasága 1996 őszén, Budapesten tartotta kongresszusát. A nemzetközi és magyar résztvevők először mutatták be hazánkban azt az új szemléletet, amelyik az ember fejlődését a fogamzástól kezdve, megszakítatlan egységes folyamatnak, kontinuitásnak és a születendő gyermek számára az anyaméhet az első ökológiai környezetnek tekinti. Az édesanya az első pillanattól kezdve párbeszédet folytat a benne fejlődő, érző és reagáló magzattal.

A kötet különálló tanulmányokból áll. Szerzői kutatásuk és gyakorlatuk során az emberi életminőség javítására törekszenek, és úgy vélik, hogy az élet születés előtti szakasza páratlan lehetőséget nyújt a lélektani, az érzelmi és a testi betegségek későbbi megnyilvánulásainak elsődleges megelőzésére.

Andrek Andrea A kompetens magzat c. tanulmányában azon modern kutatások eredményeit ismerteti, amelyek bizonyították a prenatális fájdalom, a sírás, a mosoly, a félelem és más érzelmek, csakúgy, mint az érdeklődés, a tanulás, az emlékezés, a preferenciakészség és egyéb képességek meglétét.

Molnár Péter és Nagy Emese a veleszületett szocialitás jelenségéről írnak, és megállapítják, hogy nemzedékek találkoznak a kötődést befolyásoló attitűdökben. Az előző generációk sikeres vagy sikertelen kötődései előre vetítik árnyékukat vagy fényüket a következő nemzedékekre. Gervai Judit szerint a megfelelés az anyák saját kötődési típusa és a csecsemőjük hozzájuk való kötődése között kb. 75%-os. A szerző kihangsúlyozza az anya és gyermeke közötti szoros kapcsolat kialakulásának elsődleges jellegét.

Rudolf Klimek és Alfréd Reron a nem kívánatos terhesség szociális oldalát vizsgálja, és azt tanácsolja, hogy az orvosnak, nem szabad úgy közreműködnie a fogamzásnál, az új élet elindításánál, hogy ne tudatosítaná azt, hogy minden megfogant gyermeknek legalábbis a jogot meg kell kapnia arra, hogy megszülessen. Ezért a szerzők mottója a kívánatos vagy nem kívánatos gyermek helyett a kívánatos vagy nem kívánatos fogamzás.

Hidas György Ferenczi Sándor, világhírű magyar pszichoanalitikus húszas években tett felismeréseit eleveníti fel. E szerint az anya születendő gyermekével szembeni ellenérzései jelentősen befolyásolják utóda testi-lelki fejlődését, az élethez való viszonyulását. Napjaink kutatói megerősítik azt, hogy a magzat intrauterin helyzete nem „boldog ósállapot”, az anya szorongásai, stresszállapota, affektív konfliktusai a terhesség idején jelentős hatással vannak a magzatra, az újszülöttre és a gyermekre.

Ludwig Janus a prenatális stressz és a posztnatális személyiségfejlődés viszonyáról ír. Az emberi születés a törzsfejlődés sajátosságai miatt mind az anya, mind a gyerek számára stresszt jelenthet, hisz az agyfejlődés a koponyatér fogat megnövekedéséhez vezetett, míg a felegyenesedett járás szükségessé tette a szilárd medenceövet és így leszűkítette a szülőcsatorna nyílását. A szülés mind az anya, mind a gyermek számára rendkívüli megterhelést jelent. Az elbizonytalanító stressz és félelem leghatásosabb ellenszere a megerősítő és támogató emberi kapcsolat. Az ún. haptonómikus kapcsolatot a holland Frans Veldman írta le a negyvenes években. Olyan kölcsönös vonatkozásról van szó, amely a másik ember egzisztenciális elismerését és affektív megerősítését jelenti, és a másikkal alapvető biztonságot kölcsönöz.

Bognárné Várfalvi Marianna klinikai gyakorlata bizonyítja, hogy féltő, szorongó vajúdók esetében elhúzódóbb, szövődményektől terheltebb szülés várható, mint a szülésre felkészült, kevésbé szorongó szülőknél. Ezért fontosnak tartja a szülőszerepre való felkészítést. A felkészítő munka és módszer célja, hogy a várandós anya kognitív-emocionális szinten tisztában legyen a terhességgel, a szülés és a gyermek pszichológiai, fiziológiai jelenségeivel.

Thomas Müller a szülésre való felkészítés németországi gyakorlatáról számol be. A hagyományos koncepció nem foglalkozott a terhesség és a szülés emocionális és szociológiai aspektusaival, sem a prenatális gyermek személyével és anyjához fűződő kapcsolatával. Az apát nem vonta be. Feltételezte, hogy a gyakorlat és a felkészülés egy adott helyzete ugyanolyan megfelelő minden terhes nő számára. A nők elégedetlensége volt a mozgató oka az integratív szülésfelkészítés koncepciójának kifejlesztésében. A nők követelték a kórházi eljárások humanizálását, az egyéni szükségletek nagyobb tiszteletben tartását, a szülés testhelyzetének megválasztását, az apa jelenlétét stb.

„Amit az anya a babájával érez, az maradandó nyomot hagy, reprezentálódik benne. Ez a reprezentáció tartalmazza az anya tapasztalatát, traumáit, konfliktusait, aktuális feszültségét” – olvashatjuk Raffai Jenő anya-magzat kapcsolatvizsgálásában.

Catherine Dolto-Tolich a korábban már említett pre- és posztnatális haptonómias kommunikációt ismerteti részletesen. A szülőknek úgy kell képeseknek lenniük a gyermekkel való kapcsolatteremtésre, hogy közben nem teszik őt létük központjává. A gyengéden és egyszerűen a méh fölé helyezett kéz olyan vonzó, hogy a gyermek finoman odabújik alá és biztonságban érzi magát anélkül, hogy szülei figyelmének középpontjában állna. Ha már kialakult a szülők és a gyermek közötti párbeszéd, más elemek is bevezethetők, amelyek révén az apa kellemesebbé teheti az anya és a gyermek helyzetét (pl. megtanulja az anyát és a gyermeket ringatni, segít az anyának a deréktáji megterhelés csökkentésében). A szülésben nincs semmiféle légzéskontroll. Az anya megtanulja tudatosítani gáttájékat, ellazítja „a-lapját”, olyan komfortállapotot él át, amely gyermekével közös.

A haptonómia se nem ideológia, se nem afféle „modern szülők gimnasztikája hatékony csecsemők termeléséhez”. Célja, hogy elősegítse az „affektív megerősítés” kifejlődését a gyerekek mindkét szülőjével való kapcsolatában. A haptonómias társítás kizárólag annak szabad, hogy részül jusson, aki valóban akarja, és sosem szabad ráerőltetni senkire. A posztnatális munka lényege, hogy például sosem tartjuk a gyermek fejét, csak megtámasztjuk az alapján, hogy a baba kezünkben érezhesse egész gerincoszlopát és fejét.

A születés előtti és utáni haptonómias kontaktus mindörökké kihatással van a gyermek kapcsolataira és életpályájára. E kontaktusok felruhazzák a gyermeket azokkal a képességekkel, hogy simán alkalmazkodjon azon eseményekhez, amelyek az élet útjába állítják.

„Embernek lenni annyi, mint kapcsolatokat teremteni.” Miért kellene az emberi agynak megvárnia a születés pillanatát, hogy elkezdhesse az emberi interakciót, amelyre oly mélységesen vágyik? Demcsákné Kelen Ilona A perinatális korszak pszichoprofilaxisa c. tanulmányában ennek megerősítését olvashatjuk. A szerző kiemelten hangsúlyozza a szülői hivatásra való felkészítés fontosságát.

Németh Tünde a hazai családbarát szülészeti és újszülött ellátási rendszer építésének elméletéről és gyakorlatáról ír. Nálunk is egyre nagyobb mértékben fogalmazódik meg az az igény, hogy a nők, a párok a gyerekük születésének élményét, életük kiemelkedő eseményét a maga teljességében, háborítatlanul élhessék át. Hanusz Klára gyerekgyógyász saját tapasztalataira építve már 1989-ben megszervezte Piliscsabán a község humán értelmiségének első saját élményű csoportját, amely a továbbiakban egy civil intézmény, a

GYEREKHÁZ prototípusává vált. A Szent Rókus kórházban indították el a megelőzést és az egészséget központba állító kórházi programot. A program célja a család ősi támogató rendszerének felélesztése.

Thomas Very a pszichoterápia oldaláról közelíti a születés előtti időszak tapasztalatait, élményeit.

Egy koraszülött asszony sikeres pszichoterápiáját ismerteti Hans von Lüpke.

Ludwig Janus áttekinti a prenatális pszichológia kialakulását és fő elméleti vonalait. Sok ember bizonyos módon belső foglya marad egy feldolgozatlan születési élménynek. A születésnek tehát egyszerre van veszélyeztető és erősítő hatása. A születés az első kaland, de lehet az első pokolra szállás is. Fodor Nándor a negyvenes években fedezte fel a születés előtti sérülések jelentőségét. Nagyszámú gyermekpszichológiai megfigyelés szól arról, hogy a gyermeki játékban hogyan jelennek meg a beszédképesség előtti kor tapasztalatai. Bizonyos gyermeki félelmek, mint pl. a felöltözés nehézségei, a születéskori érzetek felidézésére vezethetők vissza. A prenatális pszichológia megnyitotta a beszédképesség előtti gyermek dimenzióját a magzatkortól a születésen át a csecsemőkorig vezető folyamatossággal, és felfedezte eme korai élmények tükröződését a kulturális jelenségekben.

Dowling és Wasdell a kultúra, a társadalom, a csoportok szerkezetének, belső érzelmi feszültségének, dinamikájának alapjait a prenatális időszak benyomásaira, mintázataira vezeti vissza. Amint Tom Verny írta:

„Hogy hogyan születik meg -fájdalmas vagy könnyű, sima vagy erőszakos a születése –, az nagyjából meghatározza kivé válik és hogyan fogja szemlélni az őt körülvevő világot. Akár öt éves, akár tíz, negyven vagy hetven esztendő, egy része mindig azon újszülött gyermek szeméin át fog a világra tekinteni, amely egyszer volt. „

Helga Blazy szintén a prenatális tudományról ír. „Mi mást kell tennünk, mint hozzásegíteni a terhes nőt ahhoz, hogy gyermekük biztonságban megszülessen, és szerethessék őt?” – olvassuk munkájában.

A kötet szerves egységbe illeszkedő tanulmányai önállóan is élvezhetők, így nemcsak a szakemberek forgathatják haszonnal, hanem érdekesítő – a várandósságot új dimenzióba helyező – olvasmányt kínál a szülőknek vagy a szülői szerepre készülő pároknak is.

(A megtermékenyítéstől a társadalomig – Az ember, a kultúra és a társadalom prenatális dimenziói. Szerkesztette: Hidas György, Dinasztia Kiadó, Budapest, 1997.)

Írta: Mikus Gyula

Természetközelen

A természetjárás szerepe és jelentősége a gyermeknevelésben

Negyven-negyvenöt éve történt dolgokról lesz szó.

Életem és pedagógiai pályafutásom fontos, mondhatnám életbevágó eseményei Minden, ami ezután következett, ezzel kapcsolatos és talán mindezeknek következménye.

Szó lesz írásomban kudarcokról, sikertelen próbálkozásokról és olyan tapasztalatokról, amelyek szükségszerűen felhalmozódnak egy hosszú gyötrelmekkel is teli időszak alatt. Alapvetően a természetről lesz szó és ennek emberformáló erejéről. És megkísérlem teljesen őszintén bemutatni azokat a személyeket, akik történeteim szereplői, ma már meglett férfiak, akik 30-40-50 éve rendszeresen összejárnak, hogy felelevenítsék emlékeiket, újra meg újra megbeszéljék az eseményeket.

Lehet mondani, hogy ilyen szempontból mindaz, ami szóba kerül, találkozásaink tükré. Mondhatnám még azt, hogy az újraemlékezés kikényszerítette belőlem a számvetést. Kicsit önigazolásként szeretném leszögezni, hogy egy idő után, különösen akkor, ha hosszabb „összefoglaló időről” van szó, mindnyájunknak szüksége van a számvetésre, hogy ennek birtokában tovább folytassuk, vagy méltón fejezzük be, zárjuk le a megtett utat.

1958 őszén, mint kezdő gyakorló pedagógus, rendkívül nehéz fiúosztályt kaptam. A háború utolsó évében született nyugtalan, fizikailag fejlett, minden csínytevésre kész és igen rosszul tanuló, 44 kamaszból verődött össze a kis társaság.

Már az első hónapokban mi lettünk az iskola rémei. Véres verekedések, tanárok provokálása, lopások, rongálások, kisebb gyújtogatások, ablakbetörések és felsorolhatatlanul sokféle fegyelemsértés miatt állandóan fegyelmi bizottság előtt álltak az I/d. osztály tanulói. És mindennek a teteje, félévkor 28 gyerek bukott 36 tantárgyból. Alig mertem bemenni az iskolába. Mindent megpróbáltam, hogy javítsak a katasztrofális helyzeten, tűzzel-vassal, ahogy szokták mondani. Kezdetleges, főleg elméleti fegyvertáram valamennyi nevelési eszköze csődöt mondott. Idősebb, nagy pedagógiai rutinnal rendelkező kartársaim sajnálkozva mosolyogtak hiábavaló erőfeszítéseimen. Nyíltan az osztály feloszlásáról beszéltek.

Nem is tudom, hogyan vállalkozhattam ilyen helyzetben egy ötnapos tavaszi kirándulásra a Bakonyba.

Már az úton a „tradícióknak” megfelelően elég sok kellemetlenségem volt. Zircen, a múzeumban, gúnynevekkel írták tele a vendégkönyvet, majd teljes elkeseredésemet látva kitéptek és elhoztak két lapot, a másik oldalán egy indiai küldöttség kedves, szívélyes bejegyzésével.

Gézaházán vertünk sátozó tábor a turistaháztól nem messze, egy gyönyörű tölgyesben, és fokozatosan megváltozott minden. Az esti táborútnál javulási fogadalmat tettek, és ünnepélyesen elégettük a zirci „corpus delictit”. Azután megbeszéltük az elkövetkezendő négy nap programját és órákig énekeltünk a hunyorgó parázs mellett. Ez volt az első kellemes élményem „hírhedt” osztályommal.

Egészen jó hangulatom lett, még a nyers, máskor talán nehezen bírható tréfáikat, takarodó utáni csínyeket is egészen elviselhetőnek találtam. Nem zavarta az első este kellemes benyomásait sem, hogy éjszaka a fiúk nem kis ijedtségére az egyik gyengébben felvert sátrat feldöntötték a szarvasok.

Másnap, ragyogó időben, szép túrát tettünk az „Ördögárok” romantikus sziklás medrében, fotókat készítettünk, megmászta a Cseszneki vár romjait, elmeséltem a vár történetét és kis kerülővel vacsorára érkeztünk haza.

Vacsora után hirtelen támadt ötlet nyomán kidolgoztam egy éjszakai járőrverseny tervét. Úgy képzeltem el, hogy a délelőtti túra útvonalán, egészen az Ördögárok utolsó barlangjelzéséig 1-1 1/2 km-es távolságokra 2-2 főből álló állomásokat helyezek el. A 3-3 versenyzőből álló kis csoportnak teljes sötétségben (a versenyt pont éjfélkor indítottuk) csak egy zseblámpával világítva, némelyik szakaszon teljesen némán kell a tábori indítótól az utolsó állomásig, majd vissza a táborig lefutni a rendkívül nehéz útvonalat. Minden állomást érinteni kellett. A jelentkezést az állomásvezető aláírásával igazolta. Egy különösen nehéz, vizes terepszakaszon a csoport egyik tagját kb. 300 méteren át szállítani kellett. Az állomások a különleges feladatok teljesítését is értékelték.

Már az előkészítést is nagy lelkesedéssel fogadta mindenki. Alig tudtam összeállítani az állomásokat, mindenki versenyezni akart. Én az utolsó állomáson teljesítettem „szolgálatot”. Emlékszem, milyen hihetetlen izgalommal vártuk a táborból negyedóránként indított csoportokat. Bámulatosan rövid idő alatt tették meg a nappal is nehezen járható, néhol egyenesen életveszélyes versenytávot. E-gyesek derékig estek a patakba, métereket csúsztak a síkos köveken, sziklákon, szidták egymást, mint a bokrot (már ahol szabad volt); az állomásokon röptében „fogták” az aláírást és nyargaltak tovább. Később se hitte el nekünk senki, hogy Selmeciek győztes csoportja 43 perc alatt tette meg az utat oda-vissza. A tapasztalt felnőtt turisták, terepversenyzők szerint ennyi idő alatt még nappal sem futható le az a terep. A fiúk természetesen büszkéek voltak teljesítményükre és még hónapokig tárgyalták az érdekesebb mozzanatokat.

A verseny megteremtette az én tekintélyemet is. A közös főzések, beszélgetések, kötetlen táborúzi hangulat, jelzésnélküli utakon való tévelygések, az iskolában teljesen ismeretlen, közvetlen emberi kapcsolatot teremtettek a tanár és tanuló között. Sokkal jobban kezdtek érdekelni az egyéni sorsok, jobban megértettem az emberi hibákat, s ugyanakkor az emberi és pedagógiai tekintély növekedésével megnőtt az önbizalmam is. Olyan követelményeket támasztottam, amelyeknek végrehajtását a kirándulás előtt nem is remélhettem. A kirándulás negyedik napján középiskolás leányosztály érkezett a gézaházai turistaházba. A fiúk a napi túráról hazatérve a vártnál nagyobb érdeklődést tanúsítottak a leányok iránt. Tulajdonképpen Budapesten elég idejük volt az ilyen kapcsolatokra, és az együtt töltött négy év alatt nem is mutattak ilyen téren túl nagy önmegtartóztatást – mégis itt ez a futó kaland is valami különleges ízt kapott – lányokkal ismerkedni a Bakonyban. Két vagy három sátor legénysége takarodó után is erdei sétára indult. Én nem kerestem őket; lebontottam a sátrukat és a leszerelt sátor előtt megvártam őket. A sötétben, mérsékelt átkozódás mellett, érthetően – rosszul verték fel a sátrat. Tekintettel arra, hogy rosszul felvert sátorban nem szabad aludni, még néhányszor lebontottam, amíg a kívánt feszességet, megfelelő cövekelést, árkolást meg nem kaptam. Ettől kezdve általában nagyobb gondot fordítottam a sátorverés minőségére.

Sok minden történt az emlékezetes öt nap alatt. Ennyi idő után már keverednek az események. A jelentős összefolyik a jelentéktelennel. Egy bizonyos, ez a kirándulás alapvetően megváltoztatta pedagógiai értékrendszeremet. Bukott, fegyelmezetlen, sok kellemetlenséget okozó tanulókról kiderült, hogy lelkesen, minden akadályt leküzdve

versenyeznek, bajtársiasak, ragyogóan főznek, kitűnően tájékozódnak és különleges helyzetekben használható, sőt nélkülözhetetlen emberek. Az utolsó napon, értékelve a kirándulás tapasztalatait, ezt a véleményemet nem is titkoltam el, hogy növeljem az illetők önbizalmát, s egyéb területeken is mobilizálhassam akarati értékeiket.

Megváltoztatták a kirándulás eseményei és élményei az osztály struktúráját is. A bátor kezdeményezőkből, ügyes szervezőkből erőteljes vezetőgárda alakult ki, amely ismétlődő akcióink során teljes tekintéllyel irányította a későbbiekben kialakuló közösséget. Ha nem csal emlékezetem, Mach J., („C.H.”) Szabó Gy. („Tömő”) és Hrabák Béla kiemelkedése ezzel a kirándulással függ össze. Mind a három értelmes, fizikailag erős, ügyes munkásgyerek, akik minden helyzetben leleményesen hajtották végre feladataikat, s sohasem riadtak vissza a kezdeményezéstől.

A bakonyi túra után megváltozott hangulatban, jobban együttműködve, két hónapig kemény harcot folytattunk egy elviselhetőbb év végi bizonyítványért. Én is lelkesebben védtem tanulóimat az év végi konferencián és a 28 helyett csak 5 fiú bukott.

A következő tanév őszén jól megszervezett kirándulásunk volt a Börzsönyben. A három napos táborozás fénypontja ismét az éjszakai járőrverseny; könnyebb, de jóval hosszabb terepen. A versenytáv kb. 8 km-es, patakokkal megszakított, viszonylag sík terep. A hat állomáson hatalmas rönkfákat kellett átcipelni az út egyik oldaláról a másikra; sátrat vertek, fára másztak, sebesültet kötöztek a versenyzők. Mindezt éjszaka kellett végrehajtani, nagy gyorsasággal. A versenyt elkékvülve, a célba lerogyva, a tavalyi győztes hármas nyerte. Mint minden éjszakai versenyünkön, itt is történtek mulatságos dolgok. A verseny végeztével nem került elő két csoportunk. Keresésükre indultunk, Kóspallagon a templomtéren „mentettük meg” őket kb. 20 kutya meg-megújuló dühödt támadásától. Éjjel három óra körül csörtettek végig elég nagy zajjal a falun. Valamennyi szabadon lévő kutya az ismeretlenek nyomába eredt. A Templomtéren annyira körbefogták őket, hogy legjobbnak ítélték a versenyt feladni, csendben leguggolni és megvárni a hajnalt, vagy a felmentő csapatokat. Egy másik csoportunk eltévedt, és Kisinóc helyett Törökmezőn kötött ki.

Kisinócon új színfoltként többórás, ragyogó számháborút rendeztünk az egyik völgyben, a turistaháztól nem messze. Nekem, mint pártatlan bírónak kellett ide-oda száguldoznom, ellenőriznem a küzdelem tisztaságát. Egyébként feladatom nem volt túl nehéz, mert ez a társaság mind az éjszakai versenyeken, mind a számháborúban a jogtalan eszközöket mellőzte, becsületesen, férfiasan küzdött. (Ez a tulajdonság egyéb dolgaikban is jellemző volt rájuk a négy év folyamán.) Rendkívül komolyan vették, jól megtervezték, taktikailag is leleményesen, ügyesen kidolgozták a játékjárást, amelyet természetesen meg kellett ismételnünk, hogy a vesztes fél revans lehetőséghez jusson. Számos túrát szerveztünk együttesen vagy kisebb túracsoportokban, túravezetők irányításával a Börzsöny csúcsaira, de ezeken nem volt kötelező a részvétel. Volt olyan tanuló, akit a négy év alatt sem tudtam rászoktatni a természet passzív élvezetére, a tájban való gyönyörködésre. Az ilyenek szívesen vállalták a táborórséget, főztek, s a kirándulás egyéb programjában vették ki részüket aktívan. Egyesek itt is kitűntek sokoldalúságukkal, érzelem- és ismeretgazdagságukkal. Mach J., táboraink előkészítője, a terep legjobb ismerője, lelkesen részt vett valamennyi versenyünkön, hadijátékunkban, de legjobban szeretett csendes kis csoportok élén baktatni a hajnali vagy alkonyi erdőben, s a hangulatnak megfelelő verssorokat idézni. Egyébként ő, akinek rengeteg súrlódása volt a merev, formális szabályokhoz ragaszkodó emberekkel, a természetben azonnal lehiggadt, megnyugodott és itt minden szituációban jól eligazodott. Ezen a börzsönyi kiránduláson is adódott ilyen előre nem várt szituáció. Jóskát előre küldtük táborhelyet keresni, szalmát vásárolni. Szalmát még csak kapott volna, de vasárnap Kóspallagon senki sem volt hajlandó befogni a lovat és

fuvarozni. Barátunk még soha nem hajtott szekeret, de ezt is meg kell egyszer tanulni. Kis segítséggel befogta a lovat, s magyarul-orszul biztatva, sikeresen kifuvarozta a sátrakba való szalmát az erdőbe. Említett tulajdonságaiért nagyon kedvelték osztálytársai. Sok mindent megtanultak tőle, nem csupán az erdei életre vonatkozóan, de az irodalomról és művészetről is. Ugyanolyan biztonsággal tájékozódott a világirodalomban és képzőművészetben is, mint a Bakony, vagy a Börzsöny erdeiben. Az erdő nem csak MJ. nyugtalan természetére volt nyugtató hatású. Fizikailag kifáradt, de lelkileg, érzelmileg megnyugodott, lehiggadt az egész osztály. A kirándulások után mindig nagyobb volt az összetartás, szervezettség, fegyelem.

A szép Börzsönyi kirándulás után a kellemesen kezdődő év végig lényegesen jobb, zökkenő-mentesebb volt, mint az előző. Szervezettebb, magasabb színvonalú tanulmányi munkát végeztünk, s színesen, sokrétűen alakult az életerős, jó hangulatú osztály társadalmi élete is. Gyakran jártunk színházba, az osztály tanulóinak többsége aktív és eredményes sporttevékenységet folytatott. Ebben az időszakban már olyan bonyolult és gazdag volt a kollektíva élete, hogy nem a kirándulás, természetjárás volt a legjelentősebb, legfontosabb élményünk és elfoglaltságunk. A szabad, erdei élet szépsége, varázsa végig vonzotta azonban a társaságot. A legintenzívebb napjainkat a harmadik, negyedik évben is az erdei táboroknak köszönhattük. Kirándulásaink továbbra is jól betöltötték a feszültség levezető biztosítószerepét, és mindig gazdagodtak valamilyen érdekes új formával. Tíznapos kerékpártúrát szerveztünk a Balaton körül. Kerékpárokon vittük magunkkal a sátrakat, bográcsokat, s napi 50-70 km-t karikáztunk az ország legesodálatosabb tájain. Végiglátogattuk a műemléktemplomokat, várromokat, s nagy kerülőket tettünk, hogy egy-egy betyárcsárdában, régi malomban megpihenjünk. Csodálatos éjszakai fürdés, csónakázások tették felejthetlenné a tíz napot. Mach J. most sem volt hűtlen állandó meglepetéseket produkáló szokásaihoz. Nyári munkája miatt nem csatlakozhatott hozzánk Budapesten, három nappal később eredt utánunk. Egy éjszaka alatt lekerékpározott, ólmos esőben, egész Szigligetig, és amikor felébredtünk láttuk, hogy ott szárítkozik a tűz mellett.

A IV/d. osztály utolsó kellemes kirándulási élményei ismét a Börzsönyhöz, Diósjenőhöz fűződnek. Itt már nem szerveztünk meg mindent, mint az első két évben, mindenki pihenni akart, kellemesen eltölteni az utolsó osztálykirándulás napjait. Napoztak, tréfálkoztak, kis csoportokban bolyongtak az erdőben, futballmeccset vívtak a közeli munkaterápiás intézet ápolóterápiáival, kártyáztak, énekeltek, és csupán a tradíció kedvéért szerveztük itt is a szokásos éjszakai járőrversenyt. Nem is sikerült úgy, mint az előzőek. Mégis örökre emlékezetes maradt a diósjenői kirándulás, minden résztvevő számára, a nevezetes tűzoltás miatt.

A kirándulás harmadik napján történt késő este. Én a semmittevéstől hamar elaludtam, s 11 óra körül a félrevert harangok ébresztettek. Kimászok a sátorból, sehol egy lélek. Otthagyták az égő tábor tüzet (ilyen soha nem fordult elő), és az egész osztály eltűnt valahová. A falu felől hatalmas lángok vöröslenek, és egyfolytában verik félre a harangokat. Osztályom is nyilván ott van, ahol a tűz ég; kezdtem ideges lenni, de csak nem hagyhatom egyedül a 12 üres sátrat, s a falu is jó négy kilométerre van tőlünk. Leültem szépen és kezdtem nézni a falu tüzet. Jó három órába telt, amíg eloltották. Csak ezután tért meg az osztályom kormosán, füstösen. Az elbeszélésekből, s másnap a falusi szemtanúk dicséretéből kiderült, hogy ők hozták rendbe a fecskendőt, ők verték szét az égő háztetőt, s az égő házból kihordták a teljes bútort. Illés és Mészáros bizony az életüket kockáztatták, amikor a dűledező háztetőről lökdöstek le az égő gerendákat. A-mikor meglátták az első lángokat, mindenki elkezdett rohanni a falu felé. Állítólag csak lent a faluban vették észre, hogy nem vagyok köztük.

Hosszú ideig beszélgettünk még a „tűzoltásról”, s én mindig irigyeltem kicsit őket ezért az engedély nélküli, saját hőstettért, azt is sajnáltam, hogy nem láthattam őket az akció közben. Itt már érződött, hogy a négy év alatt többségükben férfiakká nőttek, akikben van felelősségérzet, s nehéz helyzetekben képesek önálló döntésekre. Az utolsó estén aztán, ezek a „férfiak” olyan sajátos, furcsa számháborút eszeltek ki, hogy hol az égnek állt a hajam, hol a hasamat fogtam a nevetéstől.

Egy hatalmas tölgyfa tetején kivilágított tőköt helyeztek el, alatta a fa hatalmas ágain, mint madarak üldögéltek a négyjegyű számokkal ellátott védők. A támadók a környező fákon, bokrokon helyezkedtek el. „Le kellett olvasni” a védőket, megszerezni a gyertyával kivilágított tőköt. Sok nevetséges jelenet, s nyaktörő mutatványok kísérték az éjszakába nyúló háborút. Rengeteget neveltünk, önfeledten játszottunk újra, s ez az egészen más hangulattal indult kirándulás végül is a régi, megszokott romantikus légkörben, lelkes hangulatban zárult.

Ha végezetül összegeznem kellene, hogy mit is jelentett a d. osztályos kollektíva számára a természettel való szoros kapcsolat, s a kirándulások tervszerűen felépített rendszere – legfontosabb elemként az egyszerű, természetes körülmények között szervezett akaratnevelő katonás életformát, s a játékos küzdelmeket, férfias versenyeket emelném ki. Ezekben alakult ki elsősorban a fiúkollektívákban oly fontos bajtársias fegyelem és önállóság. Az osztály jó szellemű kollektívává érése is a tábori élet és az erdei küzdelmek, versenyek lelkes hangulatában, nyílt, őszinte légkörében indult meg.

Ha nincsenek ezek az őszinte pillanatok, s az erdei tábortűz melletti egymásra találások, vallomások, talán megadtam volna magamat, s az első év sikertelenségeitől kiábrándulva tényleg beleegyezem az I/d. osztály felosztásába.

Vannak másféle kirándulások, úgynevezett városnéző autóbustúrák, rossz szállásokon való szorongással, szemeteléssel, gondnokokkal való veszekedéssel, unalmas múzeumlátogatásokkal. Én nem engedném meg az ilyen kirándulások szervezését. A középiskolás fiataloknak nem erre van szükségük, hiszen olyan nagy a hiány az igazi romantikában, az akaratnevelő szituációkban, férfias próbákban – egyáltalán, egy kis „spártai” életben. Cipeljék csak a sátrat, hátizsákot hegyre fel, völgybe le, aludjanak az erdőn, csípje szemüket a tábortűz füstje, szokják meg az erdő éjszakai zajait. Ez közelebb hozza őket egymáshoz, s ha nem kapnak állandóan mindent készen, érdekes és fontos lesz az egyszerű dolgokért való küzdelem is. A legborzasztóbb az unatkozó, elkényeztetett fiatal tehetetlenségét látni.

Írta: Orell Ferenc János

A fiatalok büntetőjogi változásának gyakorlatából

Az igazságügyi statisztikák szerint az elmúlt évtizedben lelassult a büntetőeljárás.

Számos büntetőügy bírósági szakban évült el, azaz több mint 1300 aktához három éven keresztül hozzá sem nyúltak a bíróságokon.¹²

Például 1993-ban 916, 1994-ben, pedig már 1299 büntetőügy évült el bírósági szakban.¹³

Korábban a felettes ügyészség vizsgálta azokat az ügyeket, amelyekben 1994. január 1-je előtt emeltek vádat és 1996. április 30-ig nem hoztak jogerős bírósági határozatot. Ennek eredménye szerint: az ügyek 11 százalékában a bíróságok még tárgyalást sem tűztek ki.¹⁴

Hasonló megállapítást tartalmaz a szakminisztérium vizsgálata is: a több mint két éve folyó büntetőügyek harmadában hat hónapig semmiféle érdemi intézkedésre, tehát még tárgyalás kifizetésére sem került sor. 4

A fiatalok esetében különösen fontos az eljárás időszerűségének szem előtt tartása. Előfordult, hogy az elkövetés után három évvel bocsátották próbára a büntényes fiatalokat.¹⁵

Sokszor előfordul, hogy a fiatalok első ügye után – amelyben nem történt meg bíróság előtti elbírálása – követ el újabb jogsértést, illetve gyakran jogsértő cselekmények sorozatát, majd ügyeiben újabb vádiratok születnek, és tárgyalásra várnak.

Az is előfordul, hogy a fiatalok ellen egyidejűleg több bíróság előtt folyik eljárás, így ha nem kerül sor az ügyek egyesítésére, ingázik különböző bíróságok között, kilátástalanul várva ügyeinek jogerős befejezését.

Az sem ritka, hogy a fiatalok már teljesítette sorkatonai idejét, már házasságot kötött, gyereke is született, mialatt – huszonéves korára – még tart az eljárás.

Megfigyelhető, hogy hosszú idő távlatában a fiatalok is felejt, keverődnek előtte az ügyek, előfordul, hogy nem is tudja, melyik ügyében kérdezik.

Úgy gondolom, ha a fiatalok tettét nyomban követné a bírósági felelősségre vonás, talán nem kerülhetne ismét összeütközésbe törvényeinkkel.

Az eljárások elhúzódása megkérdőjelezi, hogy alkalmas-e a törvényben azt a meghatározott célt betölteni, miszerint a fiatalokkal szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjenek, és a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Ezek a megállapítások és tapasztalatok azt jelzik, hogy elsősorban új büntető-eljárási kódexre van szükség, mert a mostani formájában alkalmatlan a korszerű, gyors ítélkezési mechanizmus megteremtésére.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése az 1991. évi LXIV. törvénnyel 1991. évi november 22. napján kihirdette A Gyermek Jogairól New Yorkban 1991: november 20-án

¹² Népszabadság, 1996. szeptember 11. sz., 4. old.

¹³ Népszabadság, 1996. szeptember 11. sz., 4. old.

¹⁴ Népszabadság, 1996. szeptember 14. sz., 1. old.

¹⁵ Dr. Bujáky Kinga: A fiatalok büntetőjogi változásokról. Ügyészek Lapja, 1996/2. sz.

elfogadott Egyezményt (a továbbiakban Egyezmény). A törvény rendelkezései alapján az Egyezmény rendelkezéseit 1991. november hó 6. napjától kell alkalmazni.

Az Egyezmény a gyermeki jogok széles skáláját érinti, melyek számos jogszabályunkban fellelhetők – mint az alkotmányban, a házasságról, a családról és gyámságról, a szakképzésről, a közoktatásról meg a gyerekek jogairól szóló törvényben-, közülük is jelentősek a fiatalkorúak büntetőjogához kapcsolódó jogok.

Az utóbbi időben beindult büntetőjogunkban az Egyezmény normáival való összevetése, a jogszabály módosításokkal, korrekciókkal elsődleges cél, hogy érvényre kell juttatni a gyermekek érdekeit, jogait.

A jogalkotás, ha hosszú is, de kis léptékekkel tapasztalható már egy kedvező elmozdulás.

Az 1995. évi LXI. törvény a Büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról, valamint az 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról mérföldkőnek tekinthető a büntető igazságszolgáltatást, és azon belül a fiatalkorúakat illetően.

Erre mutatnak a fiatalkorúakra vonatkozó egyes új büntető eljárási és anyagi jogi szabályok hatályosulásának tárgyában Pest megyében folytatott ügyészi vizsgálat tapasztalatai, amely – többek között – a vádemelés elhalasztásának, és a tárgyalás mellőzésének indítványozási gyakorlatára terjedt ki.

Az Egyezmény – egyebek mellett – kimondja, hogy az abban részes államok „...minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket a gyermekek ügyeinek bírói eljárás mellőzésével való kezelésére...”

Ebben az irányban tettünk egy lépést az 1995. szeptember 1-jén hatályba lépett 1995. évi XLI. törvény elfogadásával bevezetésre került vádemelés elhalasztásával.

Pest megyében az 1995. szeptember 1. és 1996. december 31. között eltelt időben összesen 149 fiatalkorú ellen történt vádemelés elhalasztása.

A felülvizsgált 54 ügyben szereplő 69 fiatalkorúból koruk szerint az elkövetés idején öt 14 éves, huszonöt 15 éves, huszonnégy 16 éves és tizenöt 17 éves volt. Egyedül 40, ketten 21 és háromnál többen 8 fiatalkorú követett el bűncselekményt.

A fiatalkorúak által elkövetett cselekmények többnyire vagyoni elleni cselekmények (összesen 50), közülük gyakorisággal lopás vétsége (34), lopás büntette (10), jármű önkényes elvételének vétsége és rongálás vétsége fordult elő. Ezenkívül követtek el, például könnyű testi sértést, súlyos testi sértést, magánlaksértést, garázdaságot, közveszéllyel fenyegetést, hamis vádat, közlekedés biztonsága elleni büntettet, vagy cserbenhagyást.

A cselekményüket elkövető fiatalkorúak beismerésben voltak, a tetteket megbánták, első esetük volt, hogy a törvénnyel összeütközésbe kerültek, vállalták a kár megtérítését, illetve a szülők közreműködésével rendeződött az.

A fiatalkorúak bűnelkövetésében szerepe volt – többek között – az anyagi haszonszerzésnek, az unalomnak, a szabadidő értelmes eltöltése hiányának, a társaság káros befolyásának, az útonálló kötekedő magatartásnak, a haragnak, vélt sérelmeknek vagy a fiatal személyiségével összefüggő zavaroknak.

A fiatalkorúak 47 százaléka teljes családban élt, illetve 22 százalékban édesanyjuk vagy apjuk, de előfordult, hogy valamelyik rokonuk gondozásában nevelkedtek.

A fiatalkorúak 36 százaléka tanult, 9 százaléka dolgozott, illetve 24 százalékuk otthon töltötte napját, lekötötték magukat a házimunkában, vagy semmittevéssel telt idejük.

A fiatalkorúak az első bűnelkövetésük előtti időben az otthoni, lakóhelyi, iskolai, illetve munkahelyi környezetükben többnyire beilleszkedők voltak, magatartásukkal, életvezetésükkel különösebb probléma nem merült fel.

A fiatalok társadalomellenes magatartásában közrehatott az is, hogy a szülők munkahelyi elfoglaltságuk vagy más okok következtében a gyerekek felügyeletére, ellenőrzésére, kimaradozásuk figyelemmel kísérésére kevés időt fordítottak, vagy egyáltalán nem figyeltek oda.

Amikor azonban a szülő tudomást szerzett a gyereke elkövetett bűnesetéről, több esetben felerősödött benne a felelősségérzet és segítőtleg állt a gyereke mellé, hogy magatartásában, életvitelében pozitív változás álljon be.

A jogintézmény bevezetésének kezdetén általánosabb volt a vádemelés elhalasztása tartamának 2 évi felső határában való megállapítása, majd a későbbiekben jobban változott az ügyekhez igazodó differenciáltabb ügyész gyakorlat, így jelenleg általános az 1 évi alsó határ.

A fiatalok magatartása, életvitel, illetve az elkövetett tette és következményei, ezenkívül a szülők, az otthoni környezet körülményei, feltételei – többek között – azok a meghatározó szempontok, amelyek kihatással vannak a vádelhalasztás tartamának megállapításánál.

Azokban az esetekben, amikor a fiatalok családi életében valamilyen zavarok voltak, nevezetesen egyedül nevelő szülő esetében, amikor az beteg volt, vagy nevelési, gondozási feladataiban tartósan akadályoztatva volt, és emiatt kevésbé tudott hatni gyerekeire, különösen, ha az nehezen nevelhető volt, ilyenkor hosszabb tartamra volt szükség.

A pártfogók kirendeléséről hozott határozatokból tapasztalható volt – kevés kivételtől eltekintve –, hogy a vádemelés elhalasztásának intézményének bevezetése felkészületlenül érte a gyámhatóságokat. Egyrészt annak fogalma, szerepe keveredett előttük, másrészt az új jogintézményből fakadó végrehajtási feladatukat tévesen értelmezték, és ebből eredtek a törvénysértő intézkedések.

A kézbesített ügyész határozatokat követően, a gyámhatóságok részéről az eddig alkalmazott évtizedes tapasztalatok alapján születtek a legkülönbözőbb határozatok. Közte rendelkeztek megelőző pártfogolásról, védő- és óvintézkedésről, a jogszabályok különféle felhívásával. Társadalmi pártfogó kirendeléséről határoztak, illetve zavaros hivatkozásaik voltak a bíróság és az ügyészség szerepére, rendelkezésére.

A határozatok többségéből nem tűnik ki a vádelhalasztás jogintézményének az a tartalma, amely a törvényhozót ennek elhatározására és bevezetésére indította.

A fenti megállapítások bemutatására tanulságosak az alábbi példák.

A Sz-i gyámhatóság 10.512/1996. számú pártfogót kirendelő határozatában hivatkozás történik különböző hatóságokra és azok szerepére. Nevezetesen: „A bíróság a pártfogolt részére az alábbi magatartási szabályok betartását írta elő.” Majd „Figyelmezteti a pártfogoltat, hogy a pártfogó felügyelet tartama alatt a bíróság és a gyámhatóság határozatát személyi igazolványa betétjeként magánál köteles tartani.” Továbbá a határozat indoklásában erről szól: „A Pest megyei Főügyészség határozatával a fiatalok T.K.-t szándékos rongálás vétségének elkövetése miatt vádemelés elhalasztásáig, 1997. május 28-ig pártfogó felügyeletre ítélte.”

A vádemelés elhalasztása esetén a pártfogolt a Bv. tv. 103. §. (4) bekezdés a) pontja alapján jelentkezni köteles a „gyámhatóság felhívására a gyámhatóságnál, illetve a hivatásos pártfogónál.” A cs-i gyámhatóság ezt figyelmen kívül hagyva a 1294/1995. számú határozatában úgy rendelkezett, hogy a fiatalok P.S. „pártfogolt köteles havonként jelentkezni S.L.-né társadalmi pártfogónál, munkájáról és életviteléről köteles beszámolni.”

A gy-i gyámhatóságnak a fiatalok R.L. ügyében 1611-3/1995. számú pártfogó kirendeléséről hozott határozata pontatlan, tévesek az intézkedés alapjául szolgáló jogszabályok – utal a Csjt. 92/A. §. (1) bekezdés a) pontjára, továbbá az 51/1986./XI. 26./

Mt. rendelet. 2. §. (3) bekezdésére, a 6/1980./VI.24./OM. sz. r. 16. §. (2) bekezdésére, valamint a 12/1987. MM. sz. rendelet 37. §-ában foglaltakra -, az tartalmában előgondozás elrendelésének felel meg, mint arra utal is indoklásában, hogy a „Pest megyei Főügyészség 3741/1995. sz. vádirata alapján rendelt ki pártfogót.”

Arról nincs említés a határozatban, hogy vádemelés elhalasztás miatt vált szükségessé a pártfogó kirendelése, továbbá nincs hivatkozás annak jogalapjára.

Az utóbbi időben már érkeztek elfogadható, példás határozatok, a-melyek szakszerűek, tartalmazzák azokat a tényeket és jogszabályi hivatkozásokat, melyek a vádelhalasztással kapcsolatosan szükségesek, illetve törvényi követelmények.

A szakma különböző képviselői részéről többféle vélemény hangzott el a vádemelés elhalasztása célját, hasznosságát illetően. Így a kollégáim egy része a szakmai fórumon úgy vélekedett: egyáltalán szükséges volt-e ennek a jogintézménynek a bevezetése, mivel ezzel több lesz az ügyész munkája.

Másfelől olyan értékítéletek születtek, miszerint a jogalkotói szándék mögött az állhatott, hogy „csináljunk már valamit a fiatalok bűnözés problémájával.” Tehát az intézkedés inkább szolgál a bíróságok elviselhetetlen terheinek csökkentésére, sem mint a fiatalok érdekeinek érvényesítésére.¹⁶

Érthető minden újtól való idegenkedés, szembenállás, így bennem is kérdésként merült fel, hogy a vádemelés elhalasztása valóban működőképes lesz-e. Azzal ugyanis, hogy az ügyész vádelhalasztás felől intézkedik, az ügy még nem fejeződik be, mivel a fiatalok egy évtől két évig terjedő időre pártfogó felügyelet alatt áll, és ebbe segítőleg a hivatásos pártfogó lép be.

Álláspontom, hogy a sikeres pártfogolás az eredményes vádemelés elhalasztásának záloga lehet. Erről erősítenek meg a vádelhalasztásnak közel másfél éves tapasztalatai.

A jogintézmény bevezetésének kezdetén alkalmazott és most lejárt vádelhalasztások tartama a vizsgált ügyekben eredményes volt. A pártfogók jelentései alkalmasak voltak a pártfogolás tapasztalatainak értékelésére.

A pártfogoltak elfogadták a pártfogók útmutatásait és igyekeztek azt betartani, követni. Újabb bűncselekményt nem követtek el.

Az egyik fiatalok az anyjával egy munkahelyen dolgozik, rendszeresen eljár dolgozni, otthon szófogadó. A másik fiatalok az általános iskola elvégzése után újabb tanulmányok folytatására határozta el magát.

Az, hogy a vádelhalasztás tartama milyen eredménnyel zárul, függ – és nem kis mértékben – a pártfogó felügyelet hatékony közreműködésétől is.

A hivatásos pártfogók jól látják a felügyelet elsődleges célját: a fiatalok érdekében segítségnyújtásra van szükség. A pártfogó személye, felkészültsége meghatározó lehet a rábizott fiatalok életvitele, társadalmi beilleszkedése segítésében, azonban tanácsain, ellenőrző szerepén kívül annyira fontos lenne, hogy rendelkezésére álljanak azok a szükséges társadalmi és gazdasági feltételek, eszközök, melyek a pártfogolás eredményességét jelentenék.

A megyében például néhány önkormányzat nem tud helyiséget biztosítani a fogadóórák megtartásához, illetve teremért kér. Problémát jelent a túlkoros fiatalok beiskolázása és munkába állítása.

Elengedhetetlennek látszik a pártfogó szolgálat szerepének és hatékonyságának növelése, a pártfogó szervezet megerősítése.

¹⁶ Dér Mária: Mi az oka, hogy Magyarországon a pártfogó felügyeleti mesterség „lábra nem tud kapni”? Alkotmányos büntetőpolitika, bűnmegelőzés a család évében. Az I. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. A Kriminológiai Közlemények különkiadása, Budapest-Szolnok, 1996. -166 old.

A pártfogók szerint szükséges lenne, hogy a határozat kihirdetésekor- az egyéb érdekeltel mellett – a hivatásos pártfogó is jelen legyen.

Tapasztalat, hogy sok esetben a hivatásos pártfogónak kell tudatosítani, hogy mi a vádelhalasztás tartalma, szerepe és jelentősége, ugyanis hajlamosak azt bagatellizálni.

A jogszabály hatálybalépése idején a megyében a fiatalok ügyésze a hivatásos pártfogókkal áttekintette a törvény célját, az abból adódó ügyészi, gyámhatósági és pártfogói alkalmazási feladatokat, illetve a várható gyakorlatot.

Az eddigi Pest megyei tapasztalatok kedvezőek, az arra alkalmas ügyekben gyakran élünk a vádemelés elhalasztásával: a fiatalok és a törvényes képviselők kedvezően fogadták, elvélve fordult elő panaszbejelentés. A határozat kihirdetésekor több esetben a hivatásos pártfogók a fiatalokkal és a szülőkkel együtt jelentek meg.

Előfordult, amikor a védő már iratismertetéskor indítványozta a fiatalokkal szembeni vádemelés elhalasztását és ez találkozott az ügyészi állásponttal.

Bizakodó vagyok az új jogintézmény hasznosságát illetően, az alkalmazásától várható az eljárás lerövidülése, amelynek igazi célja, hogy a vádemelés elhalasztásának tartama eredményesen teljen el, tehát ne kerüljön sor vádemelésre.

A Be-t módosító 1995. évi XLI. törvény egyik jelentősége, hogy teljesen eltörölte a vétségi eljárás tilalmát. A hivatkozott törvény rendelkezései alapján a fiatalokkal szemben is mód van tárgyalás mellőzésével felfüggesztett szabadságvesztés, pénzbüntetés kiszabására, illetve önálló büntetesként foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás vagy kiutasítás, továbbá intézkedésként próbára bocsátás alkalmazására.

Ismert, hogy Pest megyében a megyék átlagánál rosszabb a bírósági eljárás elhúzódása, ezért a tárgyalás mellőzésével folytatott eljárásnak itt különösen nagy a jelentősége.

A fiatalok ügyészei felismerték a jogintézmény célját, jelentőségét, annak hatálybalépését követően és napjainkban is, bátran élnek az indítványozás jogával.

A tárgyalás mellőzésének indítványozására 1995. szeptember 1-je és 1996. december 3-1-e közötti időben, a megyében 119 ügyben összesen 141 fiatalokkal szemben került sor.

A cselekmények egyszerű meg-ítélésűek, a tényállások tisztázottak és bizonyítottak, a vádlottak beismerésben voltak, azonkívül tettüket megbánták.

Az elkövetett cselekmények számottevően vagyron elleni cselekmények, gyakorisággal lopás vétségek, melyek pénz, kerékpárok, műszaki cikkek, ruhaneműek, szerszámok és más használati tárgyak megszerzésére irányultak.

Előfordult továbbá garázdaság, könnyű testi sértés, súlyos testi sértés, ittas járművezetés, segítségnyújtás elmulasztása, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, magánlaksértés, közveszéllyel fenyegetés és cserbenhagyás elkövetése.

Amikor az okozott kár nem térült meg, a fiatalok több esetben ígéretet tettek annak megtérítésére, illetve esetenként szülői segítséggel törekedtek annak rendezésére.

A vizsgált ügyekben tárgyalás tartására – vádlott, védő, törvényes képviselő, magánfél vagy egyéb érdekelt, illetve ügyész kérésére – nem került sor.

Az ügyészek minden esetben próbára bocsátást indítványoztak, és a bíróság is ezt a jogintézményt alkalmazta.

A tárgyalás mellőzésének hasznossága a tárgyalási terhek csökkentésén kívül, a fiatalokkal szemben indított büntetőeljárás időszerűségén mérhető, ugyanis gyorsítja az eljárás befejezését.

A bíróság minden esetben az ügy érkezésétől számított 30 napon belül, gyakran egy-két hét alatt meghozta az ügydöntő határozatát.

JEGYZETEK

- *Dr. Gibicsár Gyula: A gyermek- és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői. Magyar Jog, 1996/9. sz.*
- *Dr. Nagy Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről. Magyar Jog, 1994/5. sz.*
- *Dr. Lévai Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. Magyar Jog 1994/6. sz.*
- *Gosztonyi Géza és dr. Kerecsi Klára: A családsegítő és a pártfogó szolgálatok lehetséges szerepe a bűnmegelőzésben. Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, 1994. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, XXXI., Budapest, 1994.*
- *Dr. Kerecsi Klára: Konceptió a büntető törvénykönyv szankciórendszerének átalakításához (különös tekintettel a hazai pártfogó szolgálat működésére. Kriminológiai Közlemények 53. sz. Magyar Kriminológiai Társaság, 1996.*
- *Dr. Orell Ferenc János: A gyermekvédelem rendszerének illetve a fiatalkorúak büntetőjogának gyakorlatáról ügyészi szemmel. Magyar Jog, 1994/8. sz.*
- *Dr. Orell Ferenc János: A fiatalkorúak büntetőjogi reformjáról ügyészi szemmel. Belügyi Szemle, 1996/10. sz. Dr. Orell Ferenc János*

Írta: Pető Csilla

És ki segít a segítőnek?

Gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozó szakemberek mentálhigiéniája – a „kiégés” veszélye és megelőzésének lehetőségei

A mentálhigiénié (lelki egészség) fogalma az utóbbi években egyre fontosabbá vált az élet sok területén. Az egészségügyi, oktatási, egyházi, népjóléti intézmények működésében számottevően megnőtt azon szakemberek száma, akik különböző mentálhigiéniés képzéseken vesznek részt. Céljuk nem a pályájuk módosítása, jelentkezésük sokkal inkább abból az indíttatásból fakad, hogy egy új, pszichológiai és szociológiai alapokon nyugvó szemlélet segítségével szakmájuk, foglalkozásuk keretein belül tudjanak segítséget nyújtani a lelki problémákkal küszködő embereknek, vagy felelősséggel tudják a megfelelő intézményekbe irányítani a bajban lévőket. A mentálhigiéniés szemlélet ráadásul nem csak a már meglévő problémák e-sétén alkalmazható a segítő munkájában, hanem a prevenció, megelőzés szintjén is, pl. különböző szempontokból (alkohol, drog, AIDS, betegségek, előítéletek stb. által) veszélyeztetett gyermek, fiatal vagy felnőtt csoportoknál, rétegeknél.

A mentálhigiéniének azonban nem csak azokkal a személyekkel kapcsolatban van jelentősége, a-kikkel segítőként (pedagógus, orvos, pszichológus, óvónő, nevelő, családgondozó, szociális munkás) foglalkozunk. Lelki és testi egészségre, annak védelmére, a segítőnek épp úgy szükségük van. Sőt megkockáztatható az a kijelentés is, hogy még fokozottabban kell odafigyelni saját lelkük „karbantartására”, edzésére; nem azért, mintha többször támadnának lelki problémáik, hanem annál az oknál fogva, hogy számukra a „munkaeszközük” a saját személyiségük.

A gyermekintézményekben – bölcsőde, óvoda, iskola, gyermekotthon stb. – dolgozók felelőssége még nagyobb e tekintetben, hiszen munkájukon keresztül értékeik, életvezetési, probléma megoldási és egyéb jellemzőik, személyiségük harmóniája vagy diszharmóniája modellértékűvé, azonosulási mintává válnak a gyermekek, fiatalok számára. Tehát a szaktudáson, elméleti – szakmai ismereteken túl éppolyan fontos a saját lelki egészség fenntartása és védelme. Ha hosszú távon szeretnénk segítő lenni, akkor hosszú távon kell gondolkodnunk saját mentálhigiéniánkról. Segítenünk kell magunknak és a hasonló foglalkozásúaknak, hogy segíthessünk másoknak.

A segítő foglalkozású szakemberek körében – akár felnőttekkel, akár gyerekekkel dolgoznak – ismeretes az ún. „kiégési szindróma” („burn out”) jelensége. A „Betegségek Nemzetközi Osztályozásában már feltüntetett lelki zavar valamennyi ún. humán foglalkozási területen, pályán megjelenhet. Pedagógusok, orvosok, ápolók, pszichológusok, jogászok, ügyvédek, kereskedők, menedzserek, politikusok, – sőt légi utaskísérők, akiknél „mosolybetegségnek” nevezik – is találkozhatnak munkájuk során ezzel a kezdetben alattomosan, de később már akár „rémisztően támadó” problémával és tüneteivel.

A kiégés évek alatt alakul ki fokozatosan, kezdetben olyan észrevétlenül, hogy az esetleg korán jelentkező tüneteket még nem vesszük komolyan, illetve mással magyarázzuk. Kezdetben a pszichés tünetek jellemzőek, később azonban már akár testi zavarok is jelentkezhetnek.

Hogyan ismerhető fel a kiégés?

Jelzés lehet, amikor már nem azzal a lelkesedéssel megyünk be munkahelyünkre, mint ahogy pl. pályakezdésünk első éveiben tettük, ha már elhalványult bennünk a vágy, hogy „forradalmat csináljunk, világot megváltunk” szakmai területünkön. Ha már belenyugodtunk az értelmes és értelmetlen szabályokba, határokba és nem a-karunk mást, mint hogy békében végezhessük a munkánkat. Így persze unalmas rutinná is válhat, gépies cselekvésekhez, megoldásokhoz folyamodhatunk. Ilyen lehet, amikor a tanárnak már nincs kedve bemenni az osztályba, a nevelőnek a gyermekcsoportba, és örül, ha elmarad egy-egy óra, vagy akár az ünnepek miatt nem kell bemenni dolgozni. (Természetesen az említett jelenségeknek számos más oka is lehet, de a kiégés lehetőségére is gondolnunk kell, ha ezeket tapasztaljuk magunkon, hiszen kialakulásáért összetett háttér lehet felelős.)

Paradox reakció lehet az is, a-mikor azt vesszük észre magunkon, hogy annak ellenére, hogy már több éves tapasztalatunk van a pályánkon, mégis egyre többször bizonytalanodunk el, vagy csökken az önbizalmunk bizonyos problémákkal szembetalálkozva, vagy általában a képességeinket, értékeinket illetően. Jöhetnek kellemetlen, zavaró gondolatok, amelyek azt mondják, hogy keveset tudunk, nem megy ez igazán nekünk, nem értünk hozzá, és egyáltalán nem érünk semmit. Az önmagunk leértékelése, önbecsülésünk csökkenése korai és érthetetlen jelzése lehet a folyamatnak. Sokáig akár nem gondoljuk, hogy a kiégés törvényszerű jelei mutatkoznak életünkben.

Fokozatosan igyekszünk egyre kevesebb időt a munkánkkal tölteni, már kevesebb energiát fektetünk bele, és egyre kevésbé adjuk bele magunkat szívvel-lélekkel. Ha problémákkal találkozunk, a kiégés „kisördöge” azt suttogja a fülünkbe, hogy nekünk is van elég bajunk, neki „csak” ennyi a baja, bezzeg nekünk még nagyobb vagy még több van. Elégedetlenné válunk, s egyre gyakrabban ingerültté, ha nem sikerül a szokott módokon és megoldással kezelni a helyzeteket, nevelni és útba igazítani a gyerekeket. Az, ami korábban nem vagy csak kevésbé hozott ki a sodrunkból, most égbekiáltó fegyelmetlenségnek, „bűnnek” tűnhet. Toleranciánk csökken, türelmünk elfogy.

Ugyanakkor éppen az ellenkezője is előfordulhat, amikor egyre közönyösebbé, rezignáltabbá válunk, a „nekünk mindegy, így is jó” jelszóval. Már nem érzünk annyira együtt a gyermekek (és a felnőttek) problémáival, érzéseivel, nem érintenek meg sem a jó, sem a rossz élmények. Belefásultunk, kiégtünk. A végén már gondolni sem bírunk saját munkánkra, esetleg súlyosabb formában akár általános „emberundor” és emberkerülés is felléphet.

Fizikai tünetek is jelentkezhetnek, akár a stressz általános tüneteit mutatva. Általánosulhat a fizikai fáradtság, nem tudjuk kipihenni magunkat, hiába alszunk annyit, amennyi szükséges, s alvászavarok is felléphetnek. Sokan pl. „gyomrukban érzik” általános rossz érzéseik kivetülését, de előfordulhat, hogy valaki egyre többet betegeskedik minden fizikai háttér nélkül. Végül súlyosabb esetekben és egyéb, társuló életvezetési nehézségek miatt is, akár depressziós tünetek is kialakulhatnak. Sajnos nem csökken azon esetek száma sem, ahol éppen a segítő kerül olyan helyzetbe, vagy „csúszik le”, mint azok, akiknek segítése lenne az ő feladata. Előfordul az alkoholhoz, gyógyszerekhez vagy droghoz való menekülés, a negatív érzésektől és gondolatoktól való megszabadulás eszközeként.

Azt, hogy a fenti zavarok a szakmánkkal kapcsolatos kiégés következményei, onnan tudhatjuk, ha önmegfigyelést, önvizsgálatot tartunk, és ennek során észre vesszük, hogy egész jól tudjuk magunkat érezni, ha nem kell a munkánkra gondolni vagy a munkahelyünkön lenni. Tehát behatárolható, hogy a problémák éppen a munkánk iránti attitűddel függnek össze. Fontos jelzés lehet az is, ha észrevesszük, hogy a munkahelyünk

elhagyásán vagy éppen pályamódosításon törjük a fejünket (ha nem más okok vannak a háttérben).

A kiégéssel járó jelenségek nem feltétlenül annak jelzései, hogy alkalmatlanok vagyunk a szakmánkra, vagy hogy abba kell hagynunk a munkánkat. A kutatások alapján úgy tűnik, hogy törvényszerű következménye a nagy idő- és energiabefektetéssel végzett munkának a humán területeken. Meglepő módon éppen azoknál az embereknél figyeltek fel arra, hogy egy-két év leforgása alatt kihullanak a segítők, és pedig pont azok, akik a legjobbak, leglelkesebbek, legelkötelezettebbek voltak szakmájukban. A vizsgálatok szerint ennek oka egy végtelen nagy kifáradás, a fel-perzselődés.

A kiégés okai

De mi az, amitől elfáradunk, mint segítők a különböző területeken?

Az egyik ok az, hogy állandóan fokozott érzelmi igénybevételnek vagyunk kitéve. Hivatásunkként éppen azt választottuk, hogy mások, pl. a gyermekek igényeire, érzelmi szükségleteire állunk készen. Kapcsolatban lenni más emberekkel – főként segítőként, ami sokszor egyoldalúvá teszi a kapcsolatot-, azt jelenti, hogy állandó válaszkötelezettségnek vagyunk kitéve, hiszen nem hagyhatjuk figyelmen kívül és reagálás nélkül a gyermekek tevékenységét, kérdéseit, érzelmi megnyilvánulásait. Ha képesek vagyunk az empátiára, ha mi is érezzük azt, amit a gyermek átél, az azzal jár, hogy nem csak a saját érzéseinket éljük át, hanem párhuzamosan és folyamatosan a másokét is. Tehát segítő munkánk során sokkal több és többféle érzéssel találkozunk, mint más pályákon dolgozók. Az érzések valódi átélése, akár negatívak, akár pozitívak, azt jelenti, hogy állandóan „magasabb hőfokon égünk”. Ez, pedig az érzelmi felperzselődéshez, kiégéshez vezethet.

Ezen túlmenően az érzelmek széles spektrumából talán nagyobb hangsúlyt kap a munkánkban a negatív érzésekkel való találkozás és azok kezelése. A gyermekkel folyó munkában még fokozottabb az érzések átélése, hiszen a gyermek érzelmi megnyilvánulásai, reakciói is intenzívebbek a felnőttekéhez képest. A düh, szomorúság, csalódottság, elhagyatottság, tehetetlenség érzése nem csak annak nehéz, aki átéli, hanem annak is, aki segítőként tanúja vagy „szemlélője” a helyzetnek. Sőt, a gyermek számára a felnőtt segítő az, aki a megoldást is adja nehéz helyzetére. Tehát a szakembernek nem csak átélni kell a gyermek érzelmi állapotát (és nem vele együtt sírni és szenvedni), hanem képesnek kell lenni abból kilépve „gyógyírt” találni a gyermek bajára.

A második ok, amely felelős lehet a kiégés kialakulásáért, a határok rugalmas kezelése. Minél jobb segítők vagyunk, annál rugalmasabban tudunk alkalmazkodni a ránk bízottak igényeihez. Ez azt jelenti, hogy segítőként arra vállalkozunk, hogy saját személyünket, vágyainkat és igényeinket átmenetileg háttérbe szorítva, a másik személyt helyezzük középpontba. Ez viszont nagy energiával és feszültségekkel járhat, ami hosszú távon az energiataralékaink kimerüléséhez vezethet. Személyes határainkat munkánk során állandóan kitoljuk, hogy magunkba tudjuk fogadni a mások érzéseit, élményeit.

A határok definiálása, körvonalazása és „betartása” több területen fontos, ha meg akarjuk védeni magunkat a kiégés korai jelentkezésétől. Fontos határvonalat húzni a munkaidő és szabadidő között. Lelkes kezdőként vagy tapasztaltként gyakran úgy vetjük bele magunkat a munkába, hogy összemosódnak a munka és magánéletünk határai. Amikor még az esti vacsoránál is arról mesélünk férjünknek, feleségünknek, barátainknak stb., hogy mi történt a munkahelyünkön, amikor szabadidőnkben is a szakmai problémákon jár az eszünk, akkor határátlépést követünk el önmagunkkal szemben.

Segítőként hajlamosak vagyunk „rendelkezésre állni” a munkaidőnkön kívül is. A mobiltelefonok korában ez még könnyebbé vált. A magánéletnek még egy segítő foglalkozású ember számára is szentnek és sérthetetlennek kellene lennie. Ha a vasárnapi ebéd idejét is – akár csak telefonon elintézendő – munka tölti ki, akkor mikor és hogyan fogunk regenerálódni, feltöltődni?

Határvonalat kell húzni a segítők és a rájuk bízott emberek között is. Gyermek között dolgozóknál könnyen kialakulnak a „munkakapcsolaton” túl erős érzelmi kötődések a gyermekekkel. Ilyenkor nehéz elválni egymástól hétvége előtt, vagy akár a munkaidő végeztével. A fokozott empátiás készség és kapcsolati képesség feltétel az ilyen területen dolgozóknál, azonban határok nélkül ezek a készségek visszajukra fordulhatnak mindkét fél számára. A gyerek szempontjából akár „becsapás” is lehet, ha úgy viselkedünk vele, mintha a saját gyerekünk lenne, hiszen nem lehet az, és nem is akkor tudunk neki leginkább segíteni. A segítő magánélete, pedig megterhelődhet egy (vagy több) érzelmi elköteleződéssel és felelősséggel, ami esetenként azzal is együtt járhat, hogy a saját család tagjai elhanyagolva érzik magukat.

Határt kell húzni a kollégákkal szemben is. Nem lehetünk mindenki segítői. Az egészséges munkakapcsolat egyik jellemzője a kölcsönösség. Tehát ha egyoldalúnak érzünk egy kapcsolatot, vagy azt vesszük észre, hogy magánemberként is a segítő szerepébe kényszerítenek bennünket, nyugodtan jelezzük, hogy „munkaidőnk véget ért”. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nem segíthetünk egymásnak. Sőt, fokozottan szükségünk van arra, hogy munkatársainkkal olyan kapcsolatban legyünk, ahol megértés, bizalom és támasz van, ahol nem kell szégyellnünk magunkat hibáink miatt, s ahol örülnek a mi sikereinknek is. Tehát mi is kérhetünk és adhatunk is segítséget, a hangsúly a kiegyensúlyozott, kölcsönös kapcsolaton van.

A kiégés harmadik oki tényezője az agresszió kezelésének speciális módja. A különlegesség abban áll – ami szintén feltétele a segítő munkának –, hogy nagyon korlátozott az agresszió kifejezésének a lehetősége. Hiszen éppen ezért is tudunk segíteni. Az indulatainkon talán fokozottabban vagyunk képesek uralkodni, agresszióinkat nem fordítjuk át cselekvésbe úgy, ahogy mások tennék, ráadásul különböző képzéseken, tanfolyamokon még tovább finomítjuk ennek kezelését. Sokan azt gondolják, hogy segítőként gyermekek között nem élhetünk át dühöt, haragot, indulatokat. Ezek természetes reakciók bizonyos helyzetekben, a gyermekeknek is szükségük van arra, hogy megtanulják felismerni mások érzelmi állapotát, és szabályozni a sajátjukat. Ebben a nevelő, pedagógus, gyermekfelügyelő fontos azonosulási, tanulási mintát nyújthat a gyermek számára. Tehát nem az indulatok elleplezése, visszafojtása a cél, hanem olyan kifejezési mód elsajátítása, amely révén a másiknak értésére adhatjuk emocionális állapotunkat anélkül, hogy bántanánk vele, vagy kárt okoznánk neki. Az agressziókezelési repertoárunk bővülése a saját mentálhigiénénk szolgálatában is állhat.

A segítők segítése

A kiégés kétféle aspektusból közelíthető meg, egyrészt az egyén, másrészt az intézmény szempontjából. Több vizsgálat szerint az intézmények működési sajátosságai is felelősek a létrejöttében. Azáltal, hogy az intézmény mintegy létrehozza azokat a mechanizmusokat, amelyekben a kiégés tulajdonképpen a legadekvátabb alkalmazkodási forma lehet, a kiégés állapotának szervezeti formáját adja. Legtöbbször szervezeti és csoportműködési elégtelenségek állnak a háttérben.

A kiégés egyéni – személyes, illetve munkahelyi – intézményes háttértényezőinek kialakulása azt vonja maga után, hogy a kiégés állapotának vagy folyamatának megelőzésében, megoldásában is e két megközelítésben kell gondolkodnunk. Úgy tűnik, az intézményi segítségnyújtás lehetőségei több szempontból behatároltak. Először vegyük szemügyre ezeket a lehetőségeket.

Az egyik intézményes megoldás az a Nyugaton elterjedt munkaszervezeti forma lehet, amely lehetővé teszi, hogy humán területen dolgozó szakemberek hét évenként egy szabad, fizetett évet kapnak, amit regenerálódással tölthetnek. Ennek azonban hazánkban még nem állnak rendelkezésre az anyagi forrásai.

Másik lehetőség az ún. „forgórendszer” alkalmazása, ami azt jelenti, hogy intézményen belül vagy hasonló profilú intézmények között cserélődnek a munkatársak, más munkát végezve, vagy másfajta munkabeosztásban dolgozva. A változatosság már eleve kiköcskenthet a fásultságból, közönyből, gépiességből, akár a munka helyszínének, megváltozásáról, akár a munkatársak kicserélődéséről, vagy a munkánkban érintettekről van szó. Természetesen a változtatásoknak csak előre megtervezve és minden résztvevővel konzultálva lehet pozitív hatásuk.

Intézményes segítség lehet egy általános védőrendszer kidolgozása, amelyet a szervezet épít ki és működtet, pl. esetmegbeszélő vagy szupervíziós csoportok formájában, teázó és/vagy pihenő helyiség létrehozásával, olyan alkalmak megrendezésével, ahol a kollégák, munkatársak nem csak szakmai szempontból találkozhatnak (pl. együttes ünneplések, kirándulások stb.).

A kiégés elleni „önvédelem”, saját mentálhigiénénk megőrzésének egyéni módjai már szélesebb körűek. Fontosnak tartom, hogy elfogadjuk, mi is kerülhetünk a kifáradás, elfásulás állapotába, talán annál valószínűbben, minél jobb segítők vagyunk. Ha ezt reális veszélynek tartjuk, akkor erőfeszítést tehetünk a megelőzésére vagy kivédésére.

A kiégés elleni védekezés lehetőségeinek egy része a munkahely bizonyos tényezőivel kapcsolatos. Általános védőrendszert hozhatunk létre a személyes veszélyeztetettség megakadályozására a munkatársakkal összefogva. Apró „határozatok” sora segíthet, pl., ha megegyezünk abban, hogy ebéidőben, szünetekben nem a munkánkkal foglalkozunk, sőt akár az is „szabály” lehet, hogy ebéd közben tilos a munkánkról beszélni. Az is jó lehet – amennyiben megoldható –, ha időnként nem a kollégáinkkal ebédelünk (nem az ellenszenv miatt). Fontos olyan munkatársi kapcsolatokat kiépíteni, amelyek védelmet, támaszt nyújthatnak, ahol nem irigylik egymás sikerét, örömet, hogy segítsük egymást, ha valaki kidőlni látszik a sorból. Mindenkinek lehetnek rossz vagy nehéz napjai, időszakai, s ilyenkor „jól jöhet”, ha – persze saját határainkat nem lépve túl – átvállalunk valamennyit a másik munkájából – tudva, hogy nekünk is szükségünk lehet erre.

A jó munkaidő-beosztás is hasznos lehet lelki egészségünk, munkakedvünk és energiáink megőrzésében. Tartsunk időbeni határokat, munkánkat próbáljuk változatosabbá tenni egy napon, egy héten belül is. Jó, ha még egy szoros munkaidő-beosztásban is van lehetőség a változtatásra, sokszor egy kis szabadidő beiktatásával kevésbé érezzük szigorúnak, megmásíthatatlannak, s a végletekig terhelőnek kereteinket.

A különböző képzéseken való részvétel sem csak szellemi képességeink, tudásunk bővítésére, gazdagítására szolgálhat. Jó érzés újra kicsit tanulónak érezni magunkat, hiszen az ilyenkor felbukkanó korabeli élményeink, a kezdetek frissítő hatása új lendületet adhat szellemi és lelki téren egyaránt. A tanulás mindig fiatalít. Új társaságba kerülhetünk, új kapcsolatokat szöhetünk, ráeszmélünk, hogy nem vagyunk egyedül problémáinkkal, szakmai nehézségeinkkel, kifáradásunkkal. Egymás szempontjainak megismerése, pedig friss szemléletmódot és megoldásokat hozhat.

Hasonló szempontból lehet hasznos az esetmegbeszélő vagy szupervíziós – esetleg különböző önismereti – csoportokon való részvétel is. Munkánk ilyen módon való „elemzése”, nyomon követése érzelmi terhelhetőségünk, határaink és agressziókezelésünk sajátosságaival ismertethet meg bennünket. Ennek tükrében is tehetünk módosító lépéseket mentálhigiénénk érdekében, ha szükségét érezzük.

Végül, de nem utolsó sorban fontos, hogy tudjunk örömeket találni a munkánkon kívül is életünkben. Fontos, hogy megtanuljunk önmagunkkal kapcsolatban, hogy mi a jó nekünk. Mi az, ami a hasznunkra van, ami jól esik, ami pihentet, felüdülést nyújt, mi gyönyörködtet.

A mozgásnak sem csak a testi egészségünk karbantartása szempontjából lehet szerepe. A különböző mozgásformák segítenek azt a feszültségtöbbletet is levezetni, ami az agressziókezelés már említett sajátos módja miatt keletkezik bennünk. A sport, a küzdés különböző formáin keresztül, akár az agresszió levezetésével, vagy új, szocializált formáinak elsajátításával munkánkba is átfordítható tapasztalatokat adhat.

A megszokásból, rutinból, elfáradásból zökkenthetjük ki magunkat azzal is, ha sikerül olyan önkifejezési formát találnunk, amely kreatív képességeink megnyilvánulását teszi lehetővé. A gyermekeknek is sokat segít, ha játékok során alkotásba fordíthatják át érzelmi élményeiket, elmondhatatlan érzéseiket. A felnőttben is ott rejtőzik ez a képesség, csak utat kell nyitni számára. Nem kell művésszé válni e tekintetben, de fontos, hogy a nehezen megfogalmazható, másképp nem kifejezhető belső tartalmak felszínre kerülhessenek. A lényeg nem a produkció értéke, hanem maga a cselekvés folyamata, az alkotás öröme.

A természettel való kapcsolat különböző formái is segítenek megtartani testünk-lelkünk-szemléletünk egészségét. Az élet körforgásának tapasztalása, az elmúlás és újjászületés ciklikusságának megfigyelése, átélése a természettel, élettal való egységességünk, biztonságunk érzését nyújthatja, s akár a nehézségekkel való foglalkozás új szempontjait adhatja.

Végül vannak speciális mentálhigiénés módszerek, amelyek szintén késleltethetik vagy tompíthatják a kiegészítő tüneteit. Ilyenek lehetnek a relaxáció vagy autogén tréning gyakorlatai, vagy egyes képzeletet mozgósító és használó imaginációs vagy meditációs technikák, amelyek elsajátítására sok helyen van lehetőség.

Ha mindezek segítségével mi „Rend”-ben érezzük magunkat, ha testileg-lelkileg szervesen együtt mozgunk életünk ritmusával, rendjével, akkor talán kevésbé „borulunk ki” a bennünk lévő és minket körülvevő „Rend”-ből, amely megtart, s lehetővé teszi, hogy másokat is visszasegítsünk a dolgok és életük rendjébe.

Írta: Prokai Judit

Úgy, mint otthon¹⁷

Az elmúlt években egyre gyakrabban fogalmazódott meg az a szomorú tapasztalat, hogy a gondjainkra bízottak nagy számban nem állták meg helyüket; nem tudtak visszailleszkedni az eredeti családjukba, lakókörnyezetükbe; gyermekeikkel sokszor találkoztunk újra a gondozotti körben. Ennek egyik oka az individualitást lehetővé nem tevő, praktikus ismeretek gyakorlására teret nem biztosító, a településeken belül zárt egységet jelentő, túlzottan óvó, nagy intézmények létében keresendő. Ezek megszüntetésére irányultak azok a változtatási próbálkozások, melyekre például a nyugati országok nevelési módjai szolgáltak, s John Brown kanadai projektjei. Országszerte megindult az intézmények átalakulása, az útkeresés, az adaptálási törekvés, gyakran komoly szakmai-, és egyéni érdeksérelemmel.

Sajnos az eredményeink publikálásával, széleskörű megismertetésével adósok vagyunk. Úgy érzem, hogy jószerivel csupán az informális csatornákon keresztül terjed a hír ezen kezdeményezésekről, kivéve azt az egyetlen, számomra ismert alkalmat, melyet a Szociális Szakmai Szövetség 1997. május 15-én szervezett Szolnokon.

Az említett okok miatt a szakma nem tisztázta az új típusú neveléssel kapcsolatos követelményeket, szakkifejezéseket, s elmaradt a működéshez szükséges feltételrendszer, etikai elvárások megfogalmazása is.

1993 tavaszán a fenntartó megyei önkormányzat kezdeményezésére egy tréningen, a megye intézményeinek szakemberei megfogalmazták a változtatás igényét, s lehetségesnek tartott útját. A megvalósulás ettől néhány tekintetben eltért, de – a többségében szakmai érdeksérelem mellett – mára már elmondható, hogy munkánk nem volt hiábavaló.

A változások célja az volt, hogy az eredetileg 230 személy befogadására megépített, nagy, bátonyterenyei nevelőotthont kis létszámú egységekre, családi házakra bontsuk.

1993-ban olyan rendszerről álmodtunk, mely kisebb közösségekből áll, rugalmasan, gyorsan alakítható a bekerülő gyermekek szükségleteihez, természetes közeget biztosít a gyermekkoruk megéléséhez, teljes mértékben integrálódik a helyi társadalomba, olyan praktikus ismereteket nyújt, ezekhez gyakorlási lehetőségeket is teremtve, melyek a rendszerből való kikerülés után segítik az önálló életvitelt.

1993-ban két, majd 1994-ben még egy Családház kezdte meg működését. 1996 decemberében újabb két ház, majd ez év januárjában a hatodik is beindult. A hatból 1 falun; a többi, három városi kertés-házaz övezetben van. Az igazgatóság Salgótarjában működik egy sorházi lakásban (mely szintén a megyei önkormányzat tulajdona), s ugyancsak Salgótarjában van még egy 30 főt befogadó „kislétszámú nevelőotthon”.

A családházak nem kevesebbet vállaltak fel, mint az elsődleges és másodlagos szocializációt. Az elsődleges szocializációra részben a gyermekek életkora miatt, részben a hiányosságok pótlása, illetve korrekciója miatt van szükség.

¹⁷ Prokai Judit kollégánk még a Gyermekvédelmi Törvény életbelépése előtt fogalmazta meg lakásotthoni tapasztalatait. Ebből adódóan néhány felvetésére a törvény előírásai azóta választ adtak. Sokkal több olyan kérdés van azonban, amelyre még keressük a választ, gyűjtjük a tapasztalatokat. Írását, az intézmény-átalakítási folyamatot előkészítő szakmai kezdeményezések egyik alapvető dokumentumaként ajánljuk olvasóink figyelmébe. (A szerk)

Helye a gyermekvédelmi intézményrendszerben az optimális eredeti családba való visszafogadás, az örökbefogadás, a jó nevelőcsalád után határozható meg.

Célja és feladatai miatt nem pótolhatja a kis létszámú, speciális segítséget nyújtó nevelőotthonokat sem. A rendszert szemlélve csakis az itt foglalkoztatható, jól felkészült, speciális képesítéssel rendelkező (pszichológus, gyógypedagógus, szociális munkás stb.) szakemberek támogatásával működhet megfelelő hatékonysággal, mert mindig voltak s lesznek gyermekek, kik személyiségük, viselkedésük korrekciójára, egyéni segítségre, támogatásra szorulnak akár rövidebb vagy hosszabb, tartós vagy átmeneti időszakra.

Az önállóság a házak életében nagy szerepet játszik. Azonos központi anyagi feltételek között működnek, de közöttük a mindennapokban több különbség is tapasztalható. Ezt, az eltérő felnőtt- és gyermekösszetétel mellett a különböző települési adottságok is indokolják.

A házak jelenleg 15 fő befogadására rendeltettek. A létszám meghatározásánál a manapság oly gyakran hangoztatott gazdaságosság játszott szerepet. Reményeim szerint azonban – az elfogadott törvény szelleme értelmében – kevesebb férőhellyel működhetnek majd a későbbiekben, biztosítva minden ottlakó számára a még nagyobb nyugalmat, még több időt, lehetőséget a személyközi, érzelmi biztonságot nyújtó, az egyéni szükségleteket még inkább kielégíteni tudó kapcsolatokra.

A „gazdaságosság” megítélése egyébként is megfontolandó. Vajon mi jelentse az olcsóságot? A ma nagy intézmények fenntartása helyett kisebb, emberi léptékű, kis csoportokat befogadó „családi házakra” kifizetett forintok, vagy a hatékonyabb nevelői munka eredményeként kialakítható érett személyiség, mely – reményeink szerint – biztonságosabban mozog környezetében, könnyebben megtalálja helyét a társadalomban, önálló életvezetésre képes, s nem szorul állami támogatások sorozatára felnőtt életében?

A gyermekek kihelyezésénél legfontosabb szempont a testvérkapcsolat, a testvérek együttnevelése volt. A családi jellegből adódóan azonban szerepet játszott még a széles korhatárúság, valamint a fiúk és lányok számának közel azonos aránya is.

A csoportok összetétele egyébként is heterogén. A házakban élő gyermekek között vannak enyhe fokban értelmileg sérültek, látássérültek, egyéb egészségügyi problémákkal küszködők; a családok szociális helyzete; a gyermek magatartási zavarai valamint egyéb ok miatt állami gondoskodásba kerülők.

A minden tekintetben jelenlévő heterogenitás ezen egységek, családi házak névválasztását is magyarázza. Szemben azokkal az új típusú, kis létszámú csoportokkal melyek valamilyen hasonlóság, azonosság szerint rendeződtek egybe (pl. alsó tagozatos gyermekek, középiskolások, nagykorúság előtt állók vagy azonos helységben dolgozók stb.).

Ezeket nevezem én saját szóhasználatomban „lakásotthonoknak”.

A sokféle új kezdeményezés miatt úgy érzem, hogy a szakmában szükség lenne tisztázni ezek tartalmát, s egységesíteni a fogalmakat. Bár elképzelhető, hogy a törvény életbelépésével, ezzel már elkéstünk, mert az egységes szóhasználatot alkalmaz. Én is ezeket a fogalmakat használom.

Az általam vezetett Családi ház Salgótarjában működik 1993 szeptemberétől. „Átlagosan 14, de jelenleg 13 gyermeket nevelünk. Közülük 5 lány, 8 fiú. A legfiatalabb kilenc éves, a legidősebb jelenleg tölti sorkatonai szolgálatát.

Rövid – csupán négyéves – múltunk nem ad módot az eredményesség korrekt bizonyításához, hiszen a családi házunkból még nem kerültek ki „saját nevelésű” gyermekek. A jelenleg itt nevelkedők nagy többsége már átlagosan legalább a harmadik elhelyezésként került a mostani helyére. Kibocsátott gyermekeink alig egy, két, három évet töltöttek el közösségeinkben, mely nagyon rövid idő ahhoz, hogy az előző tizenegy, tizenöt, tizenhat év hiányait pótolja, rossz beidegzéseit korrigálja. Az azonban teljes

biztonsággal állítható, hogy e rövid idő alatt is szemmel látható pozitív változások tapasztalhatók neveltjeink értékítéletében, kommunikációjában, viselkedésében stb.

A két, egyszerre induló házba három intézményből – a bátonyterenyei és a horpácsi nevelőotthonból, valamint a GYIVI átmeneti otthonából – kiválasztott gyermekek egyhetes, összeszoktató táborozáson vettek részt, s itt alakult ki a csoportok kezdeti, induló összetétele.

A mi házunkba két helyről kerültek gyermekek. A csoportok nagyobbik részét a GYIVI átmeneti otthonából vittük magunkkal, kisebbik része a megszüntetett horpácsi nevelőotthonból jött.

A Horpácsról érkezett gyermekeket az együttélés során ismertük meg. Mindannyiuknak komoly tanulási nehézségei voltak, ezért a város egyetlen kis létszámú osztályokkal működő, javarészen cigány tanulókat oktató iskolájába írtuk be őket. (Mieink között kezdetben: 6 cigány; 8 nem cigány; ma: 8 cigány, 5 nem cigány.)

Az előzőleg a GYIVI átmeneti otthonában élt gyermekek közül csak két iskolásunk volt. Az egyik a helyi kiegészítő iskolában végzett, és egy közeli város speciális középfokú intézményében szerzett időközben betanított varrónői bizonyítványt; a másik lányunk a város túlsó végén fejezte be a 8. osztályt.

Egy kisfiút az első osztály végén helyeztek át az enyhe fokban sérültek iskolájába. Csoportbeli státusza ezzel nem változott otthon. Testvére – ki szintén a házban él – ép értelmű.

Jelenleg négy gyermekünk jár már ebbe az iskolába az újabb beutalás miatt. Hárman testvérek. Befogadásukat az iskola jelzése alapján időben, közösen jól előkészítettük, ezért beilleszkedésük teljesen zavartalanul ment.

Az összetételéből adódóan, zökkenőtől mentesen élnek együtt a házban az épek és fogyatékosok.

A ház élete hasonló a civil családokéhoz. A gyermekek minden tevékenységben, a házi-, és házkörüli munkákban, a gazdálkodásban, beszerzésben egyaránt részt vesznek.

Az általános tevékenységeken és elvárásokon túl minden gyermek képességei és érdeklődése alapján vesz részt a mindennapok munkálataiban; kertészkedésben, karbantartási munkálatokban, konyhai feladatok végzésében stb.

Törekszünk arra is, hogy az egyéni képességek fejlesztésére módot adjunk. Ezt egyrészt a házban dolgozó hat felnőtt különböző érdeklődése is motiválja (sportolás, túrázás, sütés-főzés, kulturális programok, kötés, horgolás stb.), másrészt a város intézményi lehetőségeit használjuk ki (pl.: birkózás, röplabdázás, futballozás).

A csoport szoros együttélése, a mindennapok feladatai és tevékenységei mindenki számára bőven adnak lehetőséget arra, hogy elfogadhassa, értékelhesse az eltérő képességeket. Az elvárás minden gyermekkel szemben azonos: mindenki a saját szintjének megfelelően teljesítsen. Az értékelés a-lapja egyedül az egyéni képesség lehet.

Gyógypedagógusként híve vagyok az integrált nevelésnek a gyermekvédelemben, s úgy érzem, hogy a házban szerzett tapasztalataim igazolják ezirányú lelkesedésemet.

A családi házas rendszer másként nem is képzelhető el számomra, hiszen enyhe fokban sérültek ép testvérekkel a civil családokban is nevelkednek.

A fogyatékosok számára előnyös ez a természetes közeg, mert megtanulnak együtt élni képességzavarukkal, ismerik saját értékeiket, önértékelésük reálisabbá válik. Az „otthoni” közösségben lehetőségük nyílik arra, hogy kipróbálják önmagukat, megmutathassák, megmérethessék egyéni képességeiket. Evidenciaként élük meg a társadalmi érintkezés megszokott formáit. Viselkedésükben, kommunikációjukban az épekhez hasonló, maximális teljesítményre törekcsenek.

Pedagógusaik – kik gyermekeinket bekerülésük előtt is ismerték – szintén pozitív változásokról számolnak be. Elmondásuk alapján a változást nem csak az okozta, hogy kikerültek az elhanyagoló családi légkörből, hanem ez a fajta nevelési mód, helyzet is.

Bizonyítható módon az együtt-nevelés az épek számára is pluszt jelent. Érzik, tapasztalják, tudják, hogy a másság nem jelent egyben „alacsonyabb rendűséget”, s ez egymás iránti viselkedésükben, kommunikációjukban nyilvánvalóan érződik is, a mindennapokban, pedig nem feltűnő az eltérés.

Nem jelent gondot a velük való foglalkozás. Szívesen szerveznek számukra, illetve vesznek részt velük közös programokban.

A csoport szociometriai képe e tekintetben teljesen kiegyensúlyozott.

Ennek bevezetése, sikere azonban nagyon sok kritérium meglétét feltételezi.

Ezek közül néhány:

1. A felnőttek elfogadó attitűdje, mely mintául szolgál a gyermekek számára is
2. A jól időzített és előkészített befogadás, melynek érvényesülnie kell mind az egyén, mind a csoport tekintetében
3. A csoporton belüli helyes arányok megtartása
4. A sérült számára a speciális szükségletek kielégítése (pl. iskoláztatás, támogatás stb.).

A házban sohasem hangzott el nem korrigálhatóan elutasító, negatív vélekedés a „mássággal” kapcsolatosan, de nem is lett tabutéma.

Szinte az összekerülésünk kezdetétől nyíltan beszélünk a bármilyen jellegű fogyatékosokról, a cigányság helyzetéről, a velük kapcsolatos megítélésről. Ezek mindennapjaink velejárói, hiszen gyermekeink együtt élnek; a lakókörnyezetben barátokra, kapcsolatokra találtak, melyek megőrzésére nagyon vigyáznak; a városban, buszon közlekedve sok emberrel találkoznak. Pozitív és negatív élményeiket elmesélik, s megnyilatkozásaik általában nagy empátiáról, objektivitásról tanúskodnak. Eltérő véleményeiket megvitatják, egymás figyelmét felhívják minden olyan körülményre, mely az elfogadást segítheti.

A házakban háromféle státusban, 6-6 felnőtt dolgozik: házvezetők, nevelők és gyermekfelügyelők. Mindegyikben van férfi dolgozó is. Munkáltatójuk a nevelőotthon igazgatója. Munkarendjük folyamatos, heti munkaidejük 40 óra.

A felnőtt közösség kialakításánál alapvető szempont volt, hogy jól együtt tudjanak dolgozni, s legalább egy férfi legyen a teamben.

A házvezetők és nevelők felsőfokú diplomával (lehetőleg pedagógus, pszichológus illetve szociális képesítéssel), a gyermekfelügyelők többségükben érettségivel és gyermekfelügyelői szakképesítéssel rendelkeznek.

A házvezetők részt vesznek az intézmény pedagógiai tanácsában, a döntések előkészítésében.

Közvetlen kapcsolatban állnak a gazdaságvezetővel valamint a növendékügyi előadóval.

Havonta – illetve szükség szerint – házvezetői megbeszéléseket tartanak, ahol a házakat érintő gondokról, feladatokról konzultációkat tartanak. E megbeszélések állandó résztvevője az igazgató, illetve aktuális kérdésekhez alkalmanként meghívást kapnak az adott téma szakemberei. (Pl. gazdaságvezető, önkormányzati képviselők, iskolaigazgatók, gyám, családgondozók stb.)

A mi házunkban öt gyermekfelügyelő dolgozik velem. Munkabeosztásuk öthetes ciklus szerint történik, mely meggyőződésünk szerint lehetőséget nyújt a feladatok ellátásához.

1. hét: délelőtt – 8 -14 (6 óra)

2. 2. hét: délután – 14-19 (5 óra)
3. hét: - 16 – 20 (4 óra)
4. hét: éjszaka – 20 – 08 (12 óra)
5. hét: szabad – az öt hét alatt ledolgozott pihenőnapok kiadása. (Szünetekben a 2. hétre beosztott 10 -16-ig dolgozik.)

Házvezetőként munkaidő-beosztásomat a hivatali ügyintézés s egyéb feladatok határozzák meg (beszerzések, szülői értekezletek, értekezletek, tereptanári feladatok, adminisztráció és írásos beszámolók készítése stb.). Részt veszek a tanulássegítésben, házi- és házkörűli munkálatokban, helyettesítem a szabadságon, illetve táppénzen lévő kollégákat a beosztásuk szerinti műszakokban.

Külső kapcsolatok

A gyermekek hozzánk kerülése után szorgalmazzuk a vérszerinti család, rokonság értesítését a gyermek által megírt levéllel. A velük való kapcsolattartást munkánk fontos részének tekintjük, hiszen azt mindenképpen befolyásolja, s célunk a gyermek eredeti családba történő visszaillesztése.

A szakmai célokból kiindulóan lényeges feladata a családi háznak a lakóközösségekbe való beépülés. Ennek érdekében jó kapcsolat kialakítására törekedtünk a közvetlen környezettel (szomszédokkal), a település önkormányzataival, intézményeivel (általános- és középiskolákkal, óvodákkal).

Együttműködésre törekszünk a települések egyházi-, és civilszervezeteivel, gazdálkodóegységeivel stb. A makrokörnyezet életébe a gyermekeket is igyekszünk bevonni (I: Salgótarjáni Ifjúsági Tanács).

Rendkívül sok segítséget kapunk a Magyar Máltai Szeretetszolgálat salgótarjáni csoportjától, Salgótarján város Önkormányzatától, az egyik pékségtől, ahonnan napi hat kg kenyeret kapunk.

Támogat bennünket a „szomszédos” Magán Patika, kaptunk üvegedényeket a beindulásakor az Öblösüveggyártól – ebből még mindig van tartalékunk -, segítenek magánszemélyek, kisvállalkozók

Házunknak megyn kívül is van rendkívül értékes, segítő kapcsolata. 1996 őszén volt szerencsém megismerkedni a Szarvason működő Lazareus-Nec Alapítvány magyarországi képviselőjével, Dr. Gábor Évával, ki nagy érdeklődést mutatott „házunk” iránt. Az ő meghívása alapján csodálatos élményekben, emberi értékekben gazdag három hetet töltöttünk el Szarvason.

Ez idő alatt baráti kapcsolat alakult ki Prof. Dr. Manfréd Ploetz úrral is, aki az Alapítvány vezetője. A vele való kommunikációs nehézségek az üdülés végére enyhültek, s fokozódott gyermekeinkben az igény a német nyelv tanulása iránt.

A felnőttek számára pedig „szupervíziós lehetőséget is biztosít” ez az új kapcsolat, hisz mindketten pszichológusok.

1997 elejétől a Ház javára tett Alapítványra keresünk támogatókat, s számlánkon lassacskán gyűlik is a pénz.

A házak havi ellátmánnyal gazdálkodnak, melyet a házvezetők vesznek fel az anyaintézmény gazdasági csoportjától. Ennek felhasználásáról a házvezetők háztartási naplót vezetnek, s havonta számolnak el.

(Lehetőségünk van havonta 2. 500,- Ft/fő összegben kis értékű felhasználások számla nélküli elszámolására is egy erre rendszeresített nyomtatványon.)

Ez az összeg az indulásnál havi 124.000- Ft, majd 1994 márciusától 135.000,-Ft, 1996 márciusától 150.000-Ft, jelenleg pedig, 1997 februárjától 230.000- Ft.

Évente három alkalommal kiegészítő ellátmányt kapunk 4.000,-Ft/fő összegben. Ezen alkalmak: a nyári üdülés, a beiskolázás illetve a karácsony.

Ezekon kívül a téli beszerzések segítésére 4 995 októberében 30.000-Ft-ot, 1996 szeptemberétől négy hónapig havi 20-20.000 forintot kaptunk rendkívüli kiegészítésként.

A havi ellátmány összegéből nem csak a gyermekek teljes ellátása (élelem, ruházat, iskoláztatás, egészségügyi ellátás, zsebpénz, utazás stb.) fedezendő, hanem, a rezsi (víz, villany, gáz, postaköltség, irodaszer, mosószer stb.), és az apróbb javítások, javíttatások is.

Ez utóbbiak – vagyis a fenntartási költség és az apróbb javíttatások kifizetése – nehezíti a dolgunkat, de igazi gazdálkodás csak ezzel valósulhat meg.

„Úgy, mint otthon!”

A havi apanázzsal való gazdálkodás a „ház” felelőssége. A pénzfelhasználás tervezése azonban nem csak a házvezető illetve a felnőttek dolga. Ebben a – nevelés részeként – komoly szerepük van a gyermekeknek is.

Induláskor azt próbáltuk tudatosítani bennük, hogy a ház és a havi ellátmány az övék. Annyi jut belőle szórakozásra, zsebpénzre s egyéb „luxus”-ra, amennyit megtakarítanak. Éppen ezért minden havi elszámolást követően oda adom nekik a havonkénti összesítést, s „költségtervezést” kérek tőlük.

Ez kezdetben többszöri módosításra szorult – hiszen hogyan is lehetett volna fogalmuk arról, hogy ennyi pénzzel mit lehet kezdeni? –, de manapság már egyre közelebb van az általuk tervezett és a felhasznált összeg. Figyelmet fordítanak a fontossági sorrendre, s az aktuálisan várható kiadásokra is.

Vigyáznak az energiára, a meglévő tárgyainkra, eszközeinkre, s talán az sem elhanyagolható – a nevelőotthoni gyakorlathoz képest -, hogy szándékos rongálás a négy év alatt nem fordult elő.

Segíti ezt a gondolkodást az, hogy lehetőség szerint mindig velük együtt végzem a havi nagybevásárlást, a napi-, a hétvégi beszerzésekben, pedig önállóan vesznek részt.

Erre természetesen nem csak a jövőjük, hanem a jelenük miatt is nagy szükség van, mert mint mindenki, mi is egyre nehezebben élünk.

1996 februárjában az akkori három házvezető és három – akkor még a nevelőotthonban dolgozó -kolléga részvételével elkészítettünk egy „Szakmai dokumentációt a családi házak működéséhez.”

Ebben nagy hangsúlyt kaptak a gazdasági és munkajogi kérdésekkel foglalkozó részek.

Gazdasági téren a működés a-lapfeltételeként az inflációt, és árváltozásokat követő ellátmányi összeget, annak minden év novemberében való felülvizsgálatát, s a következő évre való tervezését jelöltük meg. Mielőbbi megoldásra vár egy tartalékalap képzése is, mely a már működő házak későbbi nagyobb költségigényű karbantartását, felújítását hivatott segíteni. Ennek felhasználásáról az intézmény vezetése és a házvezetők lennének jogosultak dönteni, fontossági sorrend felállítása mellett. Sajnos ez még nem áll rendelkezésre.

A négy éves tapasztalat alapján úgy érzem, hogy még nagyon sok rendezetlen területe van ennek a munkának.

Ezekből – a teljesség igénye nélkül – említek meg néhányat:

A kihelyezések és visszahelyezések problematikája

A mi jelenlegi gyakorlatunkban az egyes házakhoz történő kihelyezést a Gyám végzi. Véleményem szerint azonban ez a nevelőotthon igazgatójának kompetenciája kell legyen.

A kihelyezés előkészítésében feltétlenül vegyenek részt: a házvezetők, az igazgató, illetve a családi házakért felelős igazgatóhelyettes, a növendékügyi előadó, az érintett családgondozó, a pszichológus.

A döntésnél figyelembe kell venni: a beutalt gyermek személyiségállapotát, testvérkapcsolatát, a nevelésbe vétel várható időtartamát, a gyermek speciális szükségleteit (pl. gyógykezelés, egészségügyi ellátás, iskoláztatás, pszichés támogatás, a befogadó csoport, kor és nemek szerinti összetételét).

Meg kell teremteni a visszahelyezés lehetőségét is. Ha a családi házak feladatából indulunk ki, belátható, hogy ez a nevelési forma nem alkalmazható hatékonyan minden gyermek esetében. Általában a felnőttek létszáma, képzettsége nem teszi lehetővé a speciális szükségletű gyermekek teljes körű, szakszerű segítségét. Gondolok itt a többszörös bűnelkövetőkre, a prostitúcióval megismerkedettekre, a súlyosabb magatartási zavarokkal küszködőkre.

Tehát amennyiben már a házban töltött idő után derül ki, hogy a gyermek számára nem megfelelő az elhelyezés, ez megváltoztatható legyen anélkül, hogy sértené bárki intézkedési jogkörét.

Tapasztalataim szerint a rendszerből való kikerülés gyakorlata is megérett a változtatásra. E tekintetben csak reményeink lehetnek, hogy az elfogadott törvény segítséget nyújt ehhez.

Problémásnak érzem a még gyermekkorúak bennrekedését. Szinte a bekerülés pillanatában eleve elrendelésszerűen tudni lehet, hogy gondozásban maradnak nagykorúságukig. Azon túl, hogy maga e tény sem szolgálja a gyermek érdekét, a további problémát az jelenti, hogy az esetek nagy részében fellazul, vagy teljesen elvész a szülői házzal, rokonsággal való kapcsolata. A nagykorúság elérése után ezért jórészt, továbbra is a gyermekvédelem intézményeiben marad a fiatal felnőtt. Ez a házaknál esetenként „bedugulást”, illetve kedvezőtlen életkori eltolódást okozhat.

1. Munkajogi kérdések

A folyamatos munkarend miatt számos rendeznivaló akad, pl.:

- a napi munkaórák száma, annak korlátozása. Ha engedélyezhető lenne a pihenő- és munkaszüneti napokon a 24 órás szolgálat, úgy, egyrészt pl. nyolcórás napközbeni átfedéssel két ember dolgozna, a többiek pihennének, másrészt kevesebb lenne a kiadandó szabadnap, ami a szorgalmi időben a tanulássegítés miatti átfedést (két ember párhuzamos jelenlétét) sem akadályozná.

A különböző intézményekben dolgozó kollégáktól tudom, hogy változó a munkaidőkeret meghatározása. A mi gyakorlatunkban negyven órás munkahéttel számolunk, függetlenül attól a tényről, hogy a mindennapokban számtalan olyan feladat van, melyet a ház jellege miatt fel kell vállalni, ugyanakkor nem tartozik közvetlenül a gyermekcsoportban töltendő idő kategóriájába (pl. iskolai ünnepek, rendezvények, fogadóórák; egyéb elfoglaltságok; adminisztrációs teendők).

Ez mindenkit, de különösen a házvezetőket érinti.

A gyermekcsoportban letöltendő 30 óra után maradó 10 órában vajon elláthatók-e azok a feladatok, melyeket el kell végezni? Gondolok itt a gazdálkodással járó beszerzési- és adminisztrációs feladatokra, a gyermekek személyi anyagának karbantartására, a

munkaszervezéssel járó feladatokra, s alapvetően arra a kapcsolattartási, menedzselési feladatkörre, mely segíti a ház integrálódását, működését.

Úgy gondolom, hogy ezzel a kérdéssel összefügg a következő gondolat, a dolgozói létszám. Mielőtt bármit is tennénk, meg kellene gondolni, hogy ezek a funkcionális családmodellek milyen családot modellezzenek? Ha olyat, amelyből a gyermek kikerült, akkor egy fő is sok. Ha az optimális családot szeretnénk megközelíteni, ahol nem „kulcsos” a gyerek, nem maga teszi fel a borogatást, s készíti teát, ha lázas, ahol jut idő megkérdezni, hogy mi volt az óvodában, iskolában, melyik fiú vagy leány a legújabb „nagy ő” – akkor azt hiszem belátható, hogy sem három, sem félemberekkel nem lehet ezt csinálni.

Hallottam már 4-ről, s felenként felfelé lépdelve öt és felet.

Mi – Nógrád megyében – hatan vagyunk egy-egy házban. Arra törekszünk, hogy a folyamatosság és állandóság jellemezze a felnőtt létszámot. Ezt a gyermek biztonságérzete követeli meg. A rövidebb idejű távollétek miatti hiányt mi magunk oldjuk meg, a hosszabb - hónapokig tartó – helyettesítéseket olyan kollégákkal próbáljuk biztosítani, akik a gyermekeket, a szokásainkat, az elvárásainkat ismerik.

Rendezendő lenne az is, hogy milyen munkáltatói és gyámi feladatok oszthatók le a házvezetőknek. Vagyis feladataink hozzárendelt jogkörök nélkül, melyek e körbe tartoznak, ilyen, pl. a munkaidő elosztásának készítése, szabadságok egyeztetése, túlóra- és helyettesítési lehetőség igénylése, engedélyezése, nyilvántartása, elszámolása; a törvényes képviselőhöz (pl. bűnügyben) vagy a vagyonkezeléshez nagyon nem ragaszkodnánk, de elképzelhetőnek tartom egy korrekt rendszerben (az igazgatás és házvezető relációjában) az orvosi kezeléshez való hozzájárulást, vagy a pályaválasztási jelentkezési lap aláírását, szabadságengedélyezést.

Úgy gondolom, nem mondok újat senkinek, amikor a feladat minőségének és mennyiségének megnövekedett voltát említem. Éppen ezért rendkívül fontosnak tartom, hogy intézményesen biztosított (mondhatnám kötelező) legyen a szupervízió, a továbbképzés, tapasztalatcserék lehetősége, s az ezeken való részvétel. Ezek elengedhetetlenek a dolgozók lelki egészsége, a kiegészítés megelőzésére, s egyáltalán a gyermek érdekében.

Szervezett keretek nélkül ezt ki-ki, önmaga megoldani, ezek költsége és a dolgozók anyagi feltételei miatt nem tudja.

2. Bér

A pótlékok rendszerébe be kellene venni a „házpótlékot”, vagy valami hasonlót, ami az elvégzendő plusz feladatokért adható, a feladat végzéséig a házakban dolgozóknak (nálunk ez most 6.000,- Ft a nevelők és gyermekfelügyelők számára egységesen).

Házvezetői pótlék legyen adható a pénzkezelés és egyéb „vezetői” feladatokért (ez 11.800 – Ft)

Egységes jogértelmezésre szorul a folyamatos munkarenddel járó műszakpótlékok, távolléti díjak fizetésének rendje, valamint a pihenőnapokon végzett munka díjazása. Ezeket a Munka Törvénykönyve ugyan szabályozza, mégis a gyermekvédelmi gyakorlatban megyén belül is eltérő ezek elszámolásának módja.

3. Gazdálkodás

A már említett ellátmányi értékállóság biztosítása; a tartalékalap létrehozása; az adminisztráció egységesítése: – leltározás – selejtezés kérdése, pl. üvegedényeknél,

ruhaneműknél (ami kicsi az egyiknek, „öröklök” a kisebbek; a selejt nedvszívóból portörölő, felmosó ruha lesz).

Közegészségügyi előírások felülvizsgálatára is mielőbb szükséges sort keríteni, hiszen a jelenlegi intézményi előírások lehetetlenné teszik az alaptevékenységet, az a-lapfeladatok ellátását (l: állattartási tilalom, konyhaüzemeltetés, étkeztetés stb.) illetve nagymértékben – engedtesen meg a minősítés – feleslegesen nehezíti a dolgozók munkáját (fertőtlenítés, ételminta elrakás). Arról már nem is beszélve, hogy az előírásoknak megfelelő épületet nem is találnának, gondoljunk itt a raktározási előírásokra (fehér-, és fekete mosogató, földes áru raktár stb.)

Megyénkben – remélhetően hamarosan – újabb változással várhatóan befejeződik a gyermekvédelmi intézményrendszer negyedik éve tartó átalakítása.

A Közgyűlés döntése alapján november 1-jétől egységes rendszerré válik a jelenleg külön-külön működő GYIVI és két nevelőotthon. Az intézmények közös igazgatás alá kerülnek „Nógrád megye Önkormányzatának Gyermekvédelmi Központja” néven. Abban bízunk, hogy ez megkönnyíti a gyermekek ügyeinek intézését, a gazdálkodás arányosságát s feladathoz igazodó pénzelosztást.

A végleges és megnyugtató megoldásra egyébként is nagy szükségünk van, hiszen az elmúlt négy évben megélt sok bizonytalanság – olykor átgondolatlan szakmailag indokolatlan, átszervezés, költözködések sora – próbára tette mindannyiunk tűrőképességét.

Írta: Rakó Erzsébet

Bemutakozik a SOFT Alapítvány

A Segítsd, Óvd, Fogyatékos Társadat Alapítvány a Gyermekrehabilitációért, röviden SOFT Alapítvány, 1991. május 30-án jött létre, és legfőbb célja a Kelet-Magyarországon élő fogyatékos gyermekek és fiatalok, valamint családjuk segítése, a minél teljesebb, önálló élethez szükséges feltételek megteremtésével.

A SOFT Alapítvánnyal egyidejűleg jött létre a holland SOFT Tulip Alapítvány is. A SOFT-SOFT Tulip nemzetközi kapcsolat segítségével kezdetben főként tárgyi eszközök, műszerek, ágyak stb. érkeztek térségünkbe, újabban elsősorban közös nemzetközi pályázatokkal igyekszünk a térségünkben élő fogyatékos gyermeket nevelő családok számára segítő forrásokat feltárni.

Az alapítvány főbb szolgáltatásai: tanácsadás a szülőknek és családoknak, szociális, pszichológiai és tanulási problémákkal kapcsolatban. Gyakorlati családsegítés, támasz nyújtása a nehéz helyzetben levő családoknak. Szülőcsoport-program, a konfliktusok kezelésére. FAMINFO-szülőkönyvtár sorozat kiadása, könyvtári kölcsönzés és könyveladás. Szabadidős tevékenységek, ünnepségek szervezése, nyári integrációs tábor szervezése. Célunk továbbá az, hogy az emberi jogok eszméjét a fogyatékos gyermekekre is kiterjesszék, hogy családtagként élhessenek a saját közösségükben, iskolába járhassanak és dolgozhassanak. A SOFT Alapítvány törekszik arra, hogy munkájába bevonja a helyi önkormányzati szerveket, kórházakat, iskolákat és vállalkozókat. A társadalom fogyatékosokkal kapcsolatos szemléletének megváltoztatása is kiemelt célja az alapítványnak.

Az alapítvány a helyi önkormányzattal együttműködési szerződés keretében fenntart egy családsegítő irodát.

Mivel a gyermek a család része, ha rendszerszemléletben gondolkodunk, a családok segítségével a gyermeket is segítjük. Ez a családsegítés speciális abból a szempontból, hogy sérült gyermeket nevelő családok jönnek elsősorban segítségért. Ezek a családok sok vonásban eltérnek az „átlag” család működésétől, már a gyermek születésétől kezdve. Gyakran előfordul, hogy nem kapnak segítséget, nem tudják, hova forduljanak, amikor megtudják, hogy gyermekük nem egészséges. Sajátos terhet kell vinniük ezeknek a szülőknek, hiszen megváltozik az életük. Egy nagymértékű veszteséget élnek meg, amikor megtudják, hogy gyermekük sérült, hiszen nem gyógyul meg, állapota tartós és a családnak be kell rendezkednie a gyermek ellátására.

Gyakori a válás ezekben a családokban, amikor többnyire az anya marad egyedül a problémákkal. Bár össztársadalmi szinten jellemző a többgyermekes családok elszegényedése, ez fokozottan érvényes a fogyatékos gyermeket nevelő családokra. Ezt igazolja az országos családfelmérés, amit 1994-95-ben végzett az alapítvány, speciális szükségletű gyermeket nevelő családok körében. Nehézségeik között elsősorban az anyagiakat nevezték meg. Ez érthető, hiszen ezekben a családokban általában az anya nem tud dolgozni a gyermek ellátása miatt. Jövedelmük így egy keresetből, GYES-ből, családi pótlékból tevődik össze. Az új gyermekvédelmi törvény a rendszeres gyermekvédelmi támogatással igyekszik segíteni az anyagi nehézségeken, ami segítséget jelent a fogyatékos gyermeket nevelő családoknál is.

Statisztikai adatok szerint Magyarországon a veszélyeztetett gyermekek száma 1995-ben 303. 000 fő volt, azóta pedig számuk növekedett. Úgy gondolom, hogy ez fokozottan érvényes a fogyatékos gyermekekre. Ennek oka részben a fent említett anyagi nehézségek, de tágabban értelmezve az emberi jogok kiterjesztésének és az esélyegyenlőség megvalósulásának a hiánya.

A hátrányok kompenzálására áttörést jelent az 1993. évi közoktatási törvény, amely kimondja, hogy nincs képezhetetlen gyermek. Ennek értelmében minden fogyatékos gyermeket saját képességéhez mérten fejleszteni, oktatni kell. Természetesen ez másfajta szemléletet követel meg a szakemberektől, különösen azokban az intézményekben, pl.: egészségügyi gyermekotthon, ahol eddig főként a gondozás került előtérbe.

Az 1997. évi XXXI. törvény is kimondja, hogy a fogyatékos gyermeknek joga van a fejlődését és személyisége kibontakoztatását segítő, különleges ellátáshoz. Ez is egy jelentős lépés a gyermekek életminőségének, esélyegyenlőségének a javítására. Ennek értelmében alapítványunk 1998-ban korai fejlesztő tevékenységet kíván végezni. Természetesen ennek előzményei vannak, évek óta működik egy napközi sérült gyermekeknek. A szakemberek készen állnak a tevékenységre, gyógypedagógusok, konduktorok stb., de a konkrét működésről még nem tudok beszámolni. Úgy gondolom, hogy minden személyi, tárgyi feltétel rendelkezésre áll, a működési engedély kézhez vétele után jól fog működni a „Szivárvány Korai Fejlesztő és Konduktív Pedagógiai Szakszolgálatot Ellátó Központ”.

A napközi eddigi működése során is ellátott gyermekvédelmi feladatot, amit a törvény gyermekek napközbeni ellátása néven nevez meg. Véleményem szerint a napköziben folyó munka igen színvonalas, a gyermekek ellátására elegendő gondozónő áll rendelkezésre, a terapeuták, pedig naponta többfajta fejlesztő tevékenységet végeznek. Pl. bazális stimuláció stb. A napköziben 20 halmozottan sérült gyermek nappali felügyeletét, gondozását, étkeztetését biztosítják, ami jelentős segítség a szülő pszichés tehermentesítése szempontjából is.

A másik jelentős program, ami 1998-ban átalakítást igényel a sérült gyermekek számára, a szállítási program. Ez a program biztosítja a Debrecenben és környékén élő gyermekeknek azt, hogy terápiára, napközibe ill. iskolába be tudjanak utazni. A szállítás mikrobusszal történik, a mikrobusz vásárlásához szükséges anyagi fedezetet részben az Aranyág Alapítvány biztosította a SOFT Alapítványnak.

A program szükséges, azonban finanszírozási gondok miatt mostanra szelektálni kell, hogy kiket tudunk szállítani, milyen feltételekkel. A program iránti kereslet nagy, ezért véleményem szerint a források megteremtésével inkább bővíteni kellene a programot.

Az alapítvány rendszerépítő programja a (MOTEL) Mozgó Otthoni Terápiás Ellátó Lánc nevet kapta. A program lényege, hogy halmozottan fogyatékos gyermekeknek és fiataloknak a komplex ellátását saját lakóhelyükön segítsünk megoldani, helyi szervezetek alakulásának előmozdításával. A helyi szervezeteknek eszközöket és szakembereket bocsátunk a rendelkezésére.

Tapasztalataink szerint nagyon gyakori, hogy kisebb településen élő sérült gyermek nem kap semmiféle terápiát, mivel helyben nincs szakember, a szülő, pedig intézetbe nem szívesen viszi a gyermeket, a terápiára beutazni, pedig fáradtságos és költséges. Ugyanakkor, a szülők önszerveződése révén több településen alapítvány, egyesületjött létre a problémák megoldására.

A SOFT Alapítvány segítséget ad ezeknek a szervezeteknek, főként szakembereket küldünk e településekre. Ezzel segítjük azt, hogy a vidéki gyerekek is – akik gyakran még hátrányosabb helyzetűek – ellátáshoz jussanak. A program pozitívuma, hogy segíti az esélyegyenlőség megteremtését, javítja a sérültek életminőségét, fejleszti a szülőket

érdekartikulációs képességét. A gyermek szempontjából jelentős, hogy a családban maradhat, nem kell monstnum intézményben élnie, otthonában kaphat terápiát.

A program megvalósításához szükséges pénzt pályázati forrásokból teremtik elő. Eddig kétszer kaptunk jelentősebb pénzösszeget, amiből a program elindulhatott. Jelen körülmények között ez az egyetlen lehetőség a finanszírozásra. Az alapítvány kuratóriuma úgy döntött, hogy az 1997-es XXXI. törvény értelmében bekapcsolódunk a gyermekjóléti alapellátásokba, nevezetesen a gyermekjóléti szolgálat működtetésébe.

Debrecen városának sajátossága, hogy kb. 10 civilszervezet működtet önkormányzati megállapodás keretében családsegítőt, földrajzilag jól körülhatárolt területeken. Egyes családsegítők „szakosodtak”, speciális helyzetű csoportokkal foglalkoznak. A civil szervezetek nagy része komoly kihívásnak tartja, hogy különös figyelmet fordítsanak a családgondozáson belül a gyermekekre, így aktív szerepet vállaljanak a gyermekjóléti szolgálat működtetésében. Ezt a szándékot valamennyi szervezet jelezte az önkormányzat felé.

Jelen helyzetben, november 1-től az önkormányzat két, általa fenntartott intézményt jelölt ki, mint gyermekjóléti szolgálatot. Arról, hogy melyik civil szervezettel köt szerződést a gyermekjóléti szolgálat működtetésére az önkormányzat, a későbbiekben döntenek a szakemberek. Jelenleg vizsgálják azt, hogy melyik szervezet mennyire felkészült a feladatok ellátására. Az önkormányzat szakembereinek véleménye szerint, aki gyermekjóléti szolgálatot működtet, annak minden, a törvényben leírt feladatot végeznie kell. A civil szervezetek törekednek arra, hogy valamennyi, törvény által előírt feladatnak eleget tegyenek. Az önkormányzat ellátási szerződést köt a civil szervezetekkel, várhatóan 1998. április-május hónapban. A működési engedélyek iránti kérelmet 1998. január 31-ig kell a jegyzőhöz eljuttatni.

A SOFT Alapítvány a gyermekjóléti feladatokat elsősorban a sérült gyermekekre kiterjedően vállalná. Az alapítványnál a családsegítő szolgálatba integráltan működne a gyermekjóléti szolgálat, de kételyek merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy az összemósódhat a családsegítővel. Mindenképpen több dolgozó munkájára van ahhoz szükség, hogy a törvényben foglalt feladatokat megvalósíthassuk, pillanatnyilag erre forrásaink nincsenek. Az is igaz, hogy a törvény ad egy időtartamot a szakemberek beállítására, az önkormányzat, pedig finanszírozza a tevékenységet.

Átmeneti megoldást jelenthet az, hogy közmunkaprogram keretében foglalkoztatjuk a dolgozókat.

Ennek hátránya viszont az, hogy a közmunkaprogram lejárta esetén lesz-e a továbbfoglalkoztatásra anyagi lehetőség, illetve nem szerencsés, ha nagy a fluktuáció, gyakran változik a családgondozó személye.

Írta: Sullerné Polgár Márta

Egy gyermekvédelmi rendszerfejlesztése **Szociális és gyermekvédelmi munka a debreceni Egészségügyi Gyermekotthonban**

Jelenlegi munkahelyemen, a DMJV Egészségügyi Gyermekotthonban 1997. szeptember óta dolgozom, mint pedagógus, szociális munkás. Ezt megelőzően három és fél évet a SOFT „Segíts, Óvd Fogyatékos Társadat!” Alapítványhoz tartozó SOFT Családsegítő Irodában dolgoztam, mint annak a-lapítója és vezetője. Itt ismerkedtem meg a fogyatékos gyermekek és az őket nevelő családok problémáival. Már ekkor érdekelt a veszélyeztetett fogyatékos gyermekek problémaköre. A SOFT Családsegítő Iroda elsőként jelentkezett a Gyermekjóléti Szolgálat működtetésére, mely feladat elvégzésére ellátási szerződést kötött a debreceni Önkormányzat Szociális Irodájával.

Új munkahelyemen egy olyan munkakört vállaltam fel, melynek a magyar egészségügyi Gyermekotthonok történetében még nem alakult ki gyakorlata, hiszen ismereteim szerint szociális munkás, gyermekvédelemmel foglalkozó szakember az elmúlt hónapokig nem dolgozott ebben az intézménytípusban.

E tanulmány megírásakor szeretném átgondolni azokat a feladatokat, melyek a gyermekvédelmi törvény megjelenése és beiktatása révén a speciális gyermekotthonokra várnak.

Az elmúlt években a magyar törvényhozás több törvényével (a Magyar Köztársaság Alkotmányában meghatározott gyermeki jogok, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv., a szociális igazgatásról és szociális ellátásról szóló 1993. évi III. tv., valamint az 1997. évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról) Magyarország felzárkózási igényét fejezte ki a Gyermekek jogairól szóló 1989-es New York-i Egyezményhez.

Az 1991. évi LXIV. tv. így fogalmaz: „...Az Egyezményben részes államok elismerik:

- a szellemileg vagy testileg fogyatékos gyermeknek emberi méltóságát biztosító, önfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételét lehetővé tevő, teljes és tiszta életet kell élnie.
- a fogyatékos gyermeknek a különleges gondozáshoz való jogát, és a rendelkezésükre álló forrásoktól függő mértékben, az előírt feltételeknek megfelelő fogyatékos gyermekeknek és eltartóinak kérelemre, a gyermek állapotához és szülei vagy gondviselői helyzetéhez alkalmazkodó segítséget biztosítsanak.
- Tekintettel a fogyatékos gyermek sajátos szükségleteire, a nyújtott segítség a gyermek szüleinek vagy gondviselőinek anyagi erőforrásait figyelembe véve, lehetőség szerint ingyenes és úgy kell alakítani, hogy a fogyatékos gyermek valóban részesülhessen oktatásban, képzésben, egészségügyi ellátásban, gyógyító nevelésben, munkára felkészítésben és szabadidős-tevékenységben oly módon, hogy ezek biztosítsák személyisége lehető legteljesebb kibontakoztatását kulturális és szellemi területen egyaránt....”

A FICE (Nevelőotthonok Nemzetközi Szervezete) 1986-ban Malmöben a nevelőotthoni nevelés-családon kívüli nevelés fogalmát és számos lehetséges helyszínét jelöli ki. A nagy otthonok (intézmények) évtizedes monopolhelyzete megkérdőjeleződött – hacsak nem alakultak át pedagógiai központtá, hogy differenciált oktatási-képzési lehetőségeket nyújtva illeszkedjenek be az oktatási rendszerbe. A gondozásorientált, interdiszciplináris elvek alapján dolgozó intézmények, melyekben különböző szakemberek működnek együtt, egyre inkább a hagyományos otthonok mellé vagy helyébe lépnek. Az új típusú elhelyezésre többféle alternatívát ajánl:

- relatíve önálló lakócsoporthok
- lakásotthonok, ahol együtt élnek egy adott nevelőotthon területén
- vagy lakásotthonok szervezete a nevelőotthonon kívül
- gyógypedagógiai – terápiás otthonok speciális felszereltséggel, helyiségekkel
- nevelőotthonhoz kapcsolódó speciális iskolák és képző intézmények, melyek a környéken élő gyerekek és fiatalok számára is nyitva állnak
- mobil gondozás olyan fiatalok számára, akik megfelelő támogatásban részesülnek, de eközben saját önálló otthonukban élnek
- napi otthonok azoknak a gyerekeknek, akik családjukban élnek, és napközben intenzív gondozásban, foglalkozásban részesülnek
- területi gondozóállomások, melyek kapcsolatban állnak a nevelőotthonokkal.

A nemzetközi elképzelés tíz évvel ezelőtt szinte elképzelhetetlennek és megvalósíthatatlannak tűnt a magyarországi viszonyok között. A közben eltelt időszakban sok minden megmozdult és változott. Az írásom elején említett magyar gyermekvédelmi törvény a gyermekotthonoknak szépen vázolt feladatkört írt elő. Nem egészen igaz ez a halmozottan sérült gyerekek és fiatalok elhelyezése esetén. A törvény speciális gyermekotthont, vagy gyermekotthon speciális csoportját említi. A beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő gyerekek speciális gyermekotthona – korukra, egészségügyi állapotukra és fejlettségükre tekintettel – legfeljebb 15 gyermek otthont nyújtó ellátását, gondozását, habilitációját és rehabilitációját biztosítja.

Örvendetes tény, hogy a kormány több évi vita után elfogadta az 1998. XXVI. számú törvényt a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. E törvény szerint a fogyatékos személyek számára tartós bentlakást nyújtó intézményeket fokozatosan, de legkésőbb 2010. január 1-jéig át kell alakítani, oly módon, hogy az önálló életvitelre személyi segítséggel képes fogyatékos személyek ellátása kis közösséget befogadó lakóotthonban történjen, továbbá az arra rászoruló súlyos fogyatékos személyek számára humanizált, modernizált intézményi ellátást kell biztosítani. E törvény végrehajtásához hatalmas erők és pénzüsszegek szükségesek, de elsősorban a társadalom tagjainak és a fogyatékos emberekkel foglalkozó szakemberek szemléletének átalakítása is elkerülhetetlen és nélkülözhetetlen.

Miért veszélyeztetett egy halmozottan sérült gyermek vagy fiatal, akit többnyire már átmeneti vagy tartós nevelésbe vettek és gyermekotthonban került elhelyezésre? – kérdezheti bárki. Vegyük végig az okokat:

1. Egy részük már születése pillanatában veszélyeztetett. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy szociális körülményeik, felelőtlen életmódjuk miatt szülnek anyák súlyos, halmozottan sérült gyermeket. Sokan köztük-jelentős számban a kisebbség közül – a gyermek fogyatékoságát észlelve, különösen a láthatóan súlyos fogyatékos esetén azonnal lemondanak gyermekükről. Segíti őket gyakran ebben az őket tanáccsal ellátó egészségügyi

személyzet: orvosok, védőnők, ápolók. „Adja intézetbe, és szüljön másokat...” – hangzik a tanács, de vajon beegondolnak-e közben tanácsuk következményeibe?

A gyermekvédelmi törvény értelmében az ilyen gyermeket átmeneti otthonba helyezik, majd néhány hónap után ideiglenes nevelésbe, később tartós nevelésbe veszik. Így örökbefogadhatóvá válik. De ki akar a számos helyváltoztatás miatt emberektől féltő, kommunikálni csak speciális módon tudó, halmozottan sérült kisgyermeket sajátjának? Így érkezett, pl. a debreceni Gyermekotthonba több kisgyermek a Csecsemőotthonból.

Mit lehet tenni? Még a SOFT Alapítványnál dolgoztam, amikor a szülőszervezettel közösen egy prevenciós programot dolgoztunk ki. Osztályfőnöki órákat tartottunk Debrecen 148 általános és középiskolai osztályában. Célunk az volt, hogy felhívjuk a fiatalok figyelmét saját felelősségükre saját életükért és a még meg nem született gyermekük egészségéért. E módszer hibája alacsony hatékonyságában van. Hisz bár tudok nem egy követőről, nem jutott el a program mindenhová, és leginkább nem jutott el a legjobban rászorultakhoz: pl. a cigány lakossághoz vagy a szociális, egészségügyi problémákkal küzdő, illetve alkoholista családokhoz.

2. A családok jelentős része komolykrízisként éli meg fogyatékos gyermeke születését, még inkább azt, ha egészséges csecsemőjükből betegség, baleset következtében halmozottan sérült gyermek válik. Jelentősen nagyobb az ilyen családokban a válások száma. Stabil, összetartó nagycsaláddal a háttérben, ahol van kivel, kikkel megbeszélni a legégetőbb kérdéseket, egyszerűbb az élet, bármilyen súlyos is legyen a gyermek állapota, mint egy amúgy is zaklatott családban. Ha gyakori veszekedés, alkoholizálás, különélés vagy válás nehezíti a mindennapokat, könnyen kerülhet a bűnbak helyébe a halmozottan sérült gyermek, és a vele kapcsolatos gondokat teszik felelőssé a bajok kialakulásáért.

Anyagi és mindennapi problémáik mellett, a lelki erőforrások hiányával küszködnek a gyermekeiket egyedül nevelő szülők is, akik érzelmi és gyakorlati krízishelyzeteik megoldásában nem számíthatnak a másik fél segítségére. Magányukat növelheti, ha a saját családjuk sem áll mögöttük, így mutatva ki gyermekük válása vagy esetleg egy házasságon kívül született unoka miatti rosszallásukat.

Az adott társadalomnak és kornak a sérült tagjaival kapcsolatos viselkedésmódjai alapvetően meghatározzák a családok lehetőségeit és elvárásait. Már sehol sem illik közvetlen módon elpusztítani a sérült embereket, de teremthet a társadalom olyan közeget, olyan hangulatot, amelyben lehetetlen élnie annak, aki nem tökéletes. Lépcsőkkel, járdaszegélyekkel, elérhetetlen közlekedési eszközökkel, munkanélküliséggel, csupán az éhenhaláshoz elegendő rokkant nyugdíjjal, rokkantjáradékkal, céltalan jövővel, zsúfolt, embertelen intézményekkel, a kitaszítottaságot és megbélyegzettséget erősítő adminisztratív intézkedésekkel lehet olyan helyzetbe hozni a sérült embereket és családjaikat, hogy úgy érezzék, ennél már a spártaiaknál szokásos Taigetosz hegyre való ki-tevés is emberségesebb megoldás volt. Magyarországon – bár az elmúlt néhány évben nagy előrelépés tapasztalható e téren – e tekintetben nem kapják meg a családok a valódi szükséges segítséget ahhoz, hogy halmozottan sérült, fogyatékos gyermeküket családjukban tudják nevelni, és a gyermek vagy fiatal szükséglete szerint részesülhessen oktatásban, képzésben, egészségügyi ellátásban, gyógyító nevelésben, munkára való felkészítésben. A gyermeket kizárólag anyagi okok miatt fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani – mondja a gyermekvédelmi törvény. A valóságban a legtöbb családnál a pénztelenség az utolsó csepp a pohárban, ami arra ösztönzi őket, hogy lemondjanak gyermekük családban való neveléséről. A gyerekek többsége nehezen éli meg a családjától való elválást. Gyakran ez az egészségi

állapotukban való visszaeséshez vagy halálhoz vezet. Egyszerűen feladják, „betegséget produkálnak”.

Az Egészségügyi Gyermekotthonban, pl. jelenleg 203 gyermek-, fiatalkorú és felnőtt halmozottan sérült rehabilitációja, képzése, foglalkoztatása folyik. Közülük csupán 27 részesül az intézet ENO részlegében nem bentlakásos formában való ellátásban, 10 gyermek ambuláns kezelésben. (E gyermekek száma szerencsére folyamatosan növekszik.) Elsősorban a Debrecenben élő családok gyermekeit tudja a Gyermekotthon a nappali ellátásba felvenni, mert a napi be- és hazautazás a családok számára szinte lehetetlen anyagi helyzetet teremt, veszélyezteti a család megélhetését. Péter, pl. naponta Hajdúszoboszlóról jár be a Gyermekotthonba. Két testvére van, az édesanya naponta 100 km-t vezet (oda-vissza kétszer), 6600 Ft családi pótlékot és emelt szintű GYES-t kap. Dolgozni a gyermek miatt nem tud. A TB és a család között vita folyik: fizessen-e a TB naponta kétszer úti költségterítést? A gyermekvédelmi törvény jogosultság esetén rendszeres vagy átmeneti gyermekvédelmi támogatásra ad lehetőséget. Ez havi 2300 Ft, a jelenlegi minimál nyugdíj 20 %-át figyelembe véve. Kb. három alkalommal fedezi a benzinköltséget.

Megoldás: tekintettel arra, hogy a családban nevelkedő fogyatékos gyermek ellátásának költségei jelentősen alatta maradnak az intézeti nevelésnek, az állam és a gyermek érdeke is az lenne, hogy minél több gyermek jusson napközi otthonos formájú ellátáshoz. Sajnos a halmozottan sérült gyermekek integrált oktatása megvalósíthatatlan. Az Egészségügyi Gyermekotthon vezetésének igyekezete szerint egyre több képzési kötelezett gyermek oktatását, terápiáját oldja meg napközi otthonos formában. 37 gyógypedagógus dolgozik a házban. Készülnek a tervek egy napközi rész bővítésre. Szükség lenne önkormányzati tulajdonban lévő mikrobuszra, mely a környező településekről be tudná szállítani a gyermekeket. Megoldás lenne a bentlakásos intézetek többszínű bővítése, pl. a gyermekotthonban átmeneti elhelyezést is biztosítani lehetne 1-2 hétre, amíg a család ismét feltöltődik, és képes a gyermeke otthoni nevelésére.

3. Bár az Egészségügyi Gyermekotthon az ország egyik legjobban felszerelt bentlakásos intézményének számít, mindenképp sérült az itt elhelyezett gondozottak emberi méltósághoz való joga. Az önkormányzat által megállapított létszám miatt a szobákban 10-13 ágy található. Az oktatáshoz és a foglalkoztatáshoz termekre volt szükség, mely a szobák zsúfoltságát növelte. Az otthonban 1-47 éves korosztály kerül a szobákban egymás mellé, nincs lehetőség az épértelmű, de súlyosan mozgássérültek elkülönítésére az értelmi fogyatékosoktól. A legsúlyosabb gondozottak között van olyan helyiség 18 éven felüliek számára, ahol nincs mód nemek szerint elkülöníteni a fiatalokat.

Megoldásként a zsúfoltságra a FICE által kidolgozott lakásotthonos megoldás adna lehetőséget, mely a halmozottan sérültek számára nyújt többszintű elhelyezést. A Gyermekotthon Fény Felé Alapítványa elkészítette komplex fejlesztési tervét, mely szerint a Gyermekotthon saját területén belül hozna létre otthonházakat, ebben apartmanokat, ahol 2 fiatal lakna egy szobában. A lakás négy szobácskából, konyhából, fürdőszobából állna. Tisztázatlan még a magyar jogviszonyok között az önkormányzat tulajdonában lévő ingatlanon, civil szervezet és a gondozottak magánvagyonából finanszírozott építés és bővítés megvalósíthatósága. Megoldás lehet még a speciális hivatásos nevelőszülői hálózat kiépülése. Max. 5 fogyatékos gyermek saját otthonukban való nevelésére ad lehetőséget a törvény. Félek, nem a halmozottan sérült gyermekek közül választanak majd a jelentkező nevelőszülők elsőként.

4. A gyermek és hozzátartozójának kapcsolattartása és a szülők szülői felügyeleti jogának gyakorlása az a terület, ahol a legtöbb veszélyeztetés észlelhető a Gyermekotthonokban elhelyezett gyerekeknél. Ez az a munkaterület, ahol a bentlakásos intézmény szociális munkásainak legtöbb feladatát látom a jövőben. (Nálunk 3 fő tölti be ezt a munkakört.) Elmondható, hogy a debreceni Gyermekotthonban az a törekvés, hogy a szülők, illetve hozzátartozók, gyámok, de a dolgozók is, kedvenc gyermeküket, amilyen gyakran csak lehetséges hétvégén, ünnepek alkalmával, szünetben hazavigyék. Bár a gyermekvédelmi törvény előírja: a gyermekotthon vezetőjének elő kell segíteni, hogy a szülő vagy más hozzátartozó a gyermekkel kapcsolatot tartson fenn, sokszor ennek korlátozására illetve szüneteltetésére van szükség:

Előfordul, hogy a gyermek az otthonban jobb ellátásban részesül, mint amit a családja számára biztosítani tud. Néhány nap elteltével a megszokott kényelmébe kívánczik a gyermek. Nem szeret hazamenni. A szülőknél féltékenység érzése támad. Ezen valószínűleg csak a megváltoztatott szociálpolitika és a növekvő életszínvonal tud változtatni.

Találkoztam olyan szülővel, a-kinek bár szíve szakadt meg, de nem látogathatta meg gyermekét, mert nem volt pénze útiköltségre. A TB havi egy alkalommal fizet útiköltséget a családnak, ha hazaviszik a gyermeket. Látogatásra, többszöri hazautazásra nem. Ezt az összeget is megelölegezi a szülő, és kb. 3-4 hónap (!), amire a visszaútalás megtörténik.

Jó lenne, ha a rendkívüli gyermekvédelmi támogatást megadnák az önkormányzatok ezeknek a családoknak. Félek az elutasítás rendszeres lesz: „otthonban van, nem jár!” indoklással.

Tipikusnak mondható az az eset, amikor a szülő, mivel a mindennapokban nem ő neveli halmozottan sérült gyermekét, nem ismeri annak kommunikációs jeleit, ezért nem talál hangot saját gyermekével. Fél hazavinni, gyakran csak néhány percet tölt vele látogatási időben. Pedig a gyerekek különleges érzékükkel tudják a sok velük foglalkozó közül, ki tartozik a családjukhoz, várják a látogatást, készülnek a találkozásra. Az elmúlt hónapban történt a következő eset: a fekvő, legsúlyosabb egészségi állapotú gyermekek osztályán tüdőgyulladást kapott két kislány. Az egyiket minden nap meglátogatták a szülei, és órákat ültek az ágya mellett. A másikat, bár tudta, hogy életveszélyben van, egyszer sem látogatta meg az édesanyja. Mindkét gyermek az elérhető legjobb ellátást kapta, de közülük csak az gyógyult fel, ahol a szülői gondoskodás kiegészítette az orvos és a nővérek munkáját.

Az elmúlt hónapban az Egészségügyi Gyermekotthon Fény Felé Alapítványa a Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatása Országos Közalapítvány anyagi támogatásával beindította Debrecenben a halmozottan sérült gyermeket nevelő szülők képzési programját. A hetente egy alkalommal szervezett, tíz alkalomból álló elméleti és gyakorlati képzésben gyógypedagógiai, pszichológiai, szociális ismereteket kívánunk adni a résztvevő szülőknek. A szülők elsősorban saját gyermekükről kaphatnak információkat, ismerik meg a velük való kommunikáció módszereit, eszközeit, segítjük őket gyermekük fogyatékoságának elfogadásában.

A legveszélyeztetettebb mégis az a gyermek – sajnos erre is naponta van példa -, akit a szülő hazavisz, és elhanyagolt, kiéheztetett, leromlott egészségállapotban hoz vissza. Már arra is volt példa, hogy a szülők alkoholos állapotban Budapesten egyszerűen elvesztették a mozgás- és beszédképtelen kisfiukat. Volt szülő, aki a három napra kiadott pelenka hazavitele ellenére teljesen kivörösödött fenékkal hozta vissza gyermekét. Több kisgyermek lévén a családban, feltehetően a többiekénél használták fel, vagy eladták. Túlélési technika vagy gyermekvédelem? A védőmechanizmus a gyermekeknél is működik: van nem egy

gyermekünk, aki mindig akkor lesz lázas beteg, ha a szülő látogatása vagy a hazavitel napja következik.

Szintén a gyermekvédelemmel is foglalkozó szociális munkásokra vár az a feladat, hogy a településeken működésüket megkezdő gyermekjóléti szolgálat – vagy ha szükséges – a területi gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársaitól kérjenek segítséget, akik tanácsadás, család gondozás keretében tudják megváltoztatni a szülők életmódját, gondolkodását.

5. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek gyámsága: a törvény komoly feladatot ró a gyermekotthon vezetőjére. A gond jelenleg az, hogy sem szakmai felkészítés, sem anyagi elismerés nem jár ezzel a feladattal. A gyámság kérdése komoly erőforrásokat igényel a Gyermekotthon szakembereitől. A gondozottaink közel negyede valamilyen fokon gyámság alatt áll. Az új határozatok most készülnek. Mivel a gyerekek több községből, városból érkeznek a városi gyámhivatalok munkáját most megkezdő munkatársaival való kapcsolatfelvétel is most kezdődik. Számptalan a felmerült, tisztázatlan kérdés. A hivatásos gyámok kijelölése már a törvény megjelenése előtt megtörtént. Itt a személyek változása okoz problémát. Mivel az utógondozás, az otthonteremtési támogatás, a fiatalok vagyonának kezelése is az ő területük, a gyermekotthonok feladatkörében kiemelten kell kezelni a gyámsági ügyeket.

6. A gyermek gondozási helyének kiválasztásában látok még komoly veszélyeztetettséget néhány fiatalnál. A gyermekotthonokban elhelyezhető gondozottak életkora nincs egyértelműen meghatározva. A gyermekotthon kifejezés már eleve magában hordoz egy téves értelmezést. Ki is a gyermek? A törvény az életkort 20-24 évre tágítja. De az egészségügyi gyerek-otthon ellátási színvonalának megfelelő egészségügyi és szociális intézmény felnőttek részére igen kis számban működik a régióban, de más megyében is valószínűleg ez a gyakorlat. A DMJV Önkormányzat szociális irodája rendszeresen utasítja el áthelyezési igényeinket. Ha végre akad egy-egy hely, kérdés, ki menjen át. A szülők foggal, körömmel ragaszkodnak ahhoz, hogy az ő fiatalokú gyermekük maradjon. Ki marad, akit szociális intézménybe lehet áthelyezni? A szülővel nem rendelkező, volt állami gondozott, most tartós nevelésbe vett fiatal, aki már valószínűleg több intézményt megjárt. Többnyire rosszabb életkörülmények köré kerül, vagyontárgyai, értékei, magántulajdona nincs. Hogyan lehetséges akkor az önálló élet megkezdésére akár még gondolni is?

A szociális munkásoknak hatékonyabban kell képviselni az ő érdekeiket. Odafigyelni, hogy a zsebpénzükből vásárolt tárgyak személyes tulajdonukba, leltárjukba kerüljenek, amiket bárhová mennek, magukkal vihetnek. Törekedni kellene arra, hogy 18. életévüket betöltött fiatalok otthonteremtési támogatása, a hivatásos gyámuk által fenntartásos betétkönyvben kezelt pénze az épülő otthonházakban kerüljön felhasználásra. Így állandó lakrészüket lehet, mely a nevükre kerül, és ha véletlenül elkerülnek a gyerekotthonból, megváltással egy másik fiataltól kiváltható formában legyen átvihető az új lakhelyre. Így elérhetővé válhat, hogy a tartós nevelésbe vett fiataloknak „megnő az értéke” az ellátást biztosító intézményekben.

Amikor elfogadtam jelenlegi állásomat, épp az intézet vezetőjének fejlesztésről szóló tervei és az ebben rejlő lehetőségek ragadták meg fantáziámat. Az országban elsőként alakult át a debreceni Egészségügyi Gyermekotthon egészségügyi, oktatási, szociális intézménnyé.

A napokban érkezett meg a módosított alapító okirat, mely alapvető szakfeladatának a fogyatékosok ápoló-gondozó ellátását vállalta, de emellett szakfeladatai: a nappali szociális

ellátás, a járóbetegek orvosi ellátása, egyéb humán egészségügyi ellátás, fogyatékos tanulók nappali rendszerű általános műveltséget megalapozó iskolai oktatása, fogyatékos gyermekek óvodai nevelése, iskolai életmódra felkészítése, az oktatást kiegészítő egyéb tevékenység, a gyermekjóléti ellátás és a családgondozás.